

VOLTAIRE

Candide

Přeložil Radovan Krátký

Ilustrace Petr Poš

x·y·z
NAKLADATELSTVÍ

I.

JAK CANDIDA VYCHOVALI NA KRÁSNÉM ZÁMKU A JAK HO ODTUD VYHODILI

Ve Vestfálsku, na zámku pana barona Thunder-ten-Tronckha žil mladík, kterého příroda obdařila neobyčejně jemnými mravy. Jeho duševní hodnoty mu bylo možné vyčíst z obličeje: myslel prostince, své názory vykládal bez oklik - mám takový dojem, že právě pro tyto vlastnosti mu začali říkat Candide¹. Služebnictvo, které si na zámku odsloužilo už nějaký ten křížek, mělo za to a pošuškávalo si o něm, že je synem sestry pana barona a jednoho počestného šlechtice ze sousedství, jehož zámecká slečna nepojala za chotě, ježto prý nemohla přenést přes srdce, že vzácný pán může dokázat svůj šlechtický původ jen do sedmdesátého prvního kolena, jelikož bouřlivé doby ho připravily o zbytek rodokmenu.

Pan baron patřil mezi nejmocnější panstva ve Vestfálsku, k čemuž ukazovalo už to, že měl

¹ Candide znamená ve francouzštině něco jako u nás prostoduchý člověk, neviňátko.

na zámku dveře a okna, v největší síni pak dokonce i koberec. V čas potřeby měl smečku, kterou tvořili psi ze všech jeho dvorů, měl předjížděče a jízdní myslivce, jimiž byli jeho čeledínové, a zповědníka. Tento úřad vykonával vikář ze sousední vsi. Všichni ho oslovovali „milostpane“ a smáli se, když dával k lepšímu rozličné šplechty a povídačky.

Paní baronka vážila kolem tří set padesáti liber. Uměla také důstojně uvítat hosty, čímž na vážnosti ještě získávala. Její sedmnáctiletá dcera Kunhuta byla vysoké postavy, plných tvarů a svěžího vzhledu – syn baronův opět důstojným obrazem svého otce.

Měli v domě i zázračného proroka. Slul Panglos a vychovával mladého Candida. Jak už v mladém věku ani jinak nemůže být, Candide mu naslouchal oddaně a věřil všemu, co mu Panglos v hodinách vštěpoval. Měl to už takříkajíc v povaze.

Panglos vyučoval metafyziko-teologo-kosmologologii. Podivuhodně dokazoval, že nikdy není následku bez příčiny a že na tomto světě, který je nejlepší ze všech možných světů, je zámek milostpána barona nejhezčím ze všech zámků a paní baronka nejlepší ze všech myslitelných baronek.

„Je dokázáno,“ říkával, „že nic na světě nemůže být uspořádáno jinak než tak, jak to uspořádáno je. A jelikož všechno bylo stvořeno za nějakým účelem, musí mít všechno účel ten nejlepší. Jen si všimněte: nosy byly zřejmě stvořeny tak, abychom na nich mohli nosit brýle. A hle, zde je důvod, proč máme brýle. Nohy jsou dole zahnuté proto, abychom na nich mohli nosit boty. Proto máme boty. Kamení bylo stvořeno proto, abychom je otesávali a stavěli z něho zámky. A jelikož největší baron v kraji musí nejlíp bydlet, má náš milostpán nejhezčí zámek. Vepři byli stvořeni k tomu, abychom je jedli. Jíme tedy vepřové celý rok. Z toho vyvozují, že lidé, kteří razili názor: všechno je dobré, neřekli nic jiného než hloupost, poněvadž měli prohlásovat, že všechno na světě je nejlepší.“

Candide poslouchal Panglosa oddaně, a poněvadž se mu dostávalo naivní neposkrvnělosti, věřil všemu. Nalézal totiž v slečně Kunhutě neobyčejné zalíbení.

Neodvažoval se jí to však nikdy říct. Usuzoval takto: největším štěstím je býti baronem Tunder-ten-Tronckhem. Na druhém místě je největším štěstím býti slečnou Kunhutou, na třetím vídat ji denně, a konečně na čtvrtém místě je poslouchat

mistra Panglosa, největšího myslitele z celého kraje a tudíž i největšího filozofa na světě.

Jednoho dne se Kunhuta procházela v lesíku ne daleko zámečku, v lesíku, jemuž říkali park, a spatřila v houští doktora Panglosa, jak dává hodinu experimentální fyziky mladé matčině komornici.

Ta dáma byla drobné postavy, černovlasá, dosti sličná a chápavá. Slečna Kunhuta měla náramné vlohy k vědám; pozorovala tichounce a bez dechu opětovné pokusy, zřela doktorův dostatečný důvod i příčiny i následky a vracela se odtud všecka vzrušena, zamyšlena a prodchnuta touhou stát se rovněž moudrou a učenou. Přemýšlela o tom, že by docela dobře mohla být dostatečným důvodem Candidovým a Candide naopak zase dostatečným důvodem jejím.

Cestou do zámku potkala Candida a začervenala se. I Candide se začervenal. Řekla mu třaslavým hláskem: Dobrý den, načež Candide cosi rozpačitě zablekotal.

Nazítří po obědě, jak tak odcházeli od stolu, octli se zničehonic za španělskou stěnou. Kunhuta upustila kapesníček, Candide jej zdvihl. Kunhuta vzala Candida za ruku a mladý muž mladé dámě zulíbal nevinně ruce.

Je pravda, že ono líbání bylo prudké, neobyčejné, půvabné. Zraky zasvítily, ústa se setkala, kolena se začala třást a ruce bloudily sem tam. (Ani pořádně nevěděly kudy.)

V této chvíli však šel kolem španělské stěny pan baron Tunder-ten-Tronckh. Spatřil příčinu i následek, vyhodil Candida ze zámku a dal mu na cestu několik mocných kopanců.

Kunhuta omdlela.

Když pak přišla k sobě, obdržela od paní baronky něco pohlavků, a tak v tom nejkrásnějším a nej příjemnějším zámku na světě byli všichni všudy náramně poděšeni.

II. CO ZAŽIL CANDIDE U BULHARŮ

Candide, vyhnaný z pozemského ráje, putoval dlouho a dlouho - ani nevěděl kam. Nařikal, obracel oči k nebi a co chvíli je zase otáčel v tu stranu, kde v nejkrásnějším ze všech zámků byla nejkrásnější baronesa. Hladov ulehl v polích do brázdy.

Padal sedlácký snív.

Nazítří se celý prokřehlý dovlekl do nejbližšího města, jež slulo Valdberghoff-trarbk-dikdorff. Neměl ani vindru, v břiše mu kručelo - smutně, přesmutně zarazil u vrat jakési krčmy.

Tu si ho všimli dva statní muži v modrých oblecích.

„Kamaráde,“ pravil jeden z nich, „podívej se támhle na toho mladíka. Je dobře stavěný a má dostatečnou míru.“

Přistoupili ke Candidovi a velmi zdvořile ho požádali, aby s nimi pojedl.

„Pánové,“ odpověděl jim Candide skromně a roztomile, „prokazujete mi nesmírnou čest, ale já nemám na útratu.“

„Ale pane,“ řekl mu jeden z těch modráků, „lidé s takovou postavou a s takovými schopnostmi, jaké máte vy, jaktěživo neplatí. Copak nemáte pět stop a pět palců výšky?“

„Ano, pánové, to je moje výška,“ řekl Candide a zdvořile se uklonil.

„Tak to si tedy pojdte sednout, vážený pane. My za vás nejenom zaplatíme, ale my dokonce nestrčíme, byste byl nasuchu. Od toho jsme přece lidé, abychom si pomáhali.“

„Máte pravdu,“ děl Candide. „Takhle vždycy mluvil pan Panglos, a skutečně musím říci, že všechno je na světě v nejlepším pořádku.“

Pan oni poprosí Candida, aby přijal několik zlatáků. Candide je přijme a podotkne, že jimi zaplatí útratu. Oni na to, že o tom nemůže být ani řeči.

A tak zasednou ke stolu.

„Milujete zajisté oddaně...“

„Jéje,“ vyhrkl Candide. „A jak! Slečnu Kunhutu.“

„Ale ne,“ řekl mu ten jeden pán. „Ptáme se vás, zda milujete krále Bulharů.“

„To ne. Jakživ jsem ho neviděl.“

„Cože? Vždyť je to nejroztomilejší ze všech králů. Na jeho zdraví se musíme napít.“

„To tedy velmi rád,“ řekl Candide.

A pil.

„Tak, to už stačí,“ řekli pánové zničehonic. „Nyní jste oporou, obráncem a hrdinou Bulharů a je jisté, že budete slavný.“ Pak mu nasadili na nohy okovy a odvedli ho k pluku.

Nejprve cvičí obraty vpravo v bok, vlevo v bok, na rámě zbraň, k počtě zbraň, k zemi, miř, pal, vztyk. Pak mu nemilosrdně vysázejí třicet ran. Na druhý den cvičí už lépe a ran dostane jenom dvacet. Pozitří jich dostane jenom deset a kamarádi se na něho dívají jako na nějaký zázrak.

Candide byl z toho tak vyjevený, že ani nevěděl, jak se stal hrdinou.

Jednoho krásného dne si vyšel na procházku, a jak tak šel rovnou za nosem, přemýšlel o tom, jaké má lidské pokolení (a dokonce i zvíř) výhody, když může běhat a chodit, jak se mu zlíbí. Neušel však ani dvě míle, když ho dohonili jiní čtyřnozí hrdinové, vysocí šest stop. Svázali ho a odvěkli do basy.

Soud na něho vznesl dotaz, zda by se mu více líbilo běžet šestatřicetkrát uličkou celého pluku, nebo dostat najednou dvanáct olověných do hlavy. Chtěl poznamenat, že člověk má svobodnou vůli a že tedy nechce ani jedno, ani druhé. Ale nedalo

se dělat nic jiného než volit. Rozhodl se tedy vzhledem k božímu daru, který se jmenuje svoboda, že poběží šestatřicetkrát uličkou.

Podařilo se mu však vykonat tuto procházku jenom dvakrát. Pluk měl dva tisíce mužů, což dělalo dohromady čtyři tisíce ran. Rozsekali mu kůži po celých zádech až na zadek. Na třetí výpravu do plukovní uličky už nemohl.

Poprosil je tedy, zda by nebyli tak laskavi a nerozstříleli mu hlavu. Prosba byla milostivě vyslyšena. Zavázali mu oči a poručili mu, aby si klekl.

Ale právě v této chvíli šel kolem bulharský král. Poptával se, co odsouzenec provedl, a poněvadž to byl král nadmíru velkého ducha, pochopil, že Candide je mladičkový metafyzik, zhola neznalý věci tohoto světa, a udělil mu blahosklonně milost, za což ho budou jistě všechny noviny na věky věků nesmírně chválit.

Asi za tři týdny se znamenitému felčarovi podařilo vyléčit Candida Dioskoridovými náplastmi, takže získal zase trochu kůže a mohl chodit. Tu však vypukla válka mezi králem Bulharů a králem Abarů.

III. JAK CANDIDE ZMIZEL BULHARŮM A CO DÁLE ZAŽIL

Nic nebylo tak krásné, tak rychlé, tak skvělé a tak znamenitě uspořádané jako tato dvě vojska. Trum-pety, píšťaly, hoboje, bubny a děla vyluzovaly takové libozvuky, jaké by nesvedli ani v pekle. Nejprve děla rozcupovala šest tisíc mužů na každé straně; potom muškety připravily tento nejkrásnější svět asi o deset tisíc lumpů, kteří tu otravovali vzduch, načež bodáky byly postačitelným důvodem k smrti dalších několika tisíců, takže celkem to mohlo dělat třicet tisíc mrtvých.

Candide se při této hrdinské zabijačce trásl jako pořádný filozof a jakožto takový se co nejsvědomitěji schovával. Teprve když králové nařídili zpívat v leženích *Te deum*, rozhodl se vylézt a přemýšlet i jinde o příčinách a následcích.

Přes hromady mrtvol a umírajících se dostal až do nedaleké vsi. Byla vypálena do základů. Bulhaři ji proměnili v popel podle mezinárodního práva, neboť to byla vesnice abarská. Zboulovaní starci se tu dívali, jak umírají podřezané ženy, jak

k zkrvaveným prsům tisknou své děti a jak kousek dál dokonávají děvčata s rozpáranými životy, na nichž několik hrdinů ukojilo předtím svou přirozenou potřebu, a jak některé napůl upálené řvou, aby je dobili a ukončili jejich muka.

Země kolem dokola byla potřísněna vyhřezlými mozky a tu a tam ležela uřatá ruka nebo noha.

Candide vzal co nejrychleji nohy na ramena a utíkal do vsi. Byla to ves bulharská a abarští hrdinové si tu zařadili stejně jako v předcházející vsi Bulhaři. I krácel Candide přes zříceniny a šhubající se těla dál, až se dostal z válečného jeviště. V uzlíčku si nesl něco jídla a v srdci slečnu Kunhutu.

Právě mu došlo jídlo, když dorazil do Holandska. Slýchával, že v této zemi žijí lidé bohatí a dobří křesťané. I nepochyboval, že tu s ním budou nakládat jako kdysi na zámku pana barona, než ho odtud pro krásné oči slečny Kunhuty vykopali.

Poprosil o almužnu několik úctyhodných lidí, a ajta, co mu neodpověděli! Bude-li prý v tomto spanilém řemesle pokračovat, zavřou ho do polepšovny a tam už ho naučí vydělávat si pořádně na živobytí.

Šel tedy dál, a tu spatřil jakéhosi chlapíka, jenž přes hodinu vytrvale kázal velikému shromáždění

o křesťanské lásce a milosrdenství. Poprosil ho neprodleně o almužnu, ale mužisko si ho přeměřilo a zeptalo se ho:

„Co tady hledáte? Jaké příčiny vás sem vedly?“

„Není příčin bez následků,“ řekl skromně Candide, „všechno má vzájemnou souvislost a je co nejlépe uspořádáno. Musel jsem být zahrán od slečny Kunhuty, abych mohl běhat uličkou, nyní musím prosit o chleba, než si ho vydělám sám. Jinak být nemohlo a být nemůže.“

„Roztomilý příteli,“ řekl Candidovi řečník, „věříte, že papež je Antikrist?“

„O tom jsem ještě nic neslyšel,“ odpověděl mu Candide. „Ale ať je Antikrist nebo ne, mně je to fuk, protože mám hlad!“

„Tak si ho měj, ničemo! Nezasloužíš si nic jiného! A víckrát mi nechod' na oči,“ řekl mu řečnovatel. A jeho manželka, která se dívala z okna, seznávši, že Candide pochybuje o tom, že papež jen Antikrist, vylila Candidovi na hlavu plný nočník.

Ó nebesa! To je přímo neuvěřitelné, jakých výstředností se dopouštějí z náboženské horlivosti dámy.

Teprve jakýsi nepokřtěný muž jménem Jakub, vida, jak krutě jednají s bližním, s bytostí stejně

neopeřenou a stejně dvounohou jako ostatní lidé, měl s Candidem soucit.

Vzal ho do svého domu, očistil ho, dal mu chléb a pivo, nabídl mu dva zlaťáky a projevil ochotu zasvětit ho do výroby pravých perských látek, které se vyrábějí v Holandsku - bude-li mít o to ovšem Candide zájem. Candide si před ním málem lehl na břicho, jak se ukláněl.

„Mistr Panglos mě pravdu,“ pravil, „všecko na světě je zařízeno nejlépe - neboť mne například dojíká teď daleko víc vaše šlechtnost než hrubosti toho černopláštěníka a jeho paní manželky.“

Nazítrí se vydal Candide na procházku. Potkal žebráka, jenž byl jeden bolák. Oči měl vyhaslé, nos rozežraný, ústa sešklebená a zuby jako parkosky. Huhňal, chrchlal a skoro při každém otevření úst vyplivl jeden zub.

IV.

JAK SE CANDIDE SETKAL SE SVÝM BÝVALÝM UČITELEM FILOZOFIE DOKTOREM PANGLOSEM. PŘÍHODY TĚHOŽ

Candide jat více soucitem než odporem dal tomu znetvořenému žebrákovi oba zlaťáky, jež dostal od laskavého anabaptisty Jakuba. Přízrak se na něho upřeně zadíval, uronil slzu a padl mu nadšeně kolem krku.

Candide vyděšen couvl.

„Ouvej,“ zvolal nebožák na nebožáka, „což nepoznáváte svého drahého Panglosa?“

„Co to slyším, to jste vy, drahý mistře? Vy a v takovém hrozném stavu? Jaké neštěstí vás potkalo? Proč už nejste na nejkrásnějším ze všech zámků? A co se stalo s Kunhutou, perlou dívek a arcidílem přírody?“

„Jsem unaven,“ řekl Panglos.

Candide ho tedy ihned zavedl do Jakubova chléva a sehnal pro něho kousek chleba.

„Tak co je s Kunhutou?“ ptal se, jakmile se Panglos trochu nasytil.

„Je mrtva...“

Po těchto slovech Candide omdlel, Panglos ho přivedl k vědomí troškou špatného octa, který náhodou našel ve stáji, a Candide otevřel oči.

„Tak Kunhuta je mrtva! Achich, kde jsi, ty nejlepší světe! A na jakou nemoc zemřela? Snad ne ze zármutku, že mne její pan otec nakopal do zadku a vyhodil ze zámku?“

„Nikoli,“ děl Panglos. „Bulharští vojáci ji znásilnili, jak se dalo, a pak jí rozpárali břicho. Panu baronovi rozbili hlavu, protože ji chtěl bránit, a paní baronku rozsekali na kusy. Pokud se týče zámku, nezůstal kámen na kameni. Po stodole, ovcích, kachnách a stromech ani památky. Ale byli jsme tuze dobře pomstěni, poněvadž abarští vojáci udělali totéž sousednímu bulharskému baronovi.“

Při těchto zvěstech Candide několikrát omdlel. Ale když přišel k sobě a vypověděl vše, co bylo třeba říci, tázal se ihned na příčinu a následek, jakož i na podstatný důvod, který přivedl Panglosa do tak žalostného stavu.

„Běda,“ odvětil Panglos. „Láska, láska, ta utěšitelka lidského pokolení, ta udržovatelka vesmíru, duše všech citlivě založených bytostí, něžná láska!“

„Běda,“ řekl Candide, „já tu lásku také poznal, tu vládkyni našich srdcí a duši našich duší. Obdařila

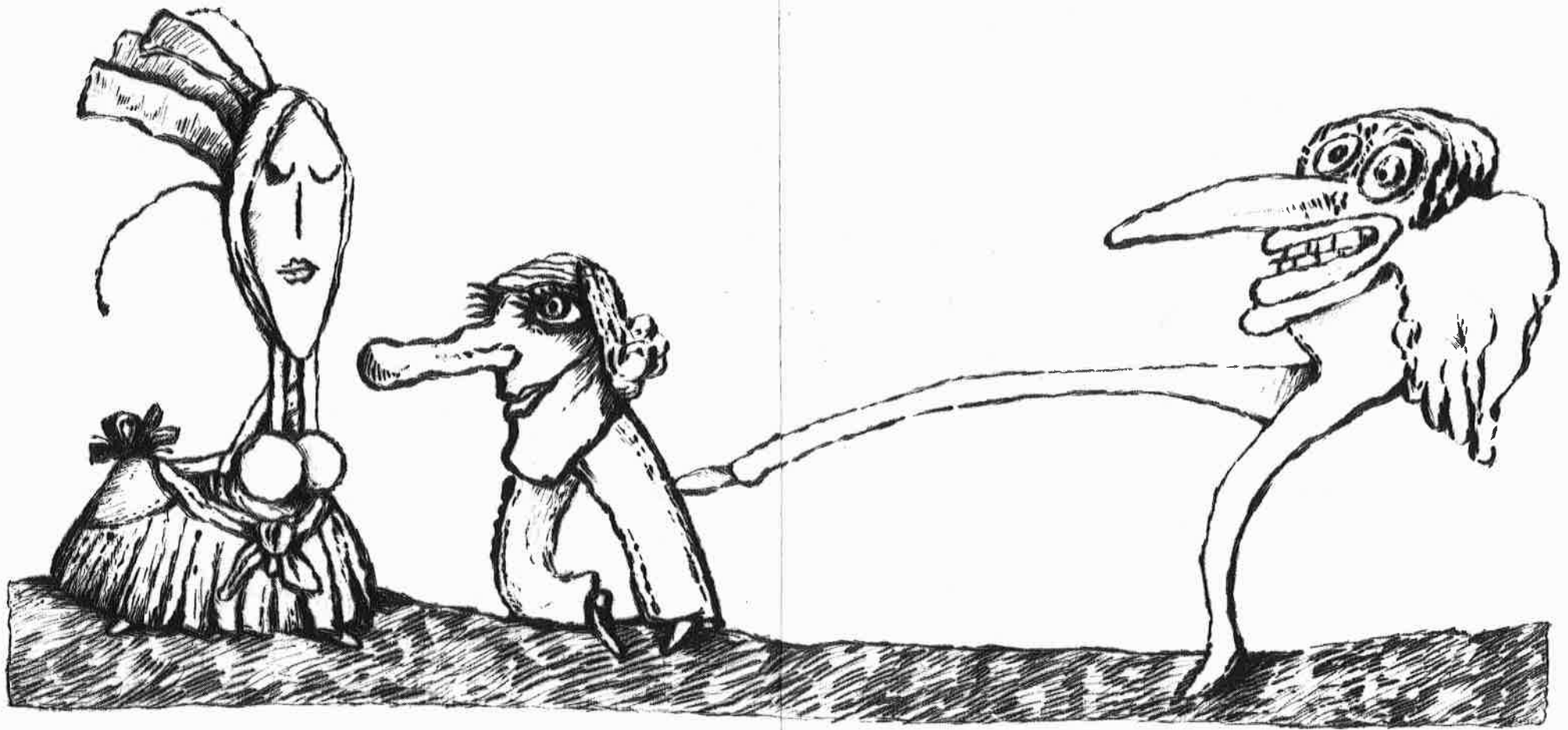
mě jediným polibkem a dvaceti kopanci do zadku. Ale jak se stalo, že vám tato krásná příčina přivodila tak strašné následky?“

I odpověděl Panglos:

„Můj drahý Candide, vy jste znal Paquettu, rozkošnou komornou naší paní baronky. V jejím náručí jsem okusil rajských slastí a ty mi přivodily tuto pekelnou chorobu. Jsem už celý rozežraný. Paquetta jí byla totiž nakažená a možná, že už na ni zemřela. Dostala tento dárek od jednoho velmi učeného františkána a ten ho měl přímo od pramene, protože ho dostal od nějaké staré hraběnky, která ho obdržela od jakéhosi kapitána jezdeckta. Ten za něj vděčil jedné markýze a ta ho dostala od pážete, které jím obdařil nějaký jezuita, jenž ho jako novic dostal přímo od jednoho druha Kryštofa Kolumba. Pokud jde o mě, já už jím nepodělím asi nikoho, poněvadž umírám.“

„Ach, Panglosi,“ zvolal Candide, „jaký zvláštní rodokmen! Nezaložil snad ten nový rod sám ďábel?“

„Kdepak,“ odvětil mu velký muž. „To je nepostradatelná a nezbytná součást tohoto světa, nejlepší z nejlepších. Neboť kdyby si byl Kryštof Kolumbus neulovil někde na amerických ostrovech

tuto chorobu, která otravuje studnici lidského rodu a často zabraňuje rozmnožování, čímž je zřejmě protikladem hlavního cíle přírody, neměli bychom ani čokoládu, ani purpur. Musím poznamenat, že tato nemoc je dnes na naší pevnině tak obvyklá jako učené hádky. Turci, Indové, Peršané, Číňané, Simci a Japonci ji sice ještě neznají. Ale tady je postačitelý důvod k tomu, aby ji během několika staletí poznali. U nás už znamenitě pokročila, zvláště ve velkých armádách, jež tvoří čestní a dobře vycvičení vojáci, rozhodující o osudech států. Můžeme říci s jistotou, že v boji, když stojí proti sobě dvě armády po třiceti tisících lidí, je na každé straně dobrých dvacet tisíc nakažených.“

„To je podivuhodné,“ řekl Candide, „ale musíte se léčit.“

„Jak, milý příteli?“ řekl Panglos. „Nemám ani groš, a na celé zeměkouli se nenajde nikdo, kdo by mi pustil žilou nebo mi poskytl koupel, když mu nezaplátím anebo když za mne nezaplátí někdo jiný.“

Tato slova přiměla Candida k tomu, aby se vrhl k nohám milosrdného anabaptisty a vylíčil mu dojemný stav svého přítele. Učinil to tak barvitě a tak jímavě, že se tento dobrý muž ani na chvíli

nezdráhal, ujal se doktora Panglosa a dal ho vyléčit na své útraty.

Panglos přišel při léčení jen o jedno oko a jedno ucho. Protože však dobře psal a důkladně se vyznal v počtech, anabaptista Jakub ho u sebe zaměstnal jako účetního.

Asi za dva měsíce musel jet Jakub na obchodní cestu do Lisabonu. Vzal s sebou oba filozofy.

Panglos mu na lodi vykládal, jak je všechno na světě znamenitě uspořádáno, ale Jakub měl na to jiný názor.

„Zdá se, že lidé přírodu nějak pokazili,“ namítal. „Tak například se stali vlky, třebaže se vlky nenarodili. Bůh jim nedal ani děla ,čtyřadvacítky‘, ani bodáky - a vida, oni si je nadělali, aby se mohli zabíjet. Mohl bych také uvést bankroty, a spravedlnost, jež se ujímá jmění bankrotářů, aby o ně připravila věřitele.“

„To všechno muselo být,“ odvětil jednooký doktor, „neboť neštěstí jednotlivců tvoří neštěstí celku, takže čím více je nešťastníků, tím více je všeobecného blaha.“

Zatímco doktor takto rozumoval, nebe se zatáhlo a zdvihl se takový vítr, že se loď dostala těsně před lisabonským přístavem do strašlivé bouře.

V.

**BOUŘKA, ZTROSKOTÁNÍ
LODI, ZEMĚTŘESNÍ A CO VŠE
SE PŘIHODILO DOKTORU
PANGLOSOVI, CANDIDOVÍ
A ANABAPTISTOVI JAKUBOVI**

Lod' se kymácela sem a tam, což cestujícím působilo na nervy a tekutiny v těle tak, že jedna polovička lidí trnula v úzkostech a neměla sílu uvědomit si nebezpečí, druhá polovička pak křičela a modlila se. Stěžně byly zpřerážené, plachty potrháné, loď napůl roztržená. Každý dělal, co mohl, nikdo se však v ničem nevyznal a nikdo se neujal velení.

Anabaptista stál na hořejší palubě a pomáhal, jak dovedl, řídit loď. Jakýsi rozzuřený námořník ho však srazil k zemi a rozehnal se přitom tak, že sletěl na dolejší palubu, odrazil se, spadl střemhlav z lodi a zachytil se břevna ze zlomeného stožáru.

Dobrotisko Jakub mu hned běžel na pomoc, pomohl mu vyškrábat se na loď a samou snahou námořníka zachránit spadl sám do moře.

Utopil se před očima toho člověka, neboť mu nestál ani za pohled.

Candide přispěchal, pozoroval, jak se jeho dobrodinec na chvíli vynořil z vody a jak navždy zmizel pod hladinou. Chtěl se pro něho vrhnout do moře, ale filozof Panglos mu v tom zabránil. Dokázal mu totiž, že lisabonská rejda byla stvořena proto, aby se v ní tento anabaptista utopil.

Ale zatímco prováděl tento důkaz a priori, loď se roztrhla dočista a všichni se utopili. Zachránil se jen Panglos, Candide a onen surový námořník, který nechal utonout šlechetného anabaptistu. Té šelmě se podařilo šťastně doplout ke břehu, kam na prkně doplul i Candide a Panglos.

Když se ze všeho trochu probrali, vydali se do Lisabonu. Měli ještě nějaké peníze, a tak doufali, že se jejich pomocí zachrání před hladem, když už se jim podařilo vyváznout z bouřky.

Ale sotva vstoupili do města - vzpomínali přitom neustále svého dobrodince a oplakávali ho - ucítili najednou, jak se jim země chvěje pod nohama. Moře se divoce zdvihlo, vzdouvající se vlny zalily přístav a urvaly všechny lodi, které tu byly zakotveny. Ulice a náměstí naplnily sloupy ohně a popela, domy se bortily, střechy padaly na základy domů a základy domů pukaly. Třicet tisíc obyvatel rozličného věku a obého pohlaví zahynulo v troskách.

„Tady se dá něco vydělat,“ řekl námořník. Hvízdal si a zaklel.

„Jaký bude asi postačitelý důvod tohoto neobyčejného zjevu?“ říkal si Panglos.

„Nastává soudný den!“ vykřikl Candide.

Námořník se ihned vrhl do trosek a jal se s nasazením vlastního života prohledávat mrtvol. Hledal peníze.

Když je našel, nacpal si jimi kapsy, šel se opít, a sotva se probral z opice, koupil si lásku od první dívky dobré vůle, kterou potkal na zříceninách rozbořených domů, uprostřed mrtvol a umírajících.

Tu zasáhl Panglos a zatahal ho za rukáv.

„Milý příteli,“ pravil, „nečiníte dobře, mrháte-li takto časem. To je proti veškerému rozumu.“

„U krvavé hlavy,“ odpověděl muž, „já jsem námořník a narodil jsem se v Batávii. Na cestách do Japonska jsem čtyřikrát pošlapal krucifix. To jsi kápl na pravého s tím tvým světovým názorem.“

Na Candida zatím spadlo nějaké kamení. Ležel na ulici - nad ním se kupily trosky - a volal:

„Běda, běda! Umírám. Obstarej mi trochu oleje a vína.“

„Toto zemětřesení není nic nového,“ odpověděl mu Panglos, „loni zažili podobné zemětřesení

v Americe v městě Limě. Tytéž příčiny, tytéž následky. Pod zemí se zcela určitě táhne vrstva síry – z Limy až do Lisabonu.“

„Skutečně, nic není tak pravděpodobné jako toto,“ řekl Candide. „Jen mi, prokristapána, opatři trochu oleje a vína.“

„Jak to pravděpodobné?“ odvětil filozof. „Mám za to, že jsem tu věc právě dokázal.“

Teprve když Candide ztratil vědomí, Panglos mu přinesl trochu vody ze studny. Byla nedaleko odtud.

Nazítří se vydali hledat něco k snědku, aby mohli znovu nabýt ztracených sil. Prodírali se sutinami a pomáhali obyvatelům, kteří unikli smrti. Několik občanů, kterým pomohli, jim dalo oběd. Byl takový, jaký bylo možno v tom zmatku připravit.

Hodování bylo smutné. Chléb zavlažovali vlastními slzami, ale Panglos je utěšoval. Ujišťoval je tím, že jinak ani nemohlo být.

„Neboť tohle všechno,“ vykládal jim, „je ten nejlepší stav. Když už je tato sopka v Lisaboně, nemůže být jinde, jelikož není možné, aby věci byly jinde, než jsou. Je tedy všecko v pořádku.“

Tu se dal s ním do řeči malý černý mužík, jenž seděl vedle Panglose. (Měl důvěrné styky s inkvizicí.)

„Pán zřejmě nevěří v prvotní hřích, neboť není možné, aby došlo k pádu prvních lidí a k jejich potrestání, když je všechno nejlépe uspořádáno.“

„Prosím pokorně za prominutí, Vaše Excellence,“ řekl velmi zdvořile Panglos, „ale pád člověka a trest byl nutný v tomto nejlepším ze všech možných světů.“

„Pán tedy nevěří ve svobodu vůle?“ řekl donašeč.

„Vaše Excellence mi promine,“ řekl Panglos, „ale vedle absolutní nevyhnutelnosti může svoboda docela dobře existovat, neboť bylo nutné, abychom měli svobodnou vůli, poněvadž koneckonců kdybychom měli vůli omezenou...“

Uprostřed Panglosovy věty pokynul donašeč svému ozbrojenému průvodci, jenž jim až dosud naléval portské či oportské víno.

VI.

JAK BYLO NA ZAHNÁNÍ ZEMĚTŘESEŇÍ UPÁLENO NĚKOLIK LIDÍ A JAK CANDIDA ZBIČOVALI

Když bylo po zemětřesení, které zničilo tři čtvrtiny Lisabonu, sešli se místní mudrci a usoudili, že nejúčinnější prostředek na zachránění zbytku města bude pěkné a slavnostní upálení kacířů. Potvrdila to i univerzita v Coimbře a prohlásila, že podívání na několik lidí, kteří se páli v mírném ohni a při znamenitých obřadech, je skutečně onen tajný a nikdy neselhávající prostředek, jak zabránit zemětřesení.

Chytili tedy jednoho Biskajce, usvědčili ho, že se oženil s vlastní kmotrou, a dva Portugalce, které obvinili, že z kuřete, které jedli, strhali sádlo. Po obědě svázali doktora Panglosa a jeho žáka Candida. Prvního proto, že mluvil, druhého proto, že ho poslouchal a tvářil se při tom, jako když s ním souhlasí. Potom oba dva zavedli do dvou oddělených komnat.

Byly to komnaty pěkně studené, kde člověku nikdy nebylo slunce na obtíž. Za týden nato

je oblékli do žlutých hábitů a hlavy jim ozdobil papírovými biskupskými čepicemi. Candide měl na mitře a na rouchu převrácené plameny a ďábly bez ocasu a bez pazourů. Panglosovi ďábli měli ocasy i pazoury a plameny šlehalý rovnou nahoru.

Takto oblečení kráčeli v průvodu a poslouchali velmi dojemné kázání, které doprovázela krásná hudba v znamenité úpravě. Za zpěvu mlátili Candida do taktu pěkně přes zadek.

Biskajce a dva chlapíky, kteří nechtěli jíst slepičí sádlo, upálili a Panglos byl pověšen, ačkoli to nebývalo zvykem. Ještě téhož dne nastalo nové zemětřesení a dělalo strašlivý rachot.

Vystrašený, zaražený, zkrvavený Candide se třásl na celém těle a ptal se sám sebe:

„Jestliže je tento svět nejlepší ze všech možných světů, jaké jsou vlastně ty jiné světy? Ušlo by to, kdybych byl dostal napráskáno jenom já. Byl jsem přece bit už u Bulharů. Ale bylo třeba, můj drahý Panglosi a největší filozofe, abych tě viděl všet a nevěděl ani proč? A vy, můj drahý anabaptisto! Bylo třeba, abyste se vy, nejlepší ze všech lidí, utopil v přístavě? Ó slečno Kunhuto, perlo dívek! Bylo třeba, aby vám rozpárali břicho?“

Otočil se - držel se sotva na nohou a již odcházel z města, kde se mu dostalo výprasku, rozhřešení i požehnání, když znenadání k němu přistoupila jakási stařena a řekla mu:

„Jen odvahu, milý synu. Pojďte se mnou.“

VII.
JAK SE STAŘENA STARALA
O CANDIDA A JAK ON NALEZL TU,
KTEROU MILOVAL

Candide si sice odvahy nedodal, ale šel za stařenou až do jakési zřícené barabizny. Stařena mu dala hrnec s mastí, aby si natřel rány, a dala mu najíst i napít. Pak mu ukázala na malé lůžko. Postel byla docela čistá a přes ni ležel připravený oblek.

„Jezte, pijte, spěte,“ řekla mu, „a ať vás ochraňuje Panna Maria Athoská, svatý Antonín Paduánský a svatý Jakub z Compostelly. Já přijdu zítra zas.“

Candide byl tím vším, co viděl a zažil, celý vyjevený. Stařenina dobrosrdečnost ho tak pomátla, že chtěl babce políbit ruku.

„Moje ruka nečeká na políbení,“ řekla mu stará. „Tak já se tedy zítra vrátím. Jezte, natírejte se masťou a dobrou noc.“

Candide zapomněl na všechna utrpení, najedl se a usnul. Ráno mu stařena přinesla snídani, prohlédla mu hřbet a natřela mu jej zase jinou masťou. V poledne mu přinesla oběd, večer večeři. Třetí den se všechno opakovalo.

„Kdo jste?“ ptával se pokaždé Candide. „Kdo vám vnukl tolik dobroty? Jak se vám odvděčím?“

Ale dobrá žena mu nikdy neodpověděla.

Jednoho večera, když zase přišla, nepřinesla mu k večeři nic.

„Pojďte se mnou,“ řekla mu, „a ani muk.“ Vzala ho pod paži a šla s ním asi čtvrt míle za město.

Když došli k malému opuštěnému domku, jenž stál uprostřed zahrad a byl obklopen příkopy, stařena zaklepala na branku.

A hle, branka se otevírá - stařena vede Candida tajným schodištěm, uvádí ho do skvěle vyzdobené komnaty, usazuje ho na brokátovou pohovku, zavírá dveře a odchází.

Candidovi se zdálo, že sní. Celý jeho minulý život mu připadal jako zlý sen, tato chvíle mu připadala jako sen velice krásný.

Zase se objevila stařena a podpírala třesoucí se ženu. Byla to žena velkolepé postavy. Tvář měla zahalenou závojem a na něm se třpytily drahokamy.

„Odhrňte jí závoj,“ řekla stařena Candidovi.

Mladý muž se přiblížil, třesoucí se rukou odhrne závoj, a co nevidí. To překvapení! Zdá se mu, že vidí slečnu Kunhutu.

A vskutku byla to ona.

Všechny síly ho opustily. Candide nemohl říct ani slova, i skácel se Kunhutě k nohám. Kunhuta pak klesla na pohovku. Leč stařena je ihned skrání voňavkami, oba se vzpamatovávají a již si povídají.

Řeč je zpočátku samá otázka a odpověď a přerývají ji pláč, vzdechy a křik.

Stařena jim konečně poradí, aby dělali menší rámus, a ponechává je o samotě.

„Jste to skutečně vy?“ ptá se Candide.

„Vy jste naživu? A tady v Portugalsku? Tak oni vás neznásilnili? Ani vám nerozpárali břicho, jak mi tvrdil Panglos?“

„Ano, stalo se tak,“ odpovídá mu sličná Kunhuta. „Ale na tyto dvě věci se vždycky neumírá.“

„Ale vašeho otce a matku zabili?“

„To je skutečně pravda,“ řekla Kunhuta plačky.

„A vašeho bratra?“

„Bratra zabili také.“

„A co děláte tady v Portugalsku? A jak jste se dověděla, že jsem tady? A jaká divná náhoda mě zavedla do tohoto domku?“

„Všechno vám povím,“ odpověděla mu dáma, „ale nejdříve musíte vyprávět vy, co se s vámi dělo po onom nevinném polibku, který jste mi dal, a po oněch kopancích, jež jste za to obdržel.“

Candide ji nesmírně uctivě vyslechl, a ačkoli byl dosud zaražený a hlas se mu třásl, ačkoli ho ještě trochu loupalo v zádech, vypravoval jí naivnoučce, co všechno zažil od chvíle, kdy byli od sebe odloučeni.

Kunhuta při tom obracela oči k nebi a prolévala slzy nad smrtí dobrého anabaptisty Jakuba, jakož i nad smrtí Panglosovou.

Potom začala vyprávět své příhody ona.

Candidovi neuniklo ani jedno slovo a svými zraky ji přímo hltal.

VIII. KUNHUTINY PŘÍBĚHY

„Ležela jsem v posteli a tvrdě jsem spala, když se nebi zalíbilo poslat Bulhary do našeho krásného zámku v Thunder-ten-Tronckhu. Otce a bratra podřízli, matku rozsekali na kusy. Při té podívané jsem omdlela. Když to zpozoroval jeden veliký Bulhar - měřil asi šest stop - chtěl mě znásilnit. To mě však přivedlo k vědomí. Dala jsem se do křiku, bránila jsem se, kousala, škrábala a chtěla jsem tomu velikému Bulharovi vydrápat oči.

Ani jsem si neuvědomila, že to, co se stalo na zámku mého otce, se stává dosti často. Ten surovec mě bodl nožem do levého boku - mám tam ještě dneska jizvu.“

„Ach, hrozně rád bych si ji prohlédl,“ řekl naivní Candide.

„Za chvíli,“ řekla Kunhuta. „Nyní pokračujme.“

„Ano, nyní pokračujme,“ řekl Candide a Kunhuta začala odvíjet nit svých smutných příběhů.

„Tu vešel nějaký bulharský kapitán. Viděl, že jsem celá v krvi a že se voják nedá nijak vyrušovat.“

Rozzuřil se na násilníkovu nekázeň a zabil ho, jak tak na mně ležel.“

Pak mě dal obvázat a zavedl mě jako válečnou zajatkyni do svého bytu. Prala jsem mu tam těch jeho pár košil a vedla kuchyň. Musím říci, že jsem se mu zalíbila a nemohu nepřiznat, že on byl také pěkně urostlý. Měl bílou a jemnou kůži. Byl však ducha mdlého a filozofii rozuměl jen drobet; bylo vidět hned, že neprošel školou doktora Panglosa. Asi za tři měsíce, když probil všechny peníze a nabažil se mě, prodal mě jednomu židovi. Jmenoval se don Isachar, provozoval obchod v Holandsku a Portugalsku a vášnivě miloval ženy. Nesmírně se o mě ucházel, ale nic nepořídil. Odolávala jsem mu daleko úspěšněji než bulharskému vojákovu. Počestná osoba může být jednou i znásilněna, leč její ctnost se tím jen ještě více upevní.

Aby si mě naklonil, odvedl mě do tohoto domku, kde právě jsme. Až do té chvíle jsem si vždycky myslela, že na světě nemůže být nic krásnějšího než zámek v Thunder-ten-Tronckhu.

Ale mýlila jsem se.

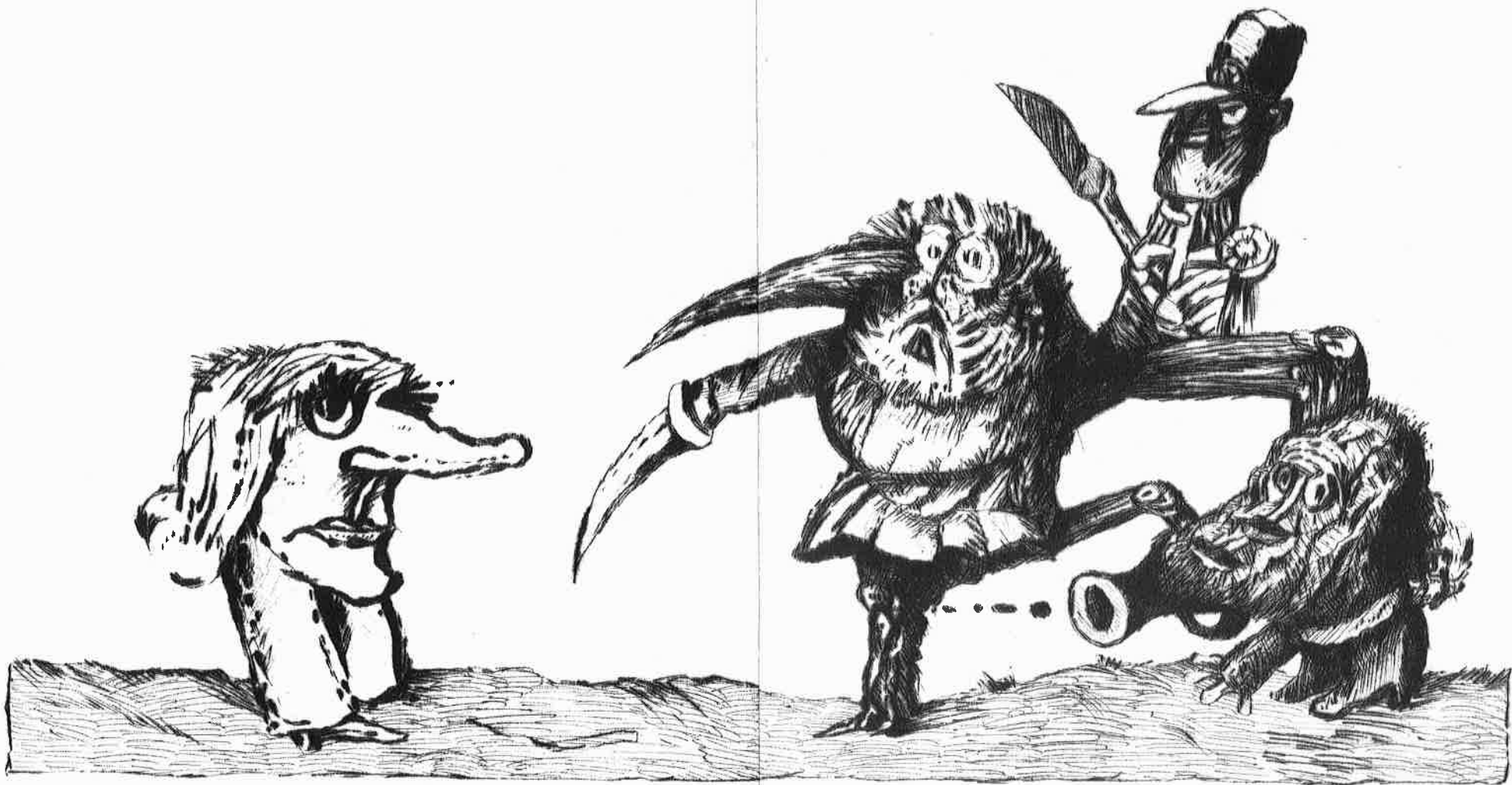
Jednou na mši si mě všiml velký inkvizitor. Dlouho po mně pošilhával a pak mi vzkázal, že musí se mnou hovořit o nějakých tajných

záležitostech. Zavedl mne do svého paláce, já mu vyprávěla o svém životě, a tu mi sdělil, že je pod mou důstojnost, když patřím židovi.

Navrhli tedy panu donu Isacharovi, aby mě postoupil důstojnému pánovi. Ale don Isachar byl dvorní bankéř a nechtěl o tom ani slyšet. Inkvizitor mu pohrozil, že ho upálí. To mého žida poděsilo, i dohodli se, že dům i já budeme náležet oběma společně. Židovi že budou patřit pondělky, středy a soboty, a inkvizitorovi pak ostatní dny v týdnu.

Tato dohoda trvá už šest měsíců. Rozumí se, že byly hádky, neboť nebylo dohodnuto, zda noc ze soboty na neděli patří Starému či Novému zákonu. Já jsem ovšem až dosud oběma odolala, a právě proto mě asi oba dva ještě milují.

Aby od nás odvrátil bič zemětřesení a aby zastrašil dona Isachara, rozhodl se důstojný pan inkvizitor, že uspořádá slavnostní pálení kacířů. Prokázal mi také tu čest, že mě pozval. Dostala jsem velmi dobré místo. Mezi mši a popravou tam podávali dámám občerstvení. Popravdě řečeno, mráz mi běhal po zádech, když jsem viděla upalovat ty dva židy a toho počestného Biskajce, jenž se oženil se svou kmotrou. Ale to nic nebylo proti překvapení, hrůze a zmatku, když jsem spatřila

v hábitu a mitře osobu, která se podobala Panglosovi. Protřela jsem si oči a dávala jsem pozor, dokud ho neoběsili. Pak jsem omdlela.

Když jsem přišla k sobě, spatřila jsem vás, jak tam stojíte dočista nahý. To byl vrchol hrůzy. Byla jsem zkoprnělá bolestí a beznadějí. Nicméně vám musím říci, že máte ještě bělejší kůži a ten růžový nádech je na ní ještě dokonalejší než na kůži toho bulharského kapitána. To zapůsobilo ještě víc na mé city, jež ve mně háraly a již překypovaly. Vykřikla jsem a chtěla jsem zavolat: „Zastavte, barbaři!“ Ale hlas mi vysadil a mé křiky by byly stejně k ničemu.

Když vám tam dávali výprask, myslela jsem si: Jak se to mohlo stát, že se milovaný Candide a moudrý Panglos octli v Lisabonu – jeden aby dostal sto ran bičem a druhý aby uvisl na rozkaz důstojného pana inkvizitora, jehož jsem podpáznicí?

Ach, Panglos mě krutě oklamal, když tvrdil, že všechno na světě je nejlépe uspořádané.

Hned jsem byla bez sebe, hned jsem padala únavou. Hned jsem byla pobouřena, hned zmate-
na. V hlavě mi vířilo zavraždění otce, matky, bratra, cítila jsem násilnost surového bulharského vojáka, ránu jeho nože, myslela jsem na ponižující

službu a na kuchtovské řemeslo u bulharského kapitána, u hnusného dona Isachara i u ohavného dona inkvizitora. Před očima jsem měla obraz oběšeného doktora Panglosa a v uších mi hučelo velké Miserere, při němž vás mrskali.

Nade vším však převládala vzpomínka na polibek, který jste mi dal za španělskou stěnou tentokrát, když jsme se viděli naposled. Vzdávala jsem bohu chválu, že vás po tolika zkouškách přivedl zase ke mně, a nařídila jsem své stařeně, aby o vás pečovala a aby vás sem přivedla hned, jakmile jen to bude trochu možné. Vykonala své poslání znamenitě, a tak mohu okoušeti té nevyslovitelné rozkoše, že vás opět vidím, slyším a že s vámi mohu mluvit. Máte už asi pořádný hlad. Já jsem také hezky při chuti. Pojdme se najíst.“

Nu a oba zasedli k tabuli. Po večeři se opět uvelebili na krásné pohovce, o níž už byla řeč, a byli tam ještě, když přišel pan don Isachar, jeden z pánů tohoto domu. Byla totiž sobota, a on přišel podle svého práva vyjevit Kunhutě svou něžnou lásku.

IX.
CO SE STALO S KUNHUTOU,
CANDIDEM, VELKÝM
INKVIZITOREM A ŽIDEM

Isachar byl nejvzteklejší žid, jakého kdy od zajetí babylónského viděl Izrael.

„Co?“ řekl, „ty čubko galilejská, ty nemáš dost pana inkvizitora? To se mám dělit ještě s tímhle mizerou?“

To řekl, vytáhl dlouhou dýku, jíž byl vždy opatřen, a vrhl se na Candida, protože si myslel, že není ozbrojen.

Leč náš dobrý Vestfálec dostal od stařeny s oblekem i líbezný meč. Vytasil jej, a ač měl jemné mravy, švihl vám jím tak, že se izraelita svalil přímo k nohám sličné Kunhuty.

„Panenkomarjá!“ vykřikla. „Co si počneme? Člověk zamordovaný v mém domě?! Jestliže přijde spravedlnost, jsme ztraceni!“

„Kdyby nebyl Panglos pověšen,“ pravil Candide, „dal by nám jistě dobrou radu, co máme v tomto případě dělat, neboť to byl veliký filozof. Jelikož ho však není, poradme se se stařenou.“

Ta stařena byla náramně moudrá, ale právě v té chvíli, když jim začala udělovat rady, otevřela se malá dvířka, neboť byla hodina s půlnoci a začínala neděle. A tento den patřil důstojnému panu inkvizitorovi.

Inkvizitor vstupuje a vidí: Candide, jenž dostal nedávno napráskáno, tu stojí s mečem v ruce, na zemi leží mrtvola, Kunhuta je vystrašena a stařena jí dává rady.

Hle, co se v tomto okamžiku odehrálo v duši Candidově a jak rozumoval:

Jestliže si tento svatý muž zavolá pomocníky, dá mě upálit. To je jistá věc, a možná, že tak naloží i s Kunhutou. Dá mě nemilosrdně zbičovat - je mým sokem. Nezbývá mi proto nic jiného než ho zabít. Tady prostě nemám na vybranou.

Toto rozumování bylo jasné a rychlé. Candide ani nedopřál inkvizitorovi čas, aby se z úžasu vzpamatoval. Propíchl ho skrz naskrz a hodil ho vedle židle.

„Tak ještě jednoho?“ řekla Kunhuta. „Ne, ne, my milost nedostaneme. Jsme prokleti a udeřila naše poslední hodinka. Jak jste to mohl udělat? Takový jemný člověk, a zabije v jedné minutě žida i s prelátem.“

„Má spanilá slečno,“ odpověděl Candide, „když je člověk zamilovaný, žárlivý, a dostane ještě k tomu napráskáno od inkvizice, to už se potom vůbec nezná.“

Tu se ujala slova stařena a řekla:

„Ve stáji jsou tři andaluští koně, sedla a uzdy. Ať je čacký Candide osedlá, paní ať vezme peníze a diamanty, a všichni vzhůru do sedel. Já sice mohu sedět na jedné polovičce, ale jedme rychle do Cádizu. Je nejkrásnější počasí na světě a cestovat za svěží noci je znamenitá zábava.“

Candide už osedlává tři koně a už s Kunhutou a stařenou prchá nepřetržitě třicet mil.

Zatímco se odtud vzdalovali, přišli do domku lidé z Posvátného bratrstva. Důstojného pána pochovali v krásném kostele, Isachara pohodili.

A již jsou Candide, Kunhuta a stařena v malém městečku Avaceně, jež leží v Sieře Moreně uprostřed hor.

Sedí v hospodě a takto si povídají.

X.
**JAKÉ POTÍŽE MĚLI CANDIDE,
KUNHUTA A STAŘENA, NEŽ
SE DOSTALI DO CÁDIZU
A NEŽ SE NALODILI**

„Kdo mi jen mohl ukrást peníze a diamanty?“ volala plačky Kunhuta. „Z čeho teď budeme žít? Co budeme dělat? Kde najít nějakého inkvizitora a žida, kteří by mi dávali tolik jako tamti?“

„Běda,“ řekla na to stařena. „Mám podezření, že to udělal ctihodný otec františkán, jenž spal včera s námi v hospodě v Badajozu. Bože chraň, nechci o něm soudit nějak nerozvázně! Ale vešel dvakrát do naší světnice a potom odcestoval dřív než my.“

„Běda,“ řekl i Candide. „Dobrý Panglos mi přece tolikrát dokazoval, že všechny statky tohoto světa jsou společné všem lidem a že každý má na ně stejné právo. Ten františkán nám ovšem měl podle těchto zásad zanechat tolik, abychom měli aspoň na cestu. Tak vy už nemáte vůbec nic, krásná Kunhuto?“

„Ani halíř,“ odvětila.

„A co budeme dělat?“ tázal se dál Candide.

„Prodejme jednoho koně,“ řekla stařena. „Já si sednu za slečnu, stejně mohu sedět jen na jedné hýždí, a pojedeme do Cádizu.“

Byl s nimi na hospodě také jeden benediktinský převor, jenž takhle přišel k levnému koni, a Candide, Kunhuta a stařena se dali přes Lucenu, Chillas a Lebrix na Cádiz.

Právě tu vystrojovali loďstvo a sbírali vojsko, jež mělo přivést k rozumu ctihodné otce jezuitů v Paragui. Byli obviněni, že popíchli hordy proti králi portugalskému a španělskému u města Nejsvětější svátosti.

Candide - sloužil přece u Bulharů - převedl před generálem nevelké armády několik bulharských cviků s takovým půvabem, tak směle, obratně a svižně, že mu svěřili velení nad oddílem pěchoty.

Nu, a už je kapitánem a už se nalodil se slečnou Kunhutou, stařenou, dvěma komorníky a dvěma andaluskými koňmi, kteří kdysi patřili velkému inkvizitorovi portugalskému.

Po celou dobu do zámoří se velmi mnoho rozmlouvalo o filozofii ubohého Panglosa.

„Jedeme do druhého světa,“ říkal Candide, „a bude to patrně ten svět, kde je všechno co nej-

lépe uspořádané, neboť musíme přiznat, že na to, co jsme zažili v tomto světě po stránce fyzické a mravní, musíme jen naříkat.“

„Miluji vás z celého srdce,“ říkala Kunhuta. „Ale má duše je ještě příliš vyděšena tím, co viděla a zažila.“

„Všecko půjde zase dobře,“ opakoval jí Candide. „Už moře tohoto světa je lepší než moře v naší Evropě. Je klidnější a větry jsou tu stálejší. Není ani trochu pochyby, že právě tenhle nový svět, který máme před sebou, je nejlepší ze všech možných světů.“

„Aby Pámbu dal,“ říkala Kunhuta. „Ale já jsem byla v tomto mém světě tak strašně nešťastná, že mé srdce je takřka uzavřeno jakýmkoli nadějí.“

„Vy tu naříkáte,“ pravila k nim stařena, „a zdaleka jste nezažili tolik neštěstí jako já.“

Kunhuta se dala málem do smíchu.

Myslila si: jak je ta dobrá žena žertovná. Myslí si, že je nešťastnější než já!

A řekla jí:

„Nevím, proč byste měla být nešťastnější než já. Sotva vás asi znásilnili dva Bulhaři, sotva vás asi dvakrát píchli nožem do břicha. Rozbourali vám dva zámky? Podřízli vám před očima dva otce

a dvě matky? Zmrskali vám před očima dva milence před zapálenou hranicí? Věru nevím, proč byste mne měla převyšovat vysokostí svého neštěstí. Nezapomínejte také, že jsem se narodila jako baronka s rodokmenem do dvaasedmdesátého kolena a že jsem musela dělat kuchařku.“

„Slečno,“ odpověděla jí stařena. „Vy nemáte ani potuchy, jakého jsem původu. Kdybych vám ukázala zadnici, přestala byste hovořit tak, jak jste právě hovořila, a zcela určitě byste změnila své mínění.“

Tato řeč vzbudila v Kunhutě i v Candidovi nesmírnou zvědavost.

A stařena pokračovala.

XI. STAŘENINY PŘÍBĚHY

„Neměla jsem vždycky oči tak zarudlé a zakalené, jako je mám dnes. Také nos mi vždycky nesahal až k bradě a služkou jsem rovněž nebývala. Jsem dcerou papeže Urbana X. a princezny z Palestriny.

Do čtrnácti let mě vychovávali v paláci, jemuž by všechny zámky těch vašich německých baronů nemohly sloužit ani za stáje. Jedny mé šaty měly větší cenu než všechny znamenitosti Vestfálska dohromady. Bývala jsem krásná, měla jsem půvaby a byla jsem nadaná. Vyrůstala jsem uprostřed radovánek, všichni byli ke mně uctíví a všichni ve mne skládali mnoho nadějí. Každý byl do mě naráz zamilovaný.

Má ňadra už dostávala pěkný tvar.

Ach, to byla ňadra! Pevná, vykroužená jako ňadra Venuše Medicejské. Měla jsem ňadra bílá. A což ty oči! A ty překrásné řasy! A to nádherné obočí!

V očích mi bleskaly plameny a převyšovaly třpyt hvězd, jak tvrdili okolní básníci. Ženy, jež mne oblékaly a svlékaly, byly každou chvíli u vytržení, když mne spatřily zepředu nebo zezadu, a všichni muži si přáli, aby za ně mohli někdy zaskočit.

Zasnoubili mě korunnímu princí z Massacarrary.

Pane, to byl princ! Krásný jako já, jemný, krasoduchý a ohnivý. Milovala jsem ho, jako člověk miluje poprvé. Vroucně. A zbožňovala jsem ho.

Všecko už bylo připraveno ke svatbám. Konaly se slavnosti, rytířské hry, neustále se hrála nějaká opera-buffa, vše s nádhernou a neslýchanou velikolepostí. Celá Itálie psala na mou počest znělky, z nichž ani jedna nebyla prostřední.

Byla jsem na vrcholu štěstí, když tu mého prince pozvala na šálek čokolády jeho bývalá milenka, jedna postarší markýza. Ani ne za dvě hodiny na to zemřel princ v hrozných bolestech.

Ale to je jen maličkost.

Matka byla zoufalá, i když ji to vlastně postihlo méně než mne, a zatoužila uniknout na nějaký čas z tohoto pochmurného prostředí. Měla u Gaety hezké statky. Nalodili jsme se tedy na krásnou galéru - byla zlatá jako oltář Sv. Petra v Římě - a vydali jsme se tam.

Ale zničehonic na nás vyrazili piráti ze Salé a zajali nás. Naši vojáci se bránili zrovna jako vojáci papežovi: zahodili zbraně, padli na kolena a prosili piráty o rozhrěšení in articulo mortis.

A piráti je hned začali svlékat. Když už byli nazi jako opice, došlo na mou matku, dvorní dámy a na mne ovšem též.

To je podivuhodné, jak titánové umějí svlékat lidi. Ale ještě víc mě podivilo, že nám všem strkali prsty do těch míst, kam si my ženy v případě nutnosti necháváme obyčejně strkat pouze rourky.

Tento obřad mi připadal tuze zvláštní, ale celkem vzato - takhle se díváme na všecko, když jsme ještě nikdy nevytáhli paty z domu. Zakrátko jsem se dověděla, že to dělají proto, aby zjistili, zda si tam některá neschovala drahokamy. Je to už takový dávný zvyk všech civilizovaných národů, které se plaví po moři. Zvěděla jsem totiž, že na něj nezapomínají ani pobožní páni maltézští rytíři, když se jim dostanou do ruky Turci nebo Turkyně. Je to zákon mezinárodního práva, od něhož se dosud nikdo neodchýlil.

Nebudu vám tady vyprávět, jak je krušné, když je někdo mladou princeznou a vezou ho i s matkou do otroctví do Maroka.

A dovedete si jistě představit, jaké utrpení na nás čekalo, když jsme se dostali na pirátskou loď. Matka byla ještě velmi hezká, dvorní dámy i ty

obyčejné komornice měly půvabů, že byste jich v celé Africe tolik nenašli.

Já byla úchvatná. Vtělená krása a půvab sám. A byla jsem panna.

Ne však dlouho. Kvítek, který jsem šetřila pro krásného prince z Massa-Carrary, utrl pirátský kapitán. Takový ohavný černoš to byl, a ještě si myslel, kdovíjakou poctu mi tím neprokazuje. Je nabíledni, že paní princezna z Palestriny a já jsme musely pěkně zatínat zuby, abychom vydržely všechno to, co jsme zakoušely cestou do Maroka.

Leč nechme toho, takovéhle věci se dějí tak často, že to nestojí ani za řeč.

Maroko se topilo v krvi, když jsme tam přijeli. Císař Muley Ismael měl padesát synů a každý měl svou stranu, což znamenalo padesát občanských válek. Černí proti černým, černí proti hnědým, hnědí proti hnědým, míšenci proti míšencům, jedna zabijačka přes druhou po celé říši.

Sotva jsme přistáli, už tu byli černí příslušníci strany, která nenáviděla mého piráta, a chystali se ho připravit o kořist. Hned po zlatě a draho-kamech jsme přišly na řadu my ženy. A tu jsem byla svědkem boje, jaký v tom vašem evropském

podnebí není k spatření. Severní národy mají málo horkou krev a nejsou tak divocí po ženách jako v Africe. Vypadá to, že Evropané mají v žilách mléko. Zato obyvatelé Atlasu a sousedních krajů! Těm proudí v žilách vitriol, oheň.

Bojovali o každou z nás zuřivě jako vlci, tygři nebo tamější hadi. Jeden Maur chytil matku za pravou ruku, poručík mého kapitána ji popadl za levou, jakýsi maurský voják ji chňapl za jednu nohu, jeden pirát za druhou a tak se tahali o každou z nás.

Podobně se prali skoro o každou naši dívku vždy čtyři vojáci najednou.

Přede mne se postavil můj kapitán, tureckou šavli v ruce. Kryl mě a bil do všeho, co se mu postavilo do cesty. Dopadlo to tak, že ty rvoucí se obludy roztrhaly a rozsekaly a rozmlátily na kusy naše Italky i mou matku.

Všechno bylo pobito. Zajatci, vojáci, námořníci černí, bílí, hnědí, míšenci - i můj kapitán. Já zůstala ležet polomrtvá na hromadě mrtvol.

Takové výjevy, jak je známo, se odehrávaly na celém tom území v rozloze tři sta mil.

Musím však říci: nikdo se při tom nezapomněl pomodlit pětkrát za den, jak přikázal Mohamed.

S hroznou námahou jsem se vyhrabala z hromady mrtvol. Dověkla jsem se pod oranžovník na břehu nedalekého potoka a tam jsem padla únavou, strachem a hrůzou, zoufalstvím a hladem. Za chvíli mé vyčerpané smysly přemohl spánek. Byla to však víc mdloba než odpočinek, protože jsem se potácela mezi vyčerpáním a úplnou otupělostí, mezi životem a smrtí.

Tu však jsem znenadání ucítila, že mě něco tlačí a že se na mém těle něco zmítá. Otevřela jsem oči a hledme: běloch.

Vypadal slušně. Vzdychal a bručel si italsky mezi zuby:

„To je směla, že nemám...“

XII. DALŠÍ NEŠTĚSTÍ A ÚTRAPY, KTERÉ STIHLY STAŘENU

„Měla jsem radost, že slyším mateřštinu. A udivilo mě to neméně než význam slov, která tento muž pronesl. Odvětila jsem, že jsou na světě ještě větší neštěstí než to, na něž žaluje on, a několika slovy jsem mu vylíčila hrůzy, které mám za sebou.

Potom jsem znovu klesla slabostí.

Odnesl mě do nedalekého domu, uložil mě do postele, dal mi přinést jídlo a vlastnoručně mě obsluhoval a těšil. Lichotil mi a říkal, že neviděl nikdy nic krásnějšího, než jsem já, a proto prý ještě nikdy tak nelitoval, že přišel o to, co mu už nikdo na světě nemůže vrátit.

„Pocházím z Neapole“, řekl mi. „Tam vykleští dva až tři tisíce dětí ročně. Některé umřou a ty, které to přežijí, získají buď daleko krásnější hlas než ženy, nebo se vydají do světa spravovat státy. Na mně se jim ta operace neobyčejně podařila, a tak jsem se stal hudebníkem v kapele paní princezny z Palestriny.“

„Mojí matky!“ vykřikla jsem.

„Vaší matky,“ odvětil plačky. „Cože! Vy že jste ta princezna, kterou jsem vychovával až do šesti let a která už tenkrát vyhlížela na to, že bude jednou zrovna tak krásná jako vy?“

„Ano, to jsem já. Asi čtyři kroky odtud je má matka. Leží pod hromadou mrtvol a je rozsekána na čtvrtky.“

Vyprávěla jsem mu, co se mi přihodilo. On mi rovnou pověděl své příběhy.

Dověděla jsem se, jak ho jakási křesťanská mocnost poslala ke králi do Maroka. Měl tu s monarchou uzavřít smlouvu, podle níž by ona křesťanská mocnost dodávala králi prach, děla a lodě a pomáhala mu tak kazit obchody jiným křesťanům.

„Mé poslání je skončeno,“ řekl tento počestný kleštěnec. „V Ceutě se nalodím a odvezu vás do Itálie. Ale je to smůla, že nemám...“

Poděkovala jsem mu dojatě a upřímně jsem přitom zaslzela.

Jenže ten člověk, místo aby mě odvezl do Itálie, odvezl mě do Alžíru. A prodal mě bejovi v této provincii.

Sotvaže mě prodal, vypukl mor.

Tento mor řádil předtím v Africe, v Asii a v Evropě a pak se dostal také do Alžíru.“

„Slečno, vy jste viděla zemětřesení, ale měla jste někdy mor?“

„Nikdy,“ odpověděla baronka.

„Kdybyste ho byla někdy měla,“ odpověděla jí stařena, „určitě byste přiznala, že zemětřesení není proti němu vůbec nic. A v Africe je tuze obvyklý - a já ho dostala také. Představte si, já, dcera papeže, ještě mi nebylo ani patnáct let, a za tři měsíce jsem okusila chudoby, otroctví, skoro každý den jsem byla znásilněna, viděla jsem, jak čtvrtí mou matku, trpěla jsem hladem a válkou a nyní jsem málem umřela na morovou ránu v Alžíru. Nicméně jsem neumřela. Zahynul můj kleštěnec, bej a skoro celý alžírský serail.“

Když přešly tyto první morové rány, byli všichni bejovi otroci prodáni. Mne koupil nějaký obchodník a odvezl mě do Tunisu. Tam mě prodal jinému obchodníkovi a ten mne prodal do Tripolisu. Z Tripolisu mě prodali do Alexandrie a z Alexandrie do Smyrny a ze Smyrny do Cařihradu. Konečně mě koupil nějaký janičářský aga. Ale brzy nato byl poslán bránit Azov proti Rusům, kteří ho vytrvale obléhali.

Byl tak galantní, že vzal s sebou celý serail, a tak jsme se dostali do malé pevnosti na Azovském

moři. Hlídali nás tam dva černí kleštěnci a dvacet vojáků.

Bylo pobito náramné množství Rusů, ale ti nám to dobře oplatili. Azov byl obrácen v popel a krev - a nikdo nebral ohled ani na věk, ani na pohlaví.

Zůstala jen naše malá pevnost. Nepřátelé nás chtěli vyhladovět, leč dvacet janičářů přísahalo, že se nikdy nevzdají.

Ono se řekne nevzdat se, ale strašný hlad je nakonec donutil pozřít naše dva eunuchy, jen aby nemuseli porušit přísahu. A za několik dní se rozhodli, že se pustí do nás žen.

Byl tam s námi také imám, muž velmi zbožný a velmi soucitný. Ten uspořádal hezké kázání a poradil jim, aby nás nezabíjeli najednou. Řekl jim:

„Uřízněte každé dámě toliko jednu polovinu zadnice, a máte hned dobré maso. Až bude třeba, máte ještě druhou půlku a zase s tím několik dní vystačíte. Nebe vám bude za ten milosrdný skutek vděčné a jistě vám také nějak pomůže.“

Byl velmi výmluvný a přesvědčil je. Provedli na nás tu děsnou operaci a nenamazat nás imám tou mastí, která se dává dětem při obrízce, byly bychom jistě umřely.

Sotvaže ale janičáři dojedli to, co jsme jim dodaly, už tu byli Rusové. Přijeli na nízkých lodích a neunikl jim ani jeden janičář.

Rusové vůbec nevěnovali pozornost stavu, v jakém jsme byly. Naštěstí se však všude najde francouzský ranhojič. Jeden takový - byl tuze zručný - se nás ujal. Vyléčil nás a celý život budu vzpomínat, že mi dělal všelijaké návrhy, jedva se mé rány zahojily. Učinil je venkoncem ostatním také, chtěl nás utěšit - a ujišťoval, že se takováhle věc stala i v jiných pevnostech a že to není nic neobvyklého, je to už takové válečné právo.

Když mé družky mohly chodit, poslali je do Moskvy. Já při dělení připadla jednomu bojarovi. Ten mě učinil zahradnicí a každý den mi vysázal dvacet ran knutou.

Asi za dva roky nato byl však můj pan velmož popraven kolem, ještě s třiceti bojary, protože kuli u dvora nějaké pikle.

Já na tom však vydělala. Utekla jsem a putovala jsem celým Ruskem. Sloužila jsem delší čas v jedné hospodě v Rize, potom v Rostoku, ve Výmaru, v Lipsku, v Kasselu, v Utrechtu, v Leidenu, v Haagu a v Rotterdamu. V bídě a hanbě a ve vzpomínkách na půl zadku mi utíkala léta: stokrát jsem se

chtěla zabít, když jsem si pomyslela, že jsem dcerou papeže.

Ale měla jsem ráda život. Víte, tahleta směšná libost je možná jedním z našich nejzhubnějších sklonnů. Copak může být něco bláznivějšího než touha vláčet břemeno, kterým chceme co chvíli praštit o zem? Děsit se toho, čím jsme, ale neustále na tom lpět? Hřát za nadry hada, který nás požívá tak dlouho, dokud nám nesežere srdce?

Ach, co já viděla lidí v těch končinách, po nichž mě vodil osud, a po hospodách, kde jsem sloužila.

Tolik lidí, a všichni kašlali na život.

Ale jen dvanáct z nich, co jsem viděla, udělali té své mizérii konec. Tři byli černoši, čtyři Angličané, čtyři ze Ženevy a jeden - to byl německý profesor. Jmenoval se Robeck.

Skončila jsem jako služka u žida dona Isachara. Přidělil mě vám, má spanilá slečno, a od té doby je můj osud spoután s vaším osudem. Ba, starala jsem se o vaše osudy víc než o své.

Nebyla bych vám ani o svých útrapách vyprávěla. Ale popíchla jste mě tak trochu, a to už tak bývá, že si na lodi vypravujeme příběhy, abychom se nenudili.

Víte, slečno, já mám své zkušenosti a vyznám se v lidech. Račte vyzvat některého cestujícího, aby vám vyprávěl, co ho v životě potkalo, a najde-li se jeden, který nebude nadávat, že měl mizerný život, a který si ani jednou neřekl, že je nejnešťastnějším člověkem pod sluncem, hodte mě po hlavě do moře.“

XIII. JAK SE CANDIDE MUSEL ODLOUČIT OD KRÁSNÉ KUNHUTY A OD STAŘENY

Spanilá Kunhuta vyslechla stařeniny příhody a jala se ihned chovat podle zdvořilostních pravidel, jaké vyžadoval stařenin stav a její zásluhy.

Její návrh přijala.

Ptala se cestujících jednoho po druhém, co všechno zažili, a spolu s Candidem nakonec musela přiznat, že stařena měla pravdu.

„Škoda jen,“ řekl Candide, „že při tom pálení kacířů pověsili Panglosa. Mohl nám vyprávět podivuhodné věci o fyzickém a morálním zlu, které bují na zemi i na moři. Nyní bych se však cítil dost silný a slušně bych mu učinil několik námitek.“

Lidé si tedy vyprávěli o svých osudech, loď plula kupředu a přistála až v Buenos Aires.

Kunhuta, kapitán Candide a stařena se pak vydali na návštěvu ke guvernérovi donu Ferdinandovi de Ibaraa y Figueroa y Mascarenes y Lampourdos y Souza.

Ten velmož měl tolik smělosti, kolik jmen.

S lidmi jednal se vznešeným pohrdáním. Nos měl přitom nafrněný až do nebe, mluvil pronikavě a vznešeně a vykračoval si přitom tak nadutě, že každý, kdo ho přišel pozdravit, dostal chuť ho zmlátit.

Vášnivě miloval ženy. Kunhuta mu připadala jako to nejkrásnější, co kdy viděl, a tak první, co udělal, bylo to, že se zeptal, zda je za kapitána provdána.

Povaha této otázky Candida poplašila. Říci, že je to jeho žena, se neodvážil, poněvadž jeho manželkou vskutku nebyla. Říci, že je to jeho sestra, se také neodvážil, poněvadž jeho sestrou teprve nebyla. A pak, takováhle lež bývala už jednou v módě - ve starověku.

V novější době by mohla být sice také užitečná, leč Candide měl tak čistou duši, že se neodvážil zapřít pravdu.

„Slečna Kunhuta mi prokáže čest,“ pravil, „že se za mne provdá. Prosíme Vaši Excelenci, aby nás ráčila oddat.“

Don Fernando de Ibaraa y Figueroa y Mascarenes y Lampourdos y Souza si nakroutil knír, sešklebil tvář do úsměvu a rozkázal Candidovi, aby se šel podívat na svůj oddíl.

Candide poslechl a guvernér zůstal s Kunhutou sám.

Vyjevil jí svou vášeň, prohlásil, že se s ní hned nazitří ožení před bohem nebo i jinak, jak se jí uzdá.

Kunhuta si vyžádal čtvrt hodiny na rozmyšlenou, aby se poradila se stařenou a aby mohla učinit nějaké rozhodnutí.

„Slečno,“ řekla stařena Kunhutě, „máte sice sedmdesát dva předky, ale ani vindru. To záleží jen na vás, zda se stanete ženou největšího velmože ze Střední Ameriky. Má dokonce hezké fousy. A proč se vlastně chcete neustále ohánět věrností, ať to stojí, co to stojí? Znásilnili vás Bulhaři. Vašimi půvaby se obíral žid a inkvizitor. Tahle neštěstí vám přece dávají jistá práva! Řeknu vám - kdybych byla na vašem místě - nelámala bych si hlavu, vzala bych si pana guvernéra a postarala bych se o kapitána Candida.“

Zatímco ta zkušená a moudrá stařena rozvážně rozprávěla - vplula do přístavu pomenší lod.

Vešla soudce a pochopy.

Pozorujme, co se dalo dále.

Stařena správně uhodla, že to je františkán se širokými rukávy, jenž Kunhutu ve městě Bajozu

obral o zlato a klenoty, když měla s Candidem tak naspěch. Onen mnich zamýšlel prodat několik drahokamů klenotníkovi, leč obchodník inkvizitorovy kmeny poznal - a františkán, ještě než byl oběšen, se přiznal, že je ukradl. Řekl, komu a kudy se ti lidé ubírali.

Tím byl útěk Kunhuty a Candida prozrazen.

Hnali se za nimi až do Cádizu a bez dlouhých okolků za nimi vypravili loď.

Sotvaže loď zakotvila v Buenos Aires, hned se roznesla zpráva, že je tady sudí, jenž pronásleduje vrahy velkého inkvizitora.

Moudrá stařena ovšem v tu chvíli věděla, co dělat:

„Vy utéci nemůžete,“ řekla Kunhutě, „nemáte se vlastně čeho bát, protože jste Jeho Důstojnost nezabila. A zamilovaný guvernér nestrpí, aby se s vámi špatně zacházelo. Zůstaňte tudíž zde.“

Pak jako s keserem běžela za Candidem.

„Utíkejte,“ řekla mu, „utíkejte, nebo vás za hodinu upálí.“

Nebylo času nazbyt.

Ale jak se odloučit od Kunhuty a kam se uchýlit?

XIV. JAK JEZUITÉ V PARAGUAYI PŘIJALI CANDIDA A KAKAMBA

Z Cádizu si Candide vezl sluhu - takových bychom našli na pobřeží Španělska a v koloniích na tucty. Byl z jedné čtvrtiny Španěl, jeho otec byl mestic a pocházel z Tucumánu.

Dělal v životě už všechno možné. Zpíval na kůru, byl kostelníkem, námořníkem, mnichem, posluhou, vojákem, lokajem.

Slul Kakambo a měl svého pána rád, protože jeho pán byl náramný dobrák. Osedlal proto co nejrychleji dva bujné andaluské koně a pravil:

„Jdeme, pane, jak nám radila stará. Utíkejme a ani se neotáčejme!“

Candide zaslzel:

„Ó má drahá Kunhuto, zrovna když nás guvernér měl oddat, já musím pryč. Tak daleko jsem si vás odvezl - a ajta, co se s vámi stane?“

„Ať se stane, co chce,“ řekl Kakambo. „Ženská se nikdy neztratí, pámbu se už o ni nějak postará. Tak jedem.“

„Kam mě to vedeš? Kam pojedem? Co si počneme bez Kunhuty?“ vedl svou zoufalý Candide.

„U svatého Jakuba z Compostelly!“ řekl Kakambo. „Přišel jste válčit proti jezuitům? No tak půjdeme válčit pro ně. Cestu znám, zavedu vás do jejich království. Budou rádi, že mají kapitána, jenž má bulharský výcvik, a vynese to pěkné peníze. Když si člověk nepřijde na své zde, přijde si na své jinde. To je přece neobyčejně znamenitá zábava, vidět a dělat nové věci.“

„Copak tys byl už někdy v Paraguayi?“ řekl Candide.

„To se ví, že byl,“ řekl Kakambo. „Byl jsem v koleji Nanebevzetí a znám panství otců jako ulice v Cádizu. To je podivuhodná věc, tohle jejich panství. Má tři sta mil na šířku a je rozdělené na třicet provincií. Otcům tam patří všechno, lidem nic. Jak vidíte, hotové veledílo rozumu a spravedlnosti. Jakživ jsem neviděl nic tak božského jako tyhle jezuity. Tady s králem španělským a portugalským válčí, a v Evropě je zpovídají. Tady Španěly mordují, a v Madridu je posílají do nebe. To se mi líbí. Ale k věci. Stanete se nejšťastnějším člověkem. Té radosti otců jezuitů, až uslyší, že k nim přišel kapitán, jenž má v malíčku bulharský výcvik.“

Když přijeli na hranici první závoře, řekl Kakambo strážní, že jeden kapitán si přeje mluvit s důstojným panem velitelem.

Stráž ho ohlásila hlavní strážní a paraguayský důstojník hned běžel k nohám velitele podat o tom hlášení. Nato byli Candide a Kakambo odzbrojeni – andaluské koně jim ovšem také vzali – a už jsou oba cizinci vedeni dvěma řadami vojáků.

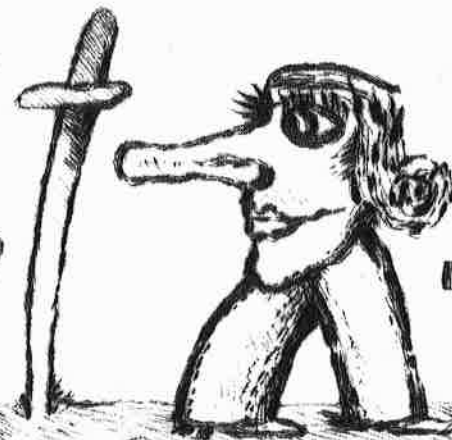
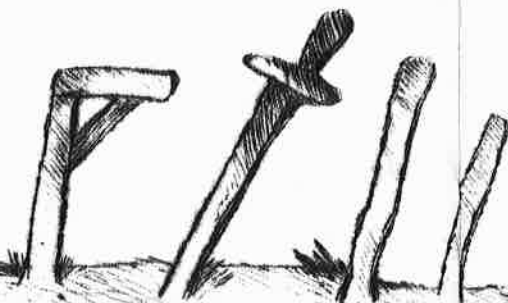
Na koni seděl velitel. Měl třírohý klobouk, vykasanou sutanu, po boku meč a v ruce dýku.

Dal znamení a čtyřiadvacet vojáků obklopilo příchozí. Nějaký seržant jim řekl, že musí počkat, protože velitel s nimi nemůže mluvit. Důstojný otec provinciál prý nedovolí, aby si jakýkoli Španěl otevřel hubu, když on není při tom, a aby se zdržoval v zemi déle než tři hodiny.

„A kde je důstojný otec provinciál?“ zeptal se Kakambo.

„Odešel po mši na přehlídku,“ řekl mu seržant. „Budete mu moci políbit ostruhy nejdříve za tři hodiny.“

„Ale,“ řekl Kakambo, „pan kapitán umírá hladem a já také. A není vůbec žádný Španěl, nýbrž Němec. Nemohli bychom se zatím najíst, než přijde jeho důstojnost?“

Seržant šel ihned uvědomit velitele o tomto rozhovoru.

„Bohu buď chvála,“ řekl tento velký muž. „Když je Němec, mohu s ním mluvit. Ať ho zavedou do mé besídky.“

Zavedli Candida neprodleně do besídky. Vůkol byla samá zeleň, měla rozkošně mramorové sloupory a všude bylo plno klecí s papoušky, kolibříky a různými náramně vzácnými ptáky. Ve zlatých nádobách bylo přichystáno skvělé jídlo.

Konečně vešel důstojný otec velitel.

Venku zatím jedli Paraguayci. Měli kukuřici, jedli z dřevěných misek a slunce do nich pralo.

Velitel byl velmi hezký mladý muž. Měl ducaté tváře, zdvižené obočí, jasné oko, růžové uši a nachové rty. Nosil se hrdě, ale nebyla to hrdost ani španělská, ani jezuitská.

Vrátil Candidovi a Kakambovi zbraně, jež jim byly odňaty, rovněž i koně. Kakambo je za besídkou nakrmil ovsem a neustále dával pozor, poněvadž se bál nějakého překvapení.

Candide veliteli nejprve políbil lem roucha a usedlo se ke stolu.

„Tak vy jste tedy Němec,“ řekl jezuita v Candidově mateřštině.

„Ano, důstojný otče,“ odpověděl Candide a oba se při těchto slovech dívali na sebe tak překvapeně a dojatě, že se sotva ovládali.

„A z které části Německa jste?“ otázal se jezuita.

„Ze špinavé provincie. Z Vestfálska,“ řekl Candide. „Narodil jsem se na zámku Thunder-ten-Tronckhu.“

„Nebesa, jak je to možné!“ zvolal velitel.

„Zázrak!“ zvolal Candide.

„Jste to vy?“ řekl velitel.

„To není možné,“ řekl Candide.

A oba si padli do náručí.

Objímali se a tekly potoky slz.

„Co? Jste to opravdu vy, důstojný otče? Bratr krásné Kunhuty? Vždyť vás Bulhaři zabili! Tak jste to vy? Syn pana barona! A co že jste jezuitou v Paraguayi? Musím říct, že tenhle svět je opravdu divný. Ó Panglosi, ó Panglosi! To byste se radoval, kdyby vás nebyli pověsili.“

Velitel poslal pryč černochoy a Paraguayce, kteří jim nalévali víno do křišťálových pohárů, velebil tisíckrát Boha, svatého Ignáce a mezitím objímal Candida.

Líce jim smáčely hojné slzy.

„Ale budete se divit ještě více. Budete ještě dojatější a ještě více bez sebe,“ řekl Candide, „až vám řeknu, že vaše sestra, slečna Kunhuta, o níž jste se domníval, že ji tenkrát rozpárali, je zdráva!“

„Kde?“

„Nedaleko - u pana guvernéra v Buenos Aires. Přišel jsem vám pomoci válčit.“

Každé slovo, jež při tomto dlouhém rozhovoru pronesli, vzbuzovalo údiv nad údiv. Duši měli na jazyku, uši jednoho i druhého pozorně naslouchaly a oči jim přitom jiskřily.

A protože to byli Němci, ulehčovali stolu hezky dlouho. Čekali na důstojného otce provinciála a velitel zatím svému drahému Candidovi vyprávěl.

XV. JAK CANDIDE ZABIL BRATRA SVÉ DRAHÉ KUNHUTY

„Do smrti nezapomenu na ten strašný den, kdy jsem viděl, jak mi zabíjejí otce a matku a jak mi znásilňují sestru. Když se Bulhaři stáhli, po mé milované sestře nebylo ani stopy. Hodili tedy na káru matku, otce, mě, dvě služky a tři podřezané chlapce a vezli nás pochovat do jezuitské kapličky, asi dvě míle od našeho zámku.“

Jeden jezuita nás při tom kropil svěcenou vodou. Byla děsně slaná a několik kapek se mi dostalo do očí. Důstojný otec, když viděl, že se mi pohnulo víčko, položil mi ruku na srdce. Ucítil, že bije. Poskytl mi pomoc a za tři týdny jsem už o ničem nevěděl.

Můj drahý Candide, vy víte, že jsem byl hezký. Když jsem se uzdravil, byl jsem ještě roztomilejší.

Proto také sám představený kláštera ctihodný otec Krust pojal ke mně něžné přátelství. Oblékl mi novický hábit a za nějaký čas mě poslali do Říma. Otec generál potřeboval nějaké mladé německé jezuity. Paraguayští pohlaváři totiž neberou

zrovna s otevřenou náručí španělské jezuity. Mají raději cizince, na něž si více troufají.

Ctihodný otec generál mě tedy určil na tuto vinici.

Jel jsem ještě s jedním Polákem a Tyrolákem. Když jsme dojeli, dostal jsem hodnost podjáhna a poručíka. Dnes už jsem plukovníkem a knězem. Chodí sem na nás hodně oddílů, ale říkám vám: budou vyobcovány z církve a poraženy. Vás nám sem poslala sama Prozřetelnost. Ale je to pravda, že má drahá sestra Kunhuta je nedaleko - u guvernéra v Buenos Aires?"

Candide se zapřisahal, že není nic tak pravda jako tohle, a oba prolili znovu něco slz.

Baron ho objímal, říkal mu, že je jeho bratr, zachránce, a vyprávěl mu:

„Můj drahý Candide, možná, že se nám teď povede dobýt města a dostat zpátky mou sestru.“

„Nic si tak nepřeji,“ odpověděl mu Candide. „Počítám stále ještě s tím, že se s ní ožením.“

„A vy jeden nestydo!“ odpověděl baron. „To by vám nebylo hanba, oženit se s mou sestrou? Vždyť ona má dvaasedmdesát předků! Tak se mi zdá, že jste nějaký drzant, když si troufáte mluvit mi tu o takových hlupáckých nápadech.“

Candide zůstal, jako když ho polije.

„Ctihodný otče,“ řekl, „předci tady nejsou nic platní. Já jsem vyrval vaši sestru z náručí žida a inkvizitora a je tady ještě dost jiných závazků. Ona si mě vzít chce a mistr Panglos konečně vždycky říkal, že jsou si všichni lidé rovni. Je tedy jisté, že se s ní ožením.“

„Tak to se tedy ještě uvidí, ty darebo,“ řekl jezuita baron z Thunder-ten-Tronckhu a v té chvíli ho udeřil mečem naplocho přes obličej.

Ale Candide mžikem vytasil meč a vrazil ho až po rukojeť do břicha barona jezuity.

Sotva ho však vytáhl - ještě se z meče kouřilo - zaplakal.

„Běda, běda, panebože,“ kvílel, „já jsem zabil svého bývalého pána, svého přítele a švagra. Já jsem nejlepší člověk na světě a už jsem zabil tři lidi! A z těch tří lidí dva kněze!“

Kakambo, jenž stál u dveří besídky na stráži, vběhl dovnitř.

„Nezbývá nám nic jiného,“ řekl mu jeho pán, „než prodat svou kůži pokud možno nejdražše. Určitě přijdou sem. Ale my zemřeme se zbraní v ruce.“

Kakambo však viděl v životě už jinčí věci a neztratil hned tak hlavu. Svlékl jezuitu, oblékl do

jeho šatů Candida, posadil mu na hlavu kvadrátek mrtvého a velel mu vsednout do sedla. Všecko bylo hotovo, co by okem mrkl.

„Ale teď honem, pane. Všichni vás budou mít za jezuitu, jenž jede udílet rozkazy. Než se pustí za námi, budeme už dávno za hranicemi.“

Ještě nedomluvil a už ujížděl. A přitom volal španělsky:

„Místo! Uvolněte cestu pro důstojného otce plukovníka!“

**XVI.
CO SE PŘIHODILO NAŠIM
DVĚMA POUTNÍKŮM, DVĚMA
DÍVKÁM A DVĚMA OPICÍM.
O DIVOŠÍCH, KTEŘÍ SE
NAZÝVAJÍ UŠATCI**

Candide a jeho sluha byli už dávno za hranicemi a v táboře neměli ještě ani potuchy, že německý jezuita je mrtev. Mazaný Kakambo se postaral, aby měli plná zavazadla chleba, čokolády, šunky, ovoce a několik beček vína a tak ujížděli na andaluských koních až do končin, kde se ani jeden z nich nevyznal a kde nebyly ani cesty.

Konečně se před nimi objevil krásný luh, uprostřed něhož tekla potok. Naši dva poutníci pustili napást koně a Kakambo navrhl pánovi, aby se najedli také. A sám šel příkladem vstříc.

„Jak můžeš na mě chtít,“ řekl Candide, „abych jedl šunku, když jsem zabil syna pana barona, čímž jsem sám sebe odsoudil k tomu, že už nikdy v životě nespátím krásnou Kunhutu? Co je mi platné prodlužovat ten mizerný život, když mě budou hrýzt výčitky a beznaděje a já se potáhnu kdovíjak

daleko od ní. A co tomu řekne Věstník pro historii a umění v Trévoux?“

Nicméně - při tomto rozjímání - pustil se do jídla.

Slunce již zapadalo. Najednou uslyšeli naši dva zbloudilci několik zaječení. Zdálo se, že to křičí ženy, ale bylo těžko rozpoznat, zda jsou to výkřiky bolesti, nebo radosti. Oba se horempádem zdvihli. To se stává každému, kdo je v cizích končinách, že je neustále vystrašený a poplašený.

Vykřikovaly to dvě dívky. Byly dočista nahé, pobíhaly po louce a za nimi skákaly dvě opice, které je kousaly do zadků.

Candide byl dojat.

U Bulharů se naučil střílet - byl by ustřelil lískový oříšek, aniž by zasáhl list keře - vzal tedy španělskou dvojku, zamířil, vystřelil a obě opice zabil.

„Buď Bohu chvála. Milý Kakambo, zachránil jsem ta dvě ubohá stvoření od velikého nebezpečí. Mám dojem, že ten hřích, když jsem zabil inkvizitora a jezuitu, je tímto napraven. Zachránil jsem život dvěma dívkám. Možná, že to jsou dámy urozené, a taková příhodička nám může zajistit náramné výhody.“

Chystal se pokračovat, ale jazyk mu zdřevěněl. Dívky totiž začaly opice něžně objímat, prolévat nad nimi slzy a dělat přebolestný rámus.

„Nebyl bych čekal, že mají tak měkké srdce a soucitnou duši,“ řekl konečně Candide Kakambovi a ten mu opáčil:

„Pane můj, provedl jste tu pěkné krasodílko. Vždyť vy jste zabil těm slečnám milence!“

„Milence? Že by? Kakambo, ty se mi posmíváš. Mám ti věřit?“

„Milý pane,“ odpověděl mu Kakambo, „vy se pořád všemu divíte? Proč si vlastně myslíte, že nemohou být země, kde se na vlnách dam pasou opice? Jsou ze čtvrtiny lidmi, jako já jsem ze čtvrtiny Španěl.“

„Achich,“ řekl Candide, „už si vzpomínám. Jednou mi vyprávěl mistr Panglos, že se podobné případy stávaly a že z této míchanice vznikli skřítci, fauni a satyři. Některé význačné osobnosti starověku je prý viděly, ale já si vždycky myslil, že jsou to povídačky.“

„Nu a teď vidíte, že jste se mýlil,“ řekl Kakambo. „Je to pravda, je vidět, že o tom vědí i lidé, kteří nemají velké vzdělání. Teď mám ale strach, že nám ty dámy způsobí nějakou nepříjemnost.“

Tyto znamenité úvahy přiměly Candida, aby zmizel z louky a ukryl se v lese. Povečeřel tu s Kakambem, a když si zanádlávali na inkvizitora v Portugalsku, guvernéra v Buenos Aires a na barona, natáhli se do mechu.

Když se probudili, zjistili, že se nemohou vůbec pohnout. Důvod tkvěl v tom, že v noci přišli obyvatelé tohoto kraje, Ušatci, kterým o dvou poutnicích pověděly ony dámy, a spoutali je lýkovými provazy.

Stáli teď kolem nich. Byli nazí a mávali oštěpy, kyji a kamennými sekerami; jedni vařili vodu ve velkém kotli, druzí si připravovali rožně a všichni křičeli jeden přes druhého.

„Hele, jezuita, jezuita! Pomstíme se, a ještě se přitom dobře pomějeme. Sněžme ho, sněžme jezuitu!“

„Vždyť jsem vám to říkal,“ zvolal smutně Kakambo, „že ta dvě děvčata nám zavaří pěknou polízačku.“

Candide se podíval na kotel a na rožně a hořce zanaříkal:

„Ti nás jistě chtějí upéci nebo uvařit. Co by tomu asi řekl mistr Panglos, kdyby viděl, jak čistě a pěkně je příroda uspořádána. Budiž, všechno je dobré,

ale musím říci, že je také pěkně kruté přijít o slečnu Kunhutu a péci se na rožni Ušatců.“

Kakambo však nikdy neztrácel hlavu.

„Nezoufejte,“ řekl smutnému Candidovi, „rozumím trochu té jejich hatmatilce a promluví s nimi.“

„Nezapomeňte jim vysvětlit,“ řekl Candide, „jak je strašné a nelidské péci lidi. A jak je to pramálo křesťanské!“

„Pánové,“ promluvil Kakambo, „tak vy si myslíte, že si dneska upečete jezuitu, že? To je správné, neboť takhle zacházet se svými nepřáteli je velmi spravedlivé - a přirozené právo nás učí, abychom své bližní mordovali. To se děje všude. A jestliže nepoužíváme tohoto svého práva, je to proto, že máme k jídlu jiné věci. Je jistá věc, že vy nemáte takové životní zdroje jako my a je tedy lépe své nepřátele jíst než nechat ovoce svého vítězství napospas havranům a vranám.“

Jenže, pánové, přece nebudete jíst své přátele? Vy si myslíte, že napíchnete na rožeň nějakého jezuitu, ale zatím se chystáte upéci svého ochránce a nepřitele vašich nepřátel. Já jsem se narodil tady ve vašem kraji a pán, kterého máte před sebou, je můj pán a nemá s jezuity nic společného, jen to, že

jednoho právě zabil a nosí jeho svršky. A to je základ vaší mýlky.

Jestli se chcete přesvědčit, zda mluvím pravdu, vezměte jeho šaty, zanešte je na hranice království ctihodných otců a zeptejte se tam, zda můj pán nezabil nějakého jezuitského důstojníka. To vás nepřipraví příliš o čas, a když zjistíte, že jsem lhal, budete mít stále dost času nás sníst. Ale jestli jsem mluvil pravdu, poznáte hned podstatu obecného práva, mravů a zákonů, a jistě nám dáte milost.“

Ušatci uznali, že tato řeč je velmi rozumná.

Poslali dva hodnostáře, aby se honem šli přesvědčit o pravdě. Oba vyslanci splnili své poslání jako lidé bystří. Brzy byli zpět a přinesli dobré zprávy.

Ušatci tedy rozvázali oba vězně a prokazovali jim všechny možné zdvořilosti. Nabízeli jim děvčata, občerstvení a doprovodili je až na hranice svého svrchovaného území. Celou cestu vesele volali:

„Není jezuita! Ani trošku!“

Candide nevycházel z údivu nad příčinou svého osvobození.

„To je národ!“ říkal si. „To jsou lidi, to jsou mravy! Kdybych byl neměl to štěstí a nepropíchl bratra slečny Kunhuty, byli by mě bez milosti snědli.“

Ale je vidět, jak je příroda dobrá. Tihle lidé, místo aby mě snědli, prokazují mi tisíc poct, když si zjistili, že nejsem jezuita.“

XVII. CANDIDE A JEHO SLUHA SE DOSTALI DO ELDORÁDA. CO JE TU POTKALO

Když byli na hranicích Ušatců, řekl Kakambo Candidovi:

„Tahle polokoule není o nic lepší než ta druhá. Dejte na mne a vraťme se nejkratší cestou do Evropy.“

„Vrátit se, ale jak?“ řekl Candide. „A kam? Když se vrátím do Portugalska, tam mě upálí. Když zůstaneme tady, může se nám stát, že nás každou chvíli nabodnou na rožeň. A potom, copak mohu opustit končiny, v nichž přebývá slečna Kunhuta?“

„Namiřme si to tedy do Cayenne,“ řekl Kakambo. „Tam jsou Francouzi. Toulají se po celém světě, třeba nám pomohou. A snad se nad námi slituje i Pánbůh.“

Jenže vydat se do Cayenne nebylo tak snadné. Věděli sice jakž takž, kudy jít, ale všude číhaly strašné překážky. Hory, řeky, loupežníci, divoši. Koně jim únavou pošli, zásoby byly snědeny – celou dobu se museli krmit plody, které jim po-

skytla divoká příroda. Teprve po měsíci putování dorazili k malé říčce.

Na březích tu rostly kokosové palmy a ty jim zachránily život a dodaly naději.

Kakambo, jenž uměl dávat znamenité rady jako stařena, řekl Candidovi:

„Už nemůžeme a nachodili jsme se dost. Tamhle na břehu vidím prázdný člun. Naplníme ho kokosovými ořechy, vlezeme si do něho a ať nás nese po proudu. Řeka vede vždycky k nějakým obydleným končinám. A když se nesetkáme s věcmi příjemnými, uvidíme aspoň něco nového.“

„Budiž,“ řekl Candide. „Svěřme se Prozřetelnosti a pojďme.“

Pluli několik mil. Tu rostly na březích květiny, tu byl břeh pustý. Tu byla rovina, tu zase skály. Koryto řeky bylo stále širší a širší a znenadání se ztratilo pod klenbou mohutných skal. Trčely až k nebi.

Oba poutníci byli tak odvážní, že se pustili po proudu pod tupou klenbu.

Za čtyřiaadvacet hodin poutníci opět spatřili denní světlo. Ale plavidlo se jim roztříštilo o úskalí, a tak jim nezbylo než lézt ze skály na skálu dobrou míli.

Konečně se před nimi otevřel široký obzor, obroubený nedostupnými horami. Byl to kraj pěstěný – pro radost i pro obživu. S užitečným bylo všude spojeno příjemné. Po cestách jezdily – nebo vlastně cestu zdobily vozy skvělých tvarů a krásných hmot. V nich se vozili krásní mužové a přesličné ženy a tahaly je veliké rudé ovce, které byly ještě rychlejší než koně, ať už andaluští či tetuánští nebo mequinéští.

„Vida,“ řekl Candide. „Tak přece jen je krásnější země nad Vestfálsko.“

A vstoupil s Kakambem do první vesnice.

Na kraji této obce si hrálo několik venkovských dětí. Měly na sobě zlatý brokát – dočista roztrhaný – a hrály si s kamínky. Naši dva mužové z jiného světa se nad nimi se zalíbením zastavili. Kamínky byly kulaté, široké, zelené, rudé a jedinečně se třpytily. Poutníci dostali chuť si je prohlédnout.

Zdvihli jich několik – a bylo to zlato, smaragdy, rubíny. Ten nejmenší kus by byl největší ozdobou mongolského trůnu.

„To budou asi děti zdejšího krále,“ řekl Kakambo, „když si hrají s takovými kamínky.“

Tu se objevil vesnický učitel a odvedl děti do školy.

„Aha,“ řekl Candide. „Vychovatel z královské rodiny.“

Malí otrhanci si přestali ihned hrát a nechali kamínky a všechny hračky ležet. Candide je sebral, běžel za vychovatelem a uctivě mu je podal. Posun-ky mu dával najevo, že Jejich královské Výsosti si tu zapomněly zlato a drahé kamínky.

Venkovský učitel se však usmál, hodil je na zem, chvilku se díval překvapeně na Candida a pak šel po svém.

Poutníci nelenili a hned posbírali zlato, smaragdy a rubíny.

„Kde to jsme?“ vykřikl Candide. „Tady musí být královské děti nějak znamenitě vychovávané, když se učí pohrdat zlatem a drahým kamením.“

Kakambo byl zrovna tak překvapen jako Candide.

Konečně došli k prvnímu domu ve vesnici. Byl vystavěn jako evropský palác. U dveří se tlačil dav – ale ještě víc lidí bylo uvnitř. Bylo slyšet příjemnou hudbu a cítit rozkošnou vůni jídel. Kakambo se přiblížil ke dveřím a zaslechl, že se tam mluví peruánsky. To byla jeho mateřská řeč, neboť všem vám je jistě povědomo, že Kakambo se narodil v Tucumánu, což je ves, kde neznají jinou řeč než tuto.

„Budu vám dělat tlumočníka,“ řekl Candidovi. „Pojďme dovnitř, tohle je hospoda.“

Dva číšníci a dvě číšnice je požádali, aby se posadili. Měli šaty ze zlatého sukna a ve vlasech měli stužky. Předložili jim čtveru polévku – v každé dva papoušky, vařeného supa – asi dvousetliberního – dvě chutné pečené opice, tři sta kolibříků na jedné míse a šest set jiných malých kolibříků na druhé. Podávala se různá vybraná chutná jídla, rozkošné pečivo a vše v nádobách z jakéhosi křišťálu. Číšníci a dívky jim nalévali rozličné likéry z cukrové třtiny.

Lidé, kteří tu jedli, byli povětšinou obchodníci a povozníci. Všichni byli velmi zdvořilí. Položili Kakambovi několik otázek – byly to otázky šetrné – a když se jich na něco otázal Kakambo, odpovídali mu způsobem, s nímž mohl být velmi spokojen.

Když bylo po jídle, Kakambo hodil na stůl několik kousků zlata, které posbíral. Myslel si spolu s Candidem, kdovíjak dobře nezaplatí.

Hostinský a hostinská se však rozesmáli, až se za boky popadali. Když se uklidnili, řekl hostinský:

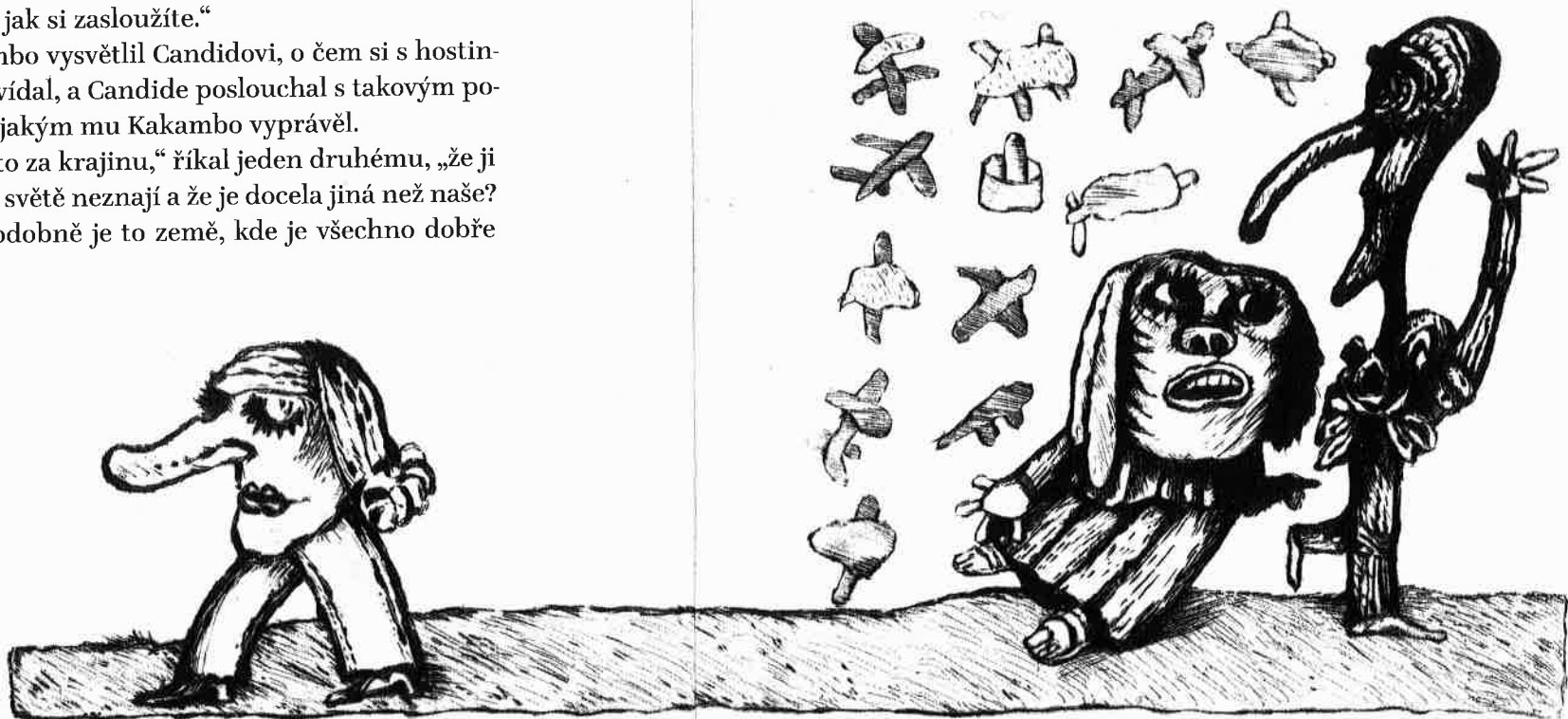
„Pánové, je vidět, že jste cizinci. Nebývají u nás často. Odpusťte, že jsme se vám smáli, když jste

nám chtěli zaplatit oblázkou, které se tu povalují na silnicích. Nemáte asi naši měnu, ale to nevadí. Chcete-li zde jíst, nepotřebujete peníze, naše hostince jsou zařízeny pro zpříjemňování obchodu a všechno platí vláda. U nás jste jedli nevalně, poněvadž naše vesnice je chudá, ale všude jinde vás přijmou, jak si zasloužíte.“

Kakambo vysvětlil Candidovi, o čem si s hostinským povídal, a Candide poslouchal s takovým podivem, s jakým mu Kakambo vyprávěl.

„Co je to za krajinu,“ říkal jeden druhému, „že ji nikde na světě neznají a že je docela jiná než naše? Pravděpodobně je to země, kde je všechno dobře

zařízeno, neboť jedna taková země musí někde být. To je rozhodně nutné. A ať si říkal mistr Panglos, co chtěl, viděl jsem - a dost často - že ve Vestfálsku byly věci zařízeny špatně.“

XVIII. CO VŠECHNO VIDĚLI V ELDORÁDU

Když hostinský viděl, jak je Kakambo zvědavý, řekl:

„Já jsem nevzdělaný člověk - nicméně mi to nijak nevadí, abyste si snad nemysleli. Máme tu však jednoho starce, býval u dvora, a pak odešel do ústraní. Je to nejchytřejší člověk z království a je velmi sdílný.“

A zavedl Kakamba ke starci. (Candide byl nyní jaksi druhořadou osobou a doprovázel svého sluhu.)

Vešli do prostince zařízeného domu. Jeho brána byla udělána jen ze stříbra, obytné místnosti byly vykládány pouze zlatem, ale všechno bylo tak vkusné, že ani to nejbohatší vykládání by nebylo krásnější.

Předsíň byla vykládána jen rubíny a smaragdy, leč způsob, jakým to bylo provedeno, znamenitě nahrazoval tuto krajní jednoduchost.

Stařec přijal cizince na pohovce z kolibřího peří, nabídl jim likéry v diamantových nádobách a pak - aby ukojil jejich zvědavost - jal se vyprávět.

„Je mi sto sedmdesát dva roky. Od otce, který býval královským podkoním, jsem slýchal o strašných revolucích v Peru. Viděl prý je na vlastní oči. Království, v němž žijeme, je prastará vlast Inků. Velmi nerozumně odtud odešli - šli totiž pokořit jiný kus světa, ale nakonec je vyhladili Španělé.“

Vladaři z tohoto rodu, kteří zůstali v rodné zemi, byli daleko moudřejší. Se souhlasem celého národa nařídili, že žádný obyvatel nesmí nikdy opustit naše malé království, a to nám zachovalo nevinnost a štěstí. Španělé měli jakousi takousi zmatenou povědomost o naší zemi. Nazvali ji Eldorádo, a nějaký Angličan - jmenoval se rytíř Raleigh - pronikl asi před sto lety skoro až k nám.

Ale kolem dokola jsou nedostupné a strmé skály, a tak jsme byli až do dneška uchráněni před dravostí evropských národů. Oni mají zběsilý zá-lusk na naše oblázky a na naše bláto a byli by s to pobít nás do posledního, jen aby je dostali.“

Byl to dlouhý rozhovor. Mluvílo se o státním zřízení, o mravech, o ženách, o divadle a o umění. Nakonec Candide - protože měl neustále metafyzické choutky - řekl Kakambovi, aby se zeptal, zda tady mají také nějaké náboženství.

Stařec se trochu začervenal.

„Jakpak ne,“ řekl. „Že o tom můžete pochybovat. To nás máte za tak nevděčné?“

Kakambo se pokorně zeptal, jaké že to mají v Eldorádu náboženství, a stařec se znova začervenal.

„Copak může být dvojí náboženství?“ řekl. „Myslím, že takové náboženství, jaké máme my, mají na celém světě. Uctíváme Boha od večera do rána.“

„A to uctíváte jen jednoho Boha?“ řekl Kakambo, tlumočící nepřetržitě Candidovy pochybnosti.

„Samozřejmě,“ řekl stařec. „Přece nejsou dva nebo tři nebo čtyři. Musím vám však říci, že všichni lidé z vašeho světa kladou velmi prapodivné otázky.“

Candide se však vytrvale vypytoval. Chtěl vědět, jak se v Eldorádu modlí k Bohu.

„My se vůbec nemodlíme,“ odvětil dobrý a cti-hodný stařec. „My od něho nic nechceme, protože nám dal všechno, co potřebujeme, a tak mu jen neustále děkujeme.“

Candida pojala zvědavost, jaké tu mají kněze, a byl by je rád viděl. Řekl Kakambovi, aby se zeptal, kde je mají.

Dobrý stařík se usmál.

„Přátelé,“ řekl, „tady jsme všichni kněží. Král a všichni otcové rodin zpívají každé ráno

slavnostní díkůvzdání. Doprovází je pět nebo šest tisíc hudebníků.“

„Cože? Vy tu nemáte mnichy, kteří vyučují, učně se hádají, vládnou, kují pikle a dávají upalovat lidi, co nesouhlasí s jejich názory?“

„To bychom museli být blázni,“ řekl stařík. „My tu máme všichni stejné názory a vůbec nechápeme, co máte těmi vašimi podivnými mnichy na mysli.“

Při této řeči byl Candide u vytržení. Říkal si sám pro sebe:

„Docela něco jiného než Vestfálsko a zámek pana barona. Kdyby náš přítel Panglos viděl Eldorado, nebyl by nikdy tvrdil, že zámek Thunder-ten-Tronckh je nejlepší na světě. Z toho nezvratně plyne, že je třeba cestovat.“

Po tomto dlouhém rozhovoru dal stařík zapřáhnout do kočáru šest ovcí, dal dvěma poutníkům dvanáct sluhů, aby je doprovodili ke dvoru, a řekl:

„Promiňte mi, že mi můj věk nedovoluje, abych měl čest vás doprovodit. Král vás však přijme tak, že nebudete jistě nespokojeni, a jestliže se vám některé zdejší zvyky nebudou líbit, jistě nám odpustíte.“

Candide s Kakambem vsedli do kočáru. Šest ovcí jen letělo a asi za čtyři hodiny stanuli před

královským palácem na jednom konci hlavního města.

Brána paláce byla dvě stě stop vysoká a sto stop široká. Nejde ani vypovědět, z čeho byla vystavěna, ale lze si to představit podle toho, že cena staviva daleko převyšovala oblázky a písek, kterému se říkalo zlato a drahé kamení.

Když vystoupil Candide s Kakambem z vozu, uvítala je garda dvaceti spanilých dívek. Doprovodily je do koupelí a oblékly do šatů z kolibřího peří. Pak je vysocí důstojníci a vysoké důstojnice koruny zavedli k Jeho Veličenstvu. Vedli je podle zvyku dvěma řadami hudebníků. V každé jich bylo asi tisíc.

Kakambo se zeptal jednoho vysokého důstojníka, jak se zde zdraví Jeho Veličenstvo - zda se padá na kolena nebo na břicho, nebo jestli se tu dávají ruce na hlavu či na zadnici, nebo jestli se líže prach z podlahy - slovem: jaké zde mají obřady.

„Tady je zvykem,“ řekl vysoký důstojník, „krále obejmout a políbit ho na obě tváře.“

Candide s Kakambem tedy padli Jeho Veličenstvu kolem krku. Jeho Veličenstvo je přijalo s takovou laskavostí, jakou si jen můžeme představit, a zdvořile je poprosilo, aby s ním povečeřeli.

Zatím jim ukázali město.

Veřejné budovy, jež se tyčily až do oblak, náměstí zdobená sloupořadími, kašny s čistou vodou, kašny s růžovou vodou, dokonce kašny s likéry vyrobenými z cukrové třtiny. Vše neustále prýštilo.

Náměstí byla prostorná. Byla vydlážděna jakýmisi drahými kameny a odevšad se linula vůně podobná vůni hřebíčku a skořice.

Candide by byl rád viděl soudní dvůr. Odpověděli mu, že tady nic takového nemají, protože se lidé nesoudí.

Zeptal se, zda tu mají kriminály.

Odpověděli mu, že ne.

Ale nejvíc ho překvapil a nejvíc se mu líbil palác věd a v něm dva tisíce kroků dlouhá galerie plná matematických a fyzikálních nástrojů.

Chodili celé odpoledne a prošli jenom asi tisícinu města. Pak je zavedli ke králi.

Candide se posadil mezi krále, svého sluhu a mnoho dam. Nikdy se nepoměl lépe a nikdy nebyl na tak duchaplné večeři, jaká byla večeře u Jeho Veličenstva. Kakambo vykládal Candidovi královské šprýmy, a třebaže byly přeloženy, neztratily nikdy svůj vtip. To Candida velmi udivovalo. Ne méně než ostatní věci.

Tak celý měsíc užíval pohostinství v Eldorádu a Candide neustále říkal Kakambovi:

„Je sice pravda, příteli, a znovu to opakuji, že se můj rodný zámek této zemi vůbec nevyrovná. Ale není tu slečna Kunhuta a vy máte jistě v Evropě také nějakou milou. Zůstaneme-li zde, budeme zrovna takoví jako všichni zdejší lidé. Vrátime-li se však do našeho světa jenom s dvanácti ovcemi naloženými eldorádkými oblázky, budeme bohatší než všichni naši králové dohromady. Nebudeme se muset bát inkvizitorů a snadno budeme moci odvést slečnu Kunhutu.“

Taková řeč se Kakambovi zalíbila. Člověk přece jen rád putuje a rád ukazuje, když přijde domů, že také něčím je; a rád se vytahuje, co na svých cestách viděl.

Oba šťastlivci se rozhodli, že už jimi nebudou a že požádají Jeho Veličenstvo, aby je propustilo.

„Děláte hloupost,“ řekl jim král. „Já vím, že naše země je nevalná, ale když se má člověk někde jakž takž, má tam zůstat. Nemám ovšem právo držet u nás cizince. To je tyranie a to my nemáme ve zvyku; a také na to nemáme zákony. Všichni lidé jsou svobodní, odejděte si, kdy chcete. Ale odejít od nás je dost nesnadné. Nelze sjet prudkou řeku, po níž

jste se k nám zázrakem dostali. Teče pod skalami. Naše království obkličují vysoké hory. Jsou deset tisíc stop vysoké a jsou příkré jako zdi. Široké jsou víc než deset mil. Slézt byste je mohli jedině přes propasti.

Nu, ale když jste pevně rozhodnutí odejít, dám rozkaz strojním intendantům, aby vyrobili stroj, abyste se mohli od nás dostat pohodlně. Nikdo vás však nebude moci doprovodit, poněvadž moji poddaní slíbili, že nikdy nepřekročí okruh těchto hor. Jsou velmi rozumní a neporuší dané slovo. Jinak můžete ode mne žádat, co se vám líbí.“

„Vaše Veličenstvo,“ řekl Kakambo, „žádáme jenom několik ovcí naložených potravinami, oblázky a blátem vaší země.“

Král se usmál.

„Nechápu, co to máte vy Evropané za zálibu v našem žlutém blátě. Ale vezměte si ho, kolik chcete, a ať vám přinese samé dobro.“

A ihned nařídil inženýrům, aby sestrojili stroj, jenž vynese tyto dva neobyčejné lidi z království.

Dobré tři tisíce fyziků se daly do práce. Za čtrnáct dní byl stroj hotov a nestál víc než dvacet milionů liber šterlinků tamější měny.

Posadili Candida a Kakamba na stroj. Tady už byly dvě rudé ovce, osedlané a s uzdou, které je měly nést, až se dostanou za hory, dvacet ovcí naložených potravinami, třicet ovcí s dary – byly to ve směs nejzajímavější věci této země – a padesát ovcí, naložených zlatem, drahým kamením a diamanty.

Král oba pocestné na rozloučenou objal. Byla to krásná podívaná na jejich odjezd a na důmyslný způsob, jak byli vyzdviženi s ovce do vzduchu a přeneseni přes hory. Když je fyzici opět bezpečně vyložili, rozloučili se.

A nyní měl Candide už jen jedno jediné přání. Myslel jen na to, jak ukázat tyto dary slečně Kunhutě. Privil:

„Teď máme čím zaplatit guvernérovi v Buenos Aires, jestliže od nás budou požadovat za slečnu Kunhutu výkupné. Dejme se tedy směrem na Cayenne. Sedněme na loď a uvidíme, které království si budeme moci koupit.“

XIX.

CO SE JIM PŘIHODILO V SURINAMI A JAK SE CANDIDE SEZNÁMIL S MARTINEM

První den uplynul našim poutníkům velmi příjemně. Byli rozkurázeni, neboť měli více pokladů, než by se jich nasbíralo v Asii, v Evropě a v Africe dohromady, a Candide měl takovou radost, že psal po stromech *Kunhuta*.

Druhý den se jim zaběhly dvě ovce do močálu a zahynuly tam i s nákladem. Druhé dvě pošly únavou za několik dní, sedm nebo osm jich pošlo hladem v pouštích a několik jich spadlo do propastí. Tak jim po desetidenním pochodu zůstaly jen dvě.

„Příteli,“ řekl Candide Kakambovi, „tady vidíš, jak jsou statky tohoto světa pomíjející. Jediné, co je pevné, je ctnost a radost nad tím, že zase uzřím slečnu Kunhutu.“

„Uznávám,“ odpověděl mu Kakambo. „Ale máme ještě dvě ovce a více pokladů, než jich kdy bude mít španělský král. Vidím v dálce město - myslím, že je

to Surinam, jenž patří Holandsku. Konec našemu utrpení, radost už začíná!“

Když se přiblížili k městu, spatřili jakéhosi černocho. Ležel na zemi a měl na sobě jen polovici oděvu, totiž jednu nohavici z modrého plátna. Ubožákovi chyběla levá noha a pravá ruka.

„Panebože,“ řekl mu Candide holandsky. „Co tady děláš, příteli, v tak strašném stavu?“

„Čekám na svého pána, slavného obchodníka pana Vanderdendura,“ řekl černocho.

„A to tě tak zřídil ten Vanderdendur?“ zeptal se Candide.

„Ano, pane,“ řekl černocho. „To už je takový zvyk. Místo šatů dostaneme dvakrát do roka plátěné podvlékačky. Když pracujeme v cukrovarech a kolo nám utrhne prst, uříznou nám celou ruku; když chceme utéci, uříznou nám nohu. Mně se staly oba případy. Za tuhle cenu jíte v Evropě cukr. Tenkrát, když mě matka prodala na guinejském pobřeží za deset patagonských dukátů, řekla mi: ‚Dítě moje drahé, cti naše fetiše a modli se k nim každý den. Přinesou ti šťastný život. Máš tu čest být otrokem našich velkomožných bílých pánů. Tím zajišťuješ svému otcí a matce štěstí.‘ Teď ale na mou duši nevím, zda jsem jim je zabezpečil, protože oni mi

ho zcela určitě nezabezpečili. Psi, opice, papoušci jsou tisíckrát šťastnější než já. Holandští fetiši, kteří mě obrátili na svou víru, mi každou neděli říkají, že všichni jsme děti Adama, bílí jako černí. Já se v rodokmenech nevyznám, ale jestli mluví pravdu, jsme všichni bratřenci, děti vlastních bratrů. A pak jistě uznáte, že se s příbuznými už nemůže zacházet hůře.“

„Ó Panglosi!“ zvolal Candide. „Ani tušení jsi neměl o takových ohavnostech! To už přestává všechno - mně nakonec nezbyde než se vzdát toho tvého optimismu!“

„Co je to optimismus?“ zeptal se Kakambo.

„To?“ řekl Candide. „To je takový zažraný názor, že všechno je dobré, i když je to špatné.“

Podíval se na černocho a dal se do pláče.

Pláčky také vešel do Surinamu.

První, nač se ptali, bylo, zda v přístavu nekotví nějaká loď, s kterou by se mohli dostat do Buenos Aires. A právě ten, na něhož se obrátili, byl španělský kapitán. Nabídl se, že se s nimi počestně dohodne, a dal si s nimi schůzku v jedné hospodě.

Candide se tam dostavil s věrným Kakambem a s oběma ovceci.

Candide - co na srdci to na jazyku - pověděl Španělovi všechny příběhy a svěřil se mu, že chce unést slečnu Kunhutu.

„Nepojedu s vámi do Buenos Aires ani za nic,“ řekl kapitán. „Tam by mě pověsili - a vás také. Krásná Kunhuta je nejoblíbenější milenka guvernéra.“

Candidovi bylo, jako by hrom do něho udeřil. Dlouho plakal. Konečně si vzal Kakamba stranou a řekl mu:

„Podívej se, drahý příteli, co budeš muset udělat. Každý máme v kapsách asi za pět nebo šest milionů diamantů. Ty jsi šikovnější než já, dojed' pro slečnu Kunhutu do Buenos Aires ty. Bude-li ti guvernér dělat nějaké potíže, dej mu milion. Nebude-li spokojen ani s tím, dej mu dva. Ty jsi nezabil žádného inkvizitora, k tobě se nikdo nebude chovat podezíravě. Já si obstarám jinou loď, pojedu do Benátek a tam na tě počkám. To je svobodná země. Tam se nemusíme bát ani Bulharů, ani Arabů, ani židů, ani inkvizitorů.“

Kakambo nadšeně schválil toto moudré rozhodnutí. Byl zoufalý, že se musí odloučit od hodného pána, jenž mu byl důvěrným přítelem, ale radost, že bude moci být užitečným, přehlušila v něm smutek

nad tím, že musí pána opustit. Objímali se a prolévali slzy. Candide mu připomněl, aby nezapomněl na bodrou stařenu, a Kakambo ještě téhož dne odjel. Byl to velmi hodný člověk, tenhle Kakambo.

Candide zůstal ještě nějaký čas v Surinamu a čekal, až se najde nějaký jiný kapitán a odveze ho do Itálie. Najal služebnictvo a nakoupil vše potřebné pro dalekou cestu. Konečně se mu přišel představit pan Vanderdendur, majitel velké lodi.

„Kolik budete chtít?“ zeptal se ho Candide, „když přepravíte rovnou do Benátek mne, mé lidi, zavažadla a tyhle ovce?“

Kapitán chtěl deset tisíc piastrů a Candide se vůbec nezdráhal.

„Ale, ale,“ řekl si obezřelý Vanderdendur, „tenhle cizinec dává deset tisíc piastrů jakoby nic. To je asi pěkně bohatý.“

Za chvíli se vrátil a prohlásil, že může vyplout jen za dvacet tisíc.

„Dobrá, máte je mít,“ řekl Candide.

„Hleďme, hleďme,“ řekl si tiše obchodník. „Ten člověk dává dvacet tisíc piastrů stejně lehce jako deset.“

Znovu se vrátil a řekl, že ho nemůže dovést do Benátek laciněji než za třicet tisíc.

„Nuže, dostanete tedy třicet tisíc,“ odpověděl Candide.

„A jéje,“ řekl si zase holandský obchodník. „Třicet tisíc piastrů pro toho člověka nic neznamená. Ty dvě ovce asi nesou nesmírné poklady. Dejme si zaplatit třicet tisíc piastrů napřed a pak uvidíme.“

Candide prodal dva malé diamanty. Ten menší měl větší cenu, než činila částka, kterou žádal kapitán, a zaplatil napřed.

Nalodili dvě ovce. Candide jel na malé lodici do rejdy, kde kotvila loď. Kapitán využil vhodné chvíle, napjal plachty a vyplul.

Měl příznivý vítr.

„Běda,“ křičel Candide. „Tak prosím, opět kousek hodný starého světa.“ Vrátil se na břeh pohroužen v bolest, neboť přišel o jmění, které by mohlo obšťastnit dvacet monarchů.

Vydal se k holandskému soudci, a jak byl tak trochu popletený, zaklepal zprudka na dveře. Vešel, vyložil, co se mu stalo, a křičel přitom trochu hlasitěji, než se patří. Sudí s ním začal mluvit tak, že mu dal nejdřív pokutu deset tisíc piastrů za rámus, který ztropil, a pak teprve pozorně naslouchal. Slíbil, že tuto záležitost prozkoumá hned, jak se obchodník vrátí, a dal si zaplatit dalších deset

tisíc piastrů za výlohy spojené s jeho vyslechnutím.

To už přivedlo Candida k zoufalství. Pravda, ve skutečnosti vytrpěl už neštěstí tisíckrát bolestnější, ale chladnokrevnost soudcova a kapitánova, jenž ho okradl, zdvihla mu žluč a zaplavila ho černou chmurou. Lidská špatnost se ukázala jeho duši v celé ohyzdnosti, hlavou mu táhly smutné myšlenky.

Konečně se našla loď. Byla francouzská a měla zakrátko odplout do Bordeaux. Poněvadž už neměl ovce naložené diamanty, najal si kajutu za slušnou cenu a dal ve městě oznámit, že zaplatí cestu, stravu a dva tisíce piastrů čestnému člověku, jenž popluje s ním. Podmínka byla, že tento muž musí být znechucen svým stavem a že bude nejnešťastnějším člověkem z kraje.

Přišel takový dav uchazečů, že by se nevešel ani na celou flotilu.

Candide si chtěl vybrat nějakého vhodného nešťastníka a dal si tedy stranou asi dvacet takových, co vypadali na dost družné lidi a kteří tvrdili, že se jim musí dát první cena. Vzal je do svého hostince, objednal jim večeři a pak museli všichni přísahat, že budou po pravdě vyprávět své osudy. A slíbil

jim, že si vybere toho, kdo si zaslouží největší politování a kdo bude nejnespokojenější. Těm, kteří neuspějí, slíbil nějakou odměnu.

Sedění trvalo až do čtyř hodin do rána.

Candide naslouchal příhodám a vzpomínal si, co mu na cestě do Buenos Aires říkala stařena a jak se sázela, že na lodi není ani jeden člověk, jež by nepotkalo nějaké velikánské neštěstí.

A jak mu tak vyprávěli o všech svých trampotách, vzpomínal přitom na Panglosa.

„Tomu Panglosovi,“ říkal si, „by dalo ale ne snadnou práci, kdyby chtěl svůj filozofický názor dokázat. Byl bych velmi rád, kdyby tu byl, neboť je jistá věc: jestliže je někde všecko v dokonalém pořádku, pak je to v Eldorádu, ale nikde jinde na světě.“

Posléze se rozhodl pro jednoho ubohého učenice. Ten člověk pracoval deset let v amsterodamských knihkupectvích a nakladatelstvích a jeho zaměstnání se mu zdálo nejhnusnějším řemeslem na světě.

Onen učenec byl vlastně velký dobrák. Žena ho okradla, syn ho zbil, dcera mu utekla s nějakým Portugalcem. Právě v těchto dnech ho připravili o maličkový úřad, jímž si vydělával na to nejnnutnější,

a surinamští kazatelé ho pronásledovali, protože ho měli za sociniána.

Nutno přiznat, že ostatní byli stejně nešťastní jako on, ale Candide doufal, že mu nakonec bude po cestě zahánět dlouhou chvíli.

Všichni konkurenti tohoto muže ovšem tvrdili, že Candide na nich páše velkou křivdu, a tak je musel uspokojit.

I dal každému po stu piastrech.

XX.

CO ZAZIL CANDIDE S MARTINEM NA MOŘI

Starý učenec, jehož jméno bylo Martin, nasedl tedy s Candidem na loď a vypluli do Bordeaux. Oba dost viděli a vytrpěli, a i kdyby loď plula ze Surinamu až do Japonska okolo mysu Dobré naděje, byli by si měli co povídat. Námět o zlu morálním a fyzickém měli na celou cestu.

Candide měl ovšem velkou výhodu v tom, že neustále doufal, že uzří slečnu Kunhutu. Martin žádnou naději neměl a nedoufal už v nic. Krom toho měl Candide zlato a diamanty. Pravda, přišel o sto ovcí naložených největšími poklady na světě a v srdci ho hryzlo pomýšlení na zlodějského holandského kapitána. Nicméně, když pomyslel na to, co mu zbývá v kapsách, nebo když přišla řeč na Kunhutu - a to se stávalo po každém jídle - přece jen se klonil k filozofickému názoru Panglosovu.

„Ale řekněte mi, pane Martine,“ říkával učenci, „co si o tom všem myslíte? Jaký máte názor na zlo fyzické a morální?“

„Pane,“ odpovídal Martin. „Naši kazatelé mě obvinili, že jsem socinián. Ale pravda pravdoucí je, že jsem manichejec.“

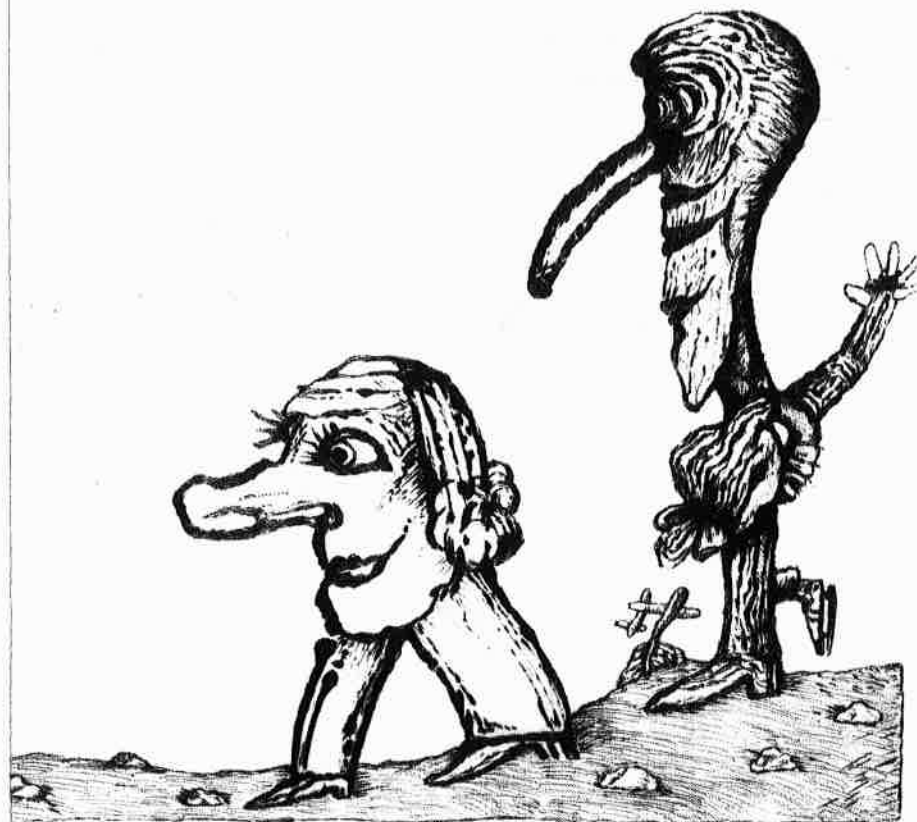
„Vy si ze mne děláte legraci,“ řekl Candide. „na světě už přece není ani jeden jediný manichejec!“

„Jsem tu já,“ děl Martin. „Nevím sice, co tu mám dělat, ale své smýšlení změnit nemohu.“

„Vy musíte být posedlý ďáblem,“ řekl Candide.

„Na světě je všechno už tak skrže ďábla promíchané,“ řekl Martin, „že by ďábel mohl být docela dobře v mém těle jako všude jinde. Ale řeknu vám, když se tak podívám na tu naši kouli nebo lépe řečeno kuličku, myslím si kolikrát, že ji Bůh svěřil nějaké lotrovské bytosti. Eldorádo ovšem do toho nepočítám. Ještě nikdy jsem neviděl město, které by si nepřálo vidět na hromadě město sousední, nebo rodinu, která by neměla zálsuk na krk jiné rodiny. Všude mají slabí v žaludku silné. Ale hrbí se před nimi a mocní s nimi zacházejí jako se stádem, jehož vlna a maso je na prodej. Z jednoho konce Evropy na druhý se honí regimenty vrahů. Je jich na miliony a ukázněně vraždí a plení, aby si vydělali na živobytí, poněvadž nemají počestnější řemeslo. Nebo lidé ve městech. Řeklo by se: Radují se z míru, kvete tam umění - ale lidi zatím šířá

zášť, starosti a takový nekld, jaký nevznikne ani v městě obleženém pohromami. A skrytá lítost je

daleko krutější než zjevné svízele. Jedním slovem, viděl jsem a zkusil jsem toho tolik, že jsem manichejcem.“

„Ale přece je také nějaké dobro,“ odvětil Candide.

„To je možné,“ řekl Martin, „jenže já nic takového neznám.“

Jak tak mudrovali, uslyšeli kanonádu. Okamžik za okamžikem sílila. Candide s Martinem vzali dalekohledy a asi tři míle odtud spatřili, jak tam bojují dvě lodi.

Vítr je zahnal k francouzské lodi, a tak cestující s potěšením pozorovali bitvu. Konečně jedna loď vypálila na druhou tak nízko a tak přesně, že ji poslala ke dnu.

Candide s Martinem zřetelně viděli, jak asi sto lidí na palubě tonoucí lodi zdvíhá ruce k nebi a strašlivě řve.

Za okamžik zmizeli všichni pod hladinou.

„No tak to vidíte,“ řekl Martin. „Takhle zacházejí lidé s lidmi.“

„Je pravda,“ řekl Candide, „že v tom bylo cosi ďábelského.“ A mezi řečí pozoroval, jak k nim pluje něco jasně rudého. Spustili na vodu člun, aby se zjistilo, co to může být.

Byla to jedna jejich ovce. Candide měl z toho převelikou radost. Ještě větší, než byl jeho zármutek, když přišel o těch sto ovcí naložených draho-kamy z Eldoráda.

Francouzský kapitán brzy zjistil, že kapitán, který potopil loď, byl Španěl, a potopená loď že patřila holandským pirátům. Právě tomu, jenž okradl Candida. A že celé to nesmírné bohatství, jež ten lotr nakořistil, pohřbilo s jeho tělem moře.

Zachránila se jen jedna ovce.

„Tady vidíte,“ řekl Candide Martinovi, „že někdy je zločin potrestán. Ten zlotřilý holandský kapitán dostal, co mu patřilo.“

„Ano,“ řekl Martin, „ale museli se při tom utopit s jeho lodí i cestující? Lotra potrestal Bůh, ty ostatní však utopil ďábel.“

Francouzská i španělská loď si pluly každá po svém a Candide pokračoval v rozhovoru s Martinem. Hádali se celých čtrnáct dní a po dvou nedělích byli právě tam, jako na začátku. Ale povídali dál, sdělovali si myšlenky a utěšovali se. Candide hladil ovci a říkal:

„Když jsem se shledal s tebou, shledám se jistě i s Kunhutou.“

CANDIDE A MARTIN SE PŘIBLIŽUJÍ
K FRANCOUZSKÉMU POBŘEŽÍ
A VYTRVALE MUDRUJÍ

Konečně bylo vidět francouzské pobřeží. „Byl jste už někdy ve Francii, pane Martine?“ zeptal se Candide.

„Zajisté,“ řekl Martin. „Byl jsem v několika provinciích. V některých mají většinu hlupáci, v některých lidé mazaní, někde jsou lidé docela příjemní a docela pitomí, jinde zase duchaplní. Ale u všech je hlavním zaměstnáním láska, potom klepy a na třetím místě žvanění a pitominky.“

„A viděl jste Paříž, pane Martine?“

„Ovšem že jsem viděl Paříž. Tam je všechno tohle dohromady. Zmatek, mačkanice. Každý v ní hledá nějakou radost, ale skoro nikdo ji nenachází. Aspoň se mi to tak zdálo. Ale nebyl jsem tam dlouho. Sotva jsem tam přišel, už mě nějaký šelma na saintgermainském jarmarku okradl. Za zločiny však považovali mne a musel jsem si odsedět týden ve vězení. Pak jsem se stal korektorem v tiskárně, abych si vydělal na cestu pěšky zpátky

do Holandska. Poznal jsem tam verbež spisovatel-
skou, verbež spikleneckou a verbež náboženských
fanatiků. Jde jedna řeč, že v tom městě jsou zdvo-
řilí lidé. Rád bych tomu uvěřil.“

„Co se mne týče,“ řekl Candide, „já nejsem vů-
bec zvědav na to, co ve Francii uvidím. Snadno
uhádnete proč. Když člověk strávil měsíc v Eldorá-
du, stará se jen o to, aby na pevnině spatřil slečnu
Kunhutu. Budu na ni čekat v Benátkách. Pojede-
me do Itálie, a Francií jenom projedeme. Pojedete
se mnou?“

„Velmi rád,“ řekl Martin. „Říká se, že Benátky
jsou jen pro vznešené Benátčany, ale přesto prý
tam velmi rádi uvítají cizince, když má dost peněz.
Jak vidíte, já peníze nemám. Ale máte je vy, a tudíž
půjdu s vámi.“

„A co myslíte,“ řekl Candide, „bývalo dřív moře
zemí, jak se tvrdí v té tlusté knize, kterou má ka-
pitán?“

„Vůbec tomu nevěřím,“ řekl Martin. „To máte
jako ty smyšlenky, co se nám v těchto časech před-
kládají.“

„A proč byl vlastně stvořen svět?“ řekl Candide.

„Aby nás mělo co přivádět do zuřivosti,“ odvě-
til Martin.

„A ani vám nebyla divná láska těch dvou dívek
ze země Ušatců, jak jsem vám o tom vyprávěl,“ po-
kračoval Candide, „kteřé milovaly opice?“

„Kdepak,“ řekl Martin. „Co bych měl vidět v té
vášni divného? Já viděl už tolik zvláštních věcí, že
pro mě už není vůbec nic zvláštní.“

„A co myslíte,“ ptal se dále Candide, „mordovali
se lidi vždycky tak jako dnes? Byli to vždycky tako-
ví pálení prolhanci, zrádci, nevděčníci, zloději, sla-
boši, lidé kam vítr tam pláště, zbabělci, závistníci,
žrouti, ochmelkové, lakomci, ctižádostivci, vztek-
louni, klepaři, prostopášníci, fanatici, pokrytci
a hlupci?“

„Co myslíte,“ řekl Martin, „žrali jestřábi holuby
vždycky, kdykoli na ně přišli?“

„Samozřejmě, o tom nemůže být pochyb.“

„Když se nezměnila povaha jestřábů,“ řekl Mar-
tin, „tak proč chcete, aby se změnila povaha lidí?“

„Oho,“ řekl Candide, „to je něco jiného, tady je
svobodná vůle...“

A právě v té chvíli při tomto rozumování přistá-
li v Bordeaux.

XXII.
CO SE PŘIHODILO CANDIDOVÍ
A MARTINOVÍ VE FRANCII

Candide se v Bordeaux dlouho nezdržel. Potřeboval jen prodat několik oblázků z Eldoráda a zakoupit pohodlný kočárek pro dva, poněvadž se už bez filozofa Martina nemohl nikterak obejít.

Ale velmi ho mrzelo, že se musel rozloučit s rudou ovčí. Dal ji akademii věd v Bordeaux a ta navrhla jako námět pro cenu za onen rok práci: Proč je vlna této ovce rudá. Cenu dostal jeden severský učenec, poněvadž dokázal pomocí A plus B minus C děleno Z , že ovce musí být rudá a že chcípne na ovčí neštovice.

Všichni cestující, s nimiž se Candide sešel v hostincích, říkali:

„Jedeme do Paříže.“

Když viděl, jak se tam všichni ženou, dostal také chuť spatřit hlavní město. Nebyla to konečně ani tak velká odbočka, když měl namířeno do Benátek.

Vešel do Paříže předměstím Saint-Marceau a myslel, že je v nejšpinavější vestfálské vsi.

Ale sotva si našel hospodu, lehce onemocněl. Patrně z únavy. Protože však měl na prstě veliký diamant a mezi zavazadly náramně těžkou skříňku, hned tu byli bez pozvání dva lékaři, několik důvěrných přátel, kteří se od něho nehnuli, a dvě jeptišky, které mu vařily polévky.

„Tak si vzpomínám,“ řekl Martin, „jak jsem onemocněl, když jsem byl v Paříži poprvé. Ale tenkrát jsem neměl ani přátele, ani jeptišky, ani lékaře - neměl jsem totiž ani vindru. Nicméně jsem se uzdravil.“

Candidova nemoc se však díky lektvarům a pouštěním žilou stále zhoršovala. Přišel už také jeden zdejší usedlík a s neobyčejnou laskavostí požádal o směnku, splatnou až na onom světě.

Candide o tom nechtěl ani slyšet.

Modlilky mu tvrdily, že je to nová móda, ale Candide prohlásil, že ho móda vůbec nezajímá, a Martin se chystal vyhodit usedlíka oknem.

Místní učenec se tedy začal zapřísahat, že Candida nepohrbí, a Martin rázně prohlásil, že pohrbí jeho, jestli je nepřestane obtěžovat, a když se hádka vystupňovala, chytil toho vzdělance za krk a vyrazil ho ze dveří. Byl z toho velký poprask a byl o tom také sepsán protokol.

Konečně Candide trochu ozdravěl.

Na večere k němu chodila nyní dobrá společnost a hrály se vysoké hry. Candide se vždycky divil, že nikdy nedostane ani jedno eso. Ale Martin se tomu nedivil ani trochu.

Mezi těmi, kteří mu ukazovali město, byl také nějaký périgordský abbé. Byl to takový horlivý človíček, vždy čilý, vždy úslušný, lisavec, drzoun, který se dovedl vždy přizpůsobit. Takových lidí je mnoho. Vrhají se na cizince, vyprávějí jim ostudné příběhy, které se přihodily ve městě, a nabízejí jim rozkoše za jakoukoli cenu.

Tenhleten mužík zavedl Candida s Martinem do divadla. Hráli právě novou tragédii.

Candide dostal místo vedle několika krasoduchů, ale to mu nevadilo, aby si při dokonale provedených scénách nezaplakal. Jeden ten rozumbra-da mu o přestávce řekl:

„Neděláte vůbec dobře, že pláčete. Ta herečka hraje mizerně a ten, co hraje s ní, je ještě mnohem horší. A hra je bídnější než oba dva dohromady. Autor tam má scény z Arábie, a neumí ani slovo arabsky. A co víc, ten člověk vůbec nevěří na vrozené ideje. Zítřka vám přinesu dvacet brožurek proti němu.“

„Pane, kolik máte ve Francii divadelních her?“ zeptal se Candide. A ten mu odpověděl:

„Pět nebo šest tisíc.“

„To je hodně,“ řekl Candide. „A kolik je z nich dobrých?“

„Patnáct nebo šestnáct,“ odpověděl mu abbé.

„To je hodně,“ řekl Martin.

Candidovi se nesmírně líbila jedna herečka – hrála královnu Alžbětu v jedné dost plytké tragédii, která se občas dává.

„Tahle herečka se mi velmi líbí,“ řekl Martinovi. „Skoro se podobá slečně Kunhutě. Tuze rád bych jí složil poklonu.“

Périgorský abbé se nabídl, že je k ní zavede.

Candide – byl přece vychován v Německu – se ihned dotázal, jaké jsou zde způsoby a jak se ve Francii chovat k anglickým královnám.

„Jsou to důležité rozdíly,“ řekl abbé. „Na venkově je zavedou do hospody. V Paříži je uctívají, dokud jsou hezké, a když umřou, hážou je na mrchoviště.“

„Královny na mrchovišti?“ podivil se Candide.

„Ano, ano,“ řekl Martin. „Pan abbé má pravdu. Když jsem byl tenkrát v Paříži, odešla slečna Monime na onen svět, jak se říká. Tihle lidé jí odmítli

takzvané pohřební pocty, to jest aby mohla hníť s žebráky na špinavém hřbitově, a dali ji zahrabat – jedinou z tohoto stavu – na rohu Burgundské ulice. Pořádně ji to mrzelo, protože smýšlela vždy velmi vznešeně.“

„To je ale velmi nezdvořácké,“ podotkl rozhořčeně Candide.

„Co chcete,“ řekl Martin, „tihle lidi už jsou takoví. Představte si všechny věci, které si odporují, všechny možné neslučitelnosti – a všechny najdete v kostelích a v divadlech, ve vládě, v soudních dvorech u tohoto směšného národa.“

„A je to pravda, že se v Paříži stále smějí?“ řekl Candide.

„Ano,“ řekl abbé, „i když mají vztek. Tady když si stěžují a naříkají, tak se chechtají. I ty nejhnusnější věci tady dělají se smíchem.“

„A co to bylo za vola, jenž mi hanil kus, při němž jsem plakal a v němž se mi tolik líbili herci?“

„To je jeden zloduch,“ odpověděl mu abbé. „Vydlává si tím, že haní všechny hry a všechny knihy. Nenávidí každého, kdo má úspěch, právě tak jako eunuchové nenávidí lidi, kteří se mohou oddávat rozkoším. Je to jeden z hadů literatury, jenž se živí bahnem a jedem. Je to pamfletář.“

„Co to vlastně znamená pamfletář?“ zeptal se Candide.

„To je takový pisálek,“ řekl abbé, „jmenuje se Fréron.“

Candide, Martin a abbé si toto povídali na scho-
dišti a pozorovali všechny lidi, kteří šli z předsta-
vení.

„Ačkoli se nesmírně těším na okamžik, kdy spat-
řím slečnu Kunhutu, přece jen bych rád povečeřel
se slečnou Claironovou. Připadá mi prostě úžasná.“

Abbé nebyl z těch, kteří by se mohli dostat ke
slečně Claironové, neboť k ní chodila jen dobrá
společnost.

„Na tento večer je zadaná,“ řekl Candidovi, „ale
budu mít čest doprovodit vás k jiné znamenité
dámě. Tam poznáte Paříž, jako kdybyste tu žil čty-
ři roky.“

Candide byl od přírody zvědavý a svolil, aby byl
uveden k dámě na konci předměstí Saint-Honoré.

Dvanáct smutných lidí tu právě hrálo faraona.
Každý držel v ruce svazek karet.

V místnosti bylo hluboké ticho. Hráči byli bledí,
i bankéřova tvář jevila neklid.

Vedle tohoto nelítostného muže seděla paní
domu. Sledovala jestřábíma očima všechna paroli,

všecky sedmy a va-de-campagne, při nichž si každý
hráč ohýbal růžky karet. Přísně, ale zdvořile naři-
zovala každému, aby je opět narovnal. Nezlobila se
však, aby nepřišla o zákazníky.

Tato dáma si dávala říkat markýza z Paroligna-
cu. Její patnáctiletá dcera seděla mezi hráči, a kdy-
koli se tito ubožáci pokusili napravit krutý osud
nějakým podvůdkem, zamrkala.

Když vešel abbé s Candidem a Martinem, nikdo
nevstal, nikdo je nepozdravil, nikdo si jich ani ne-
vsíml. Všichni byli hluboce zaujati kartami.

„Paní baronka z Thunder-ten-Tronckhu byla
zdvořilejší,“ poznamenal Candide.

Abbé se sklonil k uchu paní markýzy, ta se na-
půl zvedla, poctila Candida půvabným úsměvem -
i Martinovi pokynula celkem důstojně - a ihned
vykázala Candidovi místo a karty. Na dvě sejmutí
prohrál Candide rázem padesát tisíc franků. Ale
docela vesele usedl k večeri a všichni se divili, že
se ho prohra nijak nedotkla.

Sluhové si dokonce pošeptávali lokajskou han-
týrkou: „To je asi nějaký anglický lord.“

Večeře byla taková, jaké obyčejně bývají v Pa-
říži. Nejdříve ticho, potom rámus a tolik řečí, že
není ničemu rozumět, potom žerty - většinou

nechutné - nepravdivé zprávy, plané povídání, trochu politiky a hodně pomluv. Mluvílo se také o nových knihách.

„Četli jste už,“ řekl abbé, „nový román pana doktora teologie Gauchata?“

„Ano,“ odpověděl jeden host. „Ale nemohl jsem ho dočíst. Máme už hromadu drzých spisů, ale všechny dohromady se ani zdaleka nevyrovnají drзости doktora teologie Gauchata. Mám už po krk té hromady ohavných knih, kterými nás teď zaplavují, a raději jsem začal hrát faraona.“

„A co říkáte *Pestrým historikám* arcijáhna Trubleta?“ ptal se abbé.

„To je smrtelná nuda,“ řekla paní z Parolignacu. „Píše zajímavosti, které už každý ví. A s jakou důležitostí rozbírá věci, které nestojí ani za to, aby si jich člověk všiml! A jak neduchaplně si přivlastňuje duchaplnosti cizích! Co ukradne, to zkazí. Proti- ví se mi to, ale už se mi protivit nebude, mám toho arcijáhna dost už po několika stránkách.“

U stolu seděl nějaký učenec. Svým dobrým vkusem podepřel to, co markýza řekla.

Konečně přišla řeč na tragédie. Paní domu se ptala, proč některé tragédie, jež se hrají, nemůže člověk číst.

Muž vybraného vkusu jí velmi dobře vysvětlil, že se stává, že některý kus vzbudí nezaslouženě zájem, a několika slovy jí vylíčil, že nestačí předvést jednu nebo dvě situace, jaké najdeme v každém románu a které na diváka vždycky zapůsobí. Že spisovatel naopak musí být neustále nový, ale bez ozdůbek, vznešený a vždy přirozený. Má znát lidské srdce a má ho nechat mluvit. Má být velkým básníkem, ale žádná postava kusu ho nemá připomínat nebo dělat dojem, že to je sám autor. Má dokonale ovládat jazyk, mluvit čistě, správně, vyrovnaně a rým nemá být nikdy na újmu smyslu.

A poznamenal:

„Kdokoli nezachovává tato pravidla, může napsat jednu nebo dvě tragédie. Tleská se jim, ale autor se nikdy nemůže vřadit mezi dobré spisovatele. Dobrých tragédií je velmi málo. Některé jsou jen idylky s dobře napsanými a dobře rýmovanými dialogy. Některé jsou uspávací politická mudrování nebo odporné rozvláčnosti, jiné zase sny potřeštěnců. Mají barbarský sloh, nedokončené věty a autor mluví neustále k bohům, protože nedovede mluvit k lidem. Jsou tam falešné mravní názory a otřepané fráze.“

Candide poslouchal pozorně. Udělal si o tom člověku vysoké mínění, a když si ho markýza posadila vedle sebe, naklonil se k jejímu uchu a zeptal se, kdo je ten muž, jenž tak dobře mluví.

„To je jeden učenec,“ odpověděla mu dáma.

„Nikdy nehraje a abbé ho občas přivede na večeri. Znamenitě se vyzná v tragédiích a v knihách. Napsal také jednu tragédii - byla vypískána - a jednu knihu, kterou ještě nikdo nespatriil jinde než v knihkupeckém krámě a u mne. Věnoval mi jeden výtisk.“

„Jaký to velký muž,“ řekl Candide. „Druhý Panglos.“

Pak se k němu potočil a otázal se tohoto muže: „Pane, jistě si myslíte, že ve světě fyzickém a mravním je všechno uspořádáno nejlépe, takže lépe už to být uspořádáno nemůže.“

„Něco takového si, pane, vůbec nemyslím,“ odpověděl mu učenec. „Míním naopak, že všechno jde u nás naruby, že nikdo neví, kde je jeho místo, jaká je jeho úloha, co dělá a co má dělat kromě večere. Při ní bývá dost veselo a bývá při ní svornost. Zbytek času tráví člověk v hádkách. Jansenisté se hádají s molinisty, dvořané s dvořany, finančníci s li-

dem, manželky s manžely, příbuzní s příbuznými. Taková věčná válka je to.“

„Viděl jsem ještě horší věci,“ odvětil mu Candide, „ale jeden mudrc, kterého naneštěstí oběsili, mne naučil, že všechno tohle je obdivuhodné a že jsou to jen stíny na krásném obraze.“

„Váš oběšenec si dělal z lidí blázny,“ řekl Martin, „vaše stíny jsou přece děsné kaňky.“

„Ty kaňky ale dělají lidé,“ pravil Candide, „nemohou bez nich být.“

„Pak to tedy ovšem není jejich chyba,“ usoudil Martin.

Většina hostů vůbec nerozuměla, o čem se mluví. I pili. Martin rozumoval s učencem a Candide vyprávěl paní domu své příběhy.

Po večeri si markýza odvedla Candida do své komnaty a vyzvala ho, aby se posadil na pohovku.

„A teď mi povězte,“ řekla mu, „zda máte pořád tak strašně rád slečnu Kunhutu z Thunder-ten-Tronckhu.“

„Ano, paní,“ odvětil Candide.

Markýza si něžně vzdychla.

„Odpovídáte mi jako nějaký vestfálský mládeček. Francouz by mi řekl: ‚Je pravda, že jsem

miloval slečnu Kunhutu, ale když zřím vás, paní, obávám se, že ji už milovat nebudu.“

„Odpovím vám, jak si přejete, paní,“ řekl Candide.

„Vaše láska k ní začala tím, že jste jí zdvihl kapesníček. Já zase chci, abyste mi pěkně zdvihl podvazek.“

„Ze srdce rád,“ řekl Candide a zdvihl jej.

„Ale já chci, abyste mi jej dal, kam patří,“ řekla dáma.

A Candide jí podvazek připevnil.

„Vidíte,“ řekla mu dáma. „Vy jste cizinec. Své pařížské milence nechávám někdy toužit čtrnáct dnů. Ale vám se vzdám už první noc, poněvadž mladého muže z Vestfálska musíme u nás náležitě uctít.“

Kráska spatřila dva veliké diamanty na rukou svého mladého cizince a pochválila je tak, že se přestěhovaly z prstu Candidova na prsty paní markýzy.

Když se Candide s abbém vracel, cítil jakési výčitky, že byl slečně Kunhutě nevěrný.

Abbé jeho trampoty ihned sdílel. Měl jen malou účast na padesáti tisících, které Candide pro-

hrál, a na dvou drahokamech, které byly zpola darované a zpola vymámené.

Maloval si, že vyzíská, co se ze známosti s Candidem vyzískat dá. A sáhodlouze s ním mluvil o Kunhutě, přičemž se mu Candide svěřil, že Kunhutu poprosí za odpuštění, že jí byl nevěrný, hned jak ji uvidí v Benátkách.

Abbé byl ještě zdvořilejší a ještě pozornější. Zajímal se o vše, co Candide říkal, o vše, co dělal, a o vše, co zamýšlí dělat.

„Vy tedy máte schůzku v Benátkách?“ otázal se ho.

„Ano, pane abbé,“ odvětil Candide, „musím tam jet za slečnou Kunhutou.“

A s radostí, že se může rozpovídat o tom, co má rád, vyprávěl, jak už to měl ve zvyku, některé příběhy s touto vznešenou Vestfálčankou.

„Řekl bych,“ podotkl abbé, „že slečna Kunhuta je nesmírně duchaplná a píše vám bezpochyby rozkošné dopisy.“

„Nedostal jsem dosud ani jeden,“ vyprávěl Candide. „Když mě vyhnali ze zámku, protože jsem ji miloval, nemohl jsem jí psát. Pak jsem se dověděl, že je mrtva, pak jsem ji našel a hned zase ztra-

til... Ale teď jsem poslal dva tisíce pět set mil odtud zvláštního kurýra a čekám odpověď.“

Abbé pozorně poslouchal. Vypadal zamýšleně, brzy však oba cizince objal a rozloučil se.

Sotva se druhého dne Candide probudil, dostal takovýto dopis:

Pane a můj předražený milénče!

Jsem už týden nemocná v tomto městě a právě se dovídám, že tu jste i Vy. Kdybych se mohla hýbat, letěla bych Vám okamžitě do náruče. O Vaší cestě jsem se dověděla v Bordeaux. Nechala jsem tam věrného Kakamba a stařenu, přijedou brzy za mnou. Guverner v Buenos Aires mi vzal všechno, ale zbývá mi ještě Vaše srdce. Přijďte, Vaše přítomnost mi vrátí život, nebo mi způsobí smrt z radosti nad shledáním.

Tento okouzlující list, tento nečekaný dopis přivedl Candida na pokraj blaha. Nemoc jeho drahé Kunhuty ho ovšem nesmírně skličovala.

Leč oba dva pocity v něm háraly tak, že vzal zlato a diamanty a vydal se s Martinem do hotelu, kde slečna Kunhuta bydlila.

Již vstupuje, dojetím se celý třese, srdce mu buší, hlas mu přeskakuje. Chce roztáhnout záclony nad ložem, chce přinést světlo.

„Pozor, jen opatrně,“ řekla služebná, „světlo by ji mohlo zabít.“ A rychle stáhla záclonu.

„Jak se máte, drahá Kunhuto?“ řekl Candide plačky. „Když se na mne nemůžete podívat, řekněte mi aspoň něco.“

„Nemůže mluvit,“ řekla komorná, načež dáma v posteli vytáhla buclatou ruku. Candide ji dlouho skrápěl slzami, pak ji naplnil drahokamy a na křesle nechal váček plný blýskavého zlata.

Uprostřed Candidových duševních pochodů vstoupil policejní důstojník. Za ním šel abbé a jeho družina.

„Aha, tady jsou. Tak to jsou ti dva podezřelí cizinci?“

Hned je dal zatknout a kázal, aby je odvedli do vězení.

„V Eldorádu takhle s cizinci nejednají,“ poznamenal Candide.

„Stává se ze mne ještě větší manichejec,“ řekl na to Martin.

„Ale, pane, kam nás to vedete?“ vyptával se Candide.

„Do díry,“ řekl důstojník.

Martin si však zase už počínal chladnokrevně. Tvrdil, že dáma, jež se vydávala za Kunhutu, byla obyčejná podvodnice, pan abbé dareba, jenž zneužil Candidovy nevinnosti, a důstojník další nicema, jehož se teď tak snadno nezbaví.

Osvícen jeho radou - a nedočkavý, kdy už uvidí slečnu Kunhutu - dal Candide důstojníkovi tři malé diamanty, aby se vyhnul soudnímu potahování. Měly cenu asi tři tisíce pistolí.

„Ach, pane,“ řekl muž s pendrekem. „I kdybyste byl spáchal ty nejstrašnější zločiny, jste nejpočestnější člověk pod sluncem. Tři diamanty v ceně tři tisíce pistolí! Pane, raději bych se dal zabít, než bych vás vedl do basy. Teď zatýkají všechny cizince - ale nechte to na mně, mám v Dieppe v Normandii bratra, dovezu vás k němu. A budete-li mít pro něho nějaký ten diamant, bude se o vás starat jako já.“

„A proč zatýkají všechny cizince?“ otázal se Candide.

Tu se ujal slova abbé a řekl:

„Protože nějaký žebrák z Atrebatie zaslechl nějakou hloupostičku, což ho přivedlo na nápad spáchat královraždu, ale ne tak jako tenkrát v máji 1610,

ale tak jako v prosinci 1594 a jako zabíjeli obejdivé v různých jiných létech a v různých měsících, když zaslechl nějakou hloupost.“

Důstojník vysvětlil, oč šlo, a Candide rozhořčeně zvolal:

„Ty obludy! Jak může národ, který tančí a zpívá, dělat takové ukrutnosti? Řekněte mi, jak se mohu co nejrychleji dostat z těchto končin, kde opice dráždí tygry? U nás doma jsem viděl medvědy, lidi jsem viděl jen v Eldorádu. Zaveďte mě, proboha, pane důstojníku, do Benátek, kde se mám sejít se slečnou Kunhutou.“

„Mohu vás zavést jen do Dolní Normandie,“ prál náčelník biřiců.

Dal mu sejmout pouta, řekl, že to byl přehmat, poslal své lidi domů a odvedl Candida s Martinem do Dieppe ke svému bratrovi.

V rejdě kotvila malá holandská loď. Za tři diamanty se stal její kapitán nejúslušnějším člověkem pod sluncem a naložil Candida a jeho lidi na loď, jež se chystala do Portsmouthu v Anglii.

Nebyla to cesta do Benátek. Ale Candide doufal, že se aspoň z tohoto pekla vysvobodí a že se při první příležitosti bude moci vypravit do Benátek.

XXIII.
CANDIDE A MARTIN SE UBÍRAJÍ
K BŘEHŮM ANGLIE. CO TAM ZŘÍ

„Ach, Panglosi, Panglosi! Ó Martine, Martine! Ty má drahá Kunhuto! Co je tohle vlastně za svět?“ naříkal Candide na holandské lodi.

„Svět bláznivý a pěkně hnusný,“ odpovídal Martin.

„Vy znáte Anglii - to je také tak bláznivá země jako Francie?“

„Tady se vyskytuje zase jiný druh bláznovství,“ řekl Martin. „Víte, že tyhle dva národy spolu válčí o několik jiter půdy, na níž se daří sněhu? Tahle krásná válčička je stojí víc, než by stála celá Kanada. Mé chabé znalosti mi nedovolují rozhodnout správně, v které zemi je víc lidí zralých pro svěřací kazajku - zda v Anglii, nebo ve Francii - ale jen tak povšechně vám mohu říci, že ti lidé, na něž se právě jedeme podívat, jsou velmi nevrlí.“

Za tohoto hovoru přistáli v Portsmouthu. Pobřeží bylo plné lidí. Dívali se pozorně na nějaké obtloustlého muže, jenž klečel na palubě jedné lodi a měl zavázané oči. Proti němu se postavili

čtyři vojáci, každý z nich mu s tím největším křikem vpálil do lebky čtyři kule a dav se s velkým uspokojením pokojně rozešel.

„Co je zase tohleto?“ řekl Candide. „Jaký to tu řádí ďábel?“ A hned se ptal, kdo byl ten tloušťík a proč ho tak obřadně zabili.

„To je jeden admirál,“ odpověděli mu.

„A proč byl zabit?“

„Protože nedal zabít dost lidí,“ řekli mu. „Svedl bitvu s jedním francouzským admirálem a došlo se potom k názoru, že nebyl u něho dost blízko.“

„Ale anglický admirál byl přece od něho tak daleko jako francouzský od něho,“ řekl Candide.

„To nikdo nepopírá,“ odvětili mu. „Jenže v téhle zemi je dobře zabít občas nějakého admirála, aby se ti ostatní vzpamatovali a sebrali všechnu odvahu.“

To, co viděl a slyšel, omráčilo Candida tak, že ho přešla chuť vystoupit na břeh. Vyjednal s holandským kapitánem, aby ho bez meškání odvezl do Benátek. I kdyby ho měl okrást jako ten ze Surinamu.

Za dva dny byl kapitán připraven. Pluli podél francouzského pobřeží, pluli nedaleko Lisabonu - když ho uviděl, Candide se zachvěl - vjeli do úžiny

a posléze do Středozemního moře. Konečně byli v vytoužených Benátkách.

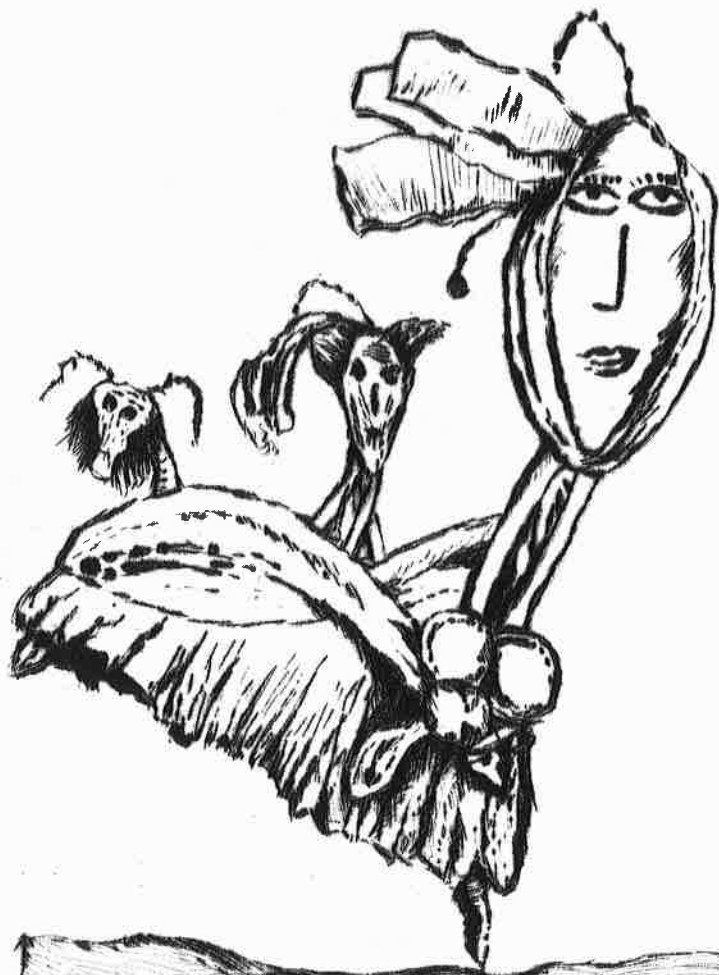
„Bud' bohu chvála,“ řekl Candide a objal Martina, „tady se setkám s krásnou Kunhutou, neboť na Kakamba se mohu spolehnout jako na sebe. Všecko je v pořádku, všecko je dobré, všecko je v nejlepším stavu a v lepším už být nemůže.“

XXIV.
O PAQUETTĚ A BRATRU
BONIFÁCOVI

Sotva přijel Candide do Benátek, dal hledat Kakamba po všech hospodách, kavárnách, u všech lehkých holek, ale nikde ho nenašel. Každého dne posílal někoho podívat se po všech lodích a po všech bárkách: ale po Kakambovi nebylo ani vidu, ani slechu.

„To je divné,“ řekl Martinovi. „Já jsem jel ze Surinamu do Bordeaux, z Paříže do Dieppe, z Dieppe do Portsmouthu, kolem Portugalska a Španělska a Středozezním mořem. - V Benátkách jsme už několik měsíců a krásná Kunhuta se sem dosud nedostala. Místo s ní jsem se sešel jen s jednou poběhlicí a s prohnáním abbém. Achichach, Kunhuta je už jistě mrtvá a mně nezbyvá nic jiného než umřít také. Oč by bylo bývalo lepší zůstat v Eldorádu než se plahočit tou zatracenou Evropou. Vy jste měl pravdu, drahý Martine. Všecko je klam a neštěstí.“

Přepadla ho černá melancholie. Nechodil na opery „alla moda“, nechodil na karnevaly, ani

jedna dáma by ho byla nepřivedla do pokušení. A Martin mu říkal:

„Vy jste doopravdy prostoduchý. Vy si myslíte, že nějaký sluha, když má v kapse pět nebo šest milionů, půjde hledat vaši slečnu až na konec světa a pak se vám s ní poveze až do Benátek? Jestli ji najde, nechá si ji sám. A když ji nenajde, vezme si jinou. Radím vám dobře: zapomeňte, že jste měl sluhu Kakamba a slečnu Kunhutu.“

Martin nebyl zrovna velký utěšovatel.

Candide upadl do ještě hlubší melancholie a Martin mu neustále dokazoval, že na světě je velmi málo ctností a štěstí kromě Eldoráda ovšem – ale tam se nikdo nedostane.

Rozprávěli o tomto důležitém námětu, čekali na slečnu Kunhutu, a najednou Candide upozoroval na náměstí svatého Marka mladého řeholníka, kajetána, jak si vede pod paží děvče. Řeholník byl buclatý, statný, oči mu svítily jako brilianty a nesl se jistě, sebevědomě a směle. Dívka byla velmi rozkošná a zpívali si. Dívala se zamilovaně na mnicha a co chvíli ho štípla do tváře.

„Ale teď snad uznáte,“ řekl Candide Martinovi, „že tihle dva lidé jsou šťastni. Dodneška jsem sice nenašel na celé obydlené zemi jiné lidi než

nešťastné – kromě Eldoráda samozřejmě – ale když vidím toho mnicha a tu dívku, sázím se, že jsou šťastni.“

„Já bych se nesázel,“ řekl Martin.

„Můžeme je třeba pozvat na oběd,“ řekl Candide, „a hned uvidíme, zda se mýlím.“

Pokloní se, osloví je, pozve je do svého hostince na makaróny, lombardské koroptve, kaviár a na víno Montepulciano, Lacrimae Christi, kyperské a samoské. Slečna se červená, mnich přijme.

Dívka jde, dívá se na Candida tu překvapeně, tu zmateně – a v očích se jí lesknou slzy.

Jakmile vkročila do Candidova pokoje, řekla:

„Ach, pane Candide, vy už nepoznáváte Paquettu?“

Candide si jí ani pořádně nevšiml, neboť myslel jen na Kunhutu.

„Ouvej, nebožátko,“ řekl, „to jste vy, co jste přivedla doktora Panglosa do tak pěkného stavu?“

„Žel, pane, to jsem já,“ řekla Paquetta. „Je vidět, že víte všechno. Slyšela jsem o strašném neštěstí, které postihlo celý dům paní baronky a krásné Kunhuty, ale přísahám vám, že můj osud nebyl o nic méně smutný než jejich. Když jsme se viděli naposled, byla jsem ještě tuze počestná. Ale můj

zpovědník, ten františkán, mne svedl. Byla jsem nevinná, snadno se mu to povedlo. Ale následky byly hrozné. Brzy potom, co vás pan baron nakopl do zadnice a vyhodil ze zámku, musela jsem odejít i já. A kdyby se mnou nebyl měl soucit jeden lékař, bylo už dávno po mně. Z vděčnosti jsem byla nějaký čas jeho milou, ale jeho žena žárlila. Taková fúrie. Každý den mě nemilosrdně prala.

Byla jsem nejnešťastnějším tvorem na světě. Lékař byl ohavný člověk, a tak jsem dostávala výprask kvůli muži, kterého jsem nemilovala.

Víte dobře, drahý pane, jak je pro hádavou ženu nebezpečné, když si vezme lékaře. Jednoho krásného dne měl tento lékař všech výstupů už dost. Jeho manželka byla nachlazená, dal jí tedy tak účinný lék, že za dvě hodiny umřela v hrozných bolestech.

Rodiče té paní lékaře žalovali, ale ten práskl do bot a místo něho strčili do vězení mne. Kdybych nebyla hezká, nebylo by mi vůbec nic platné, že jsem byla nevinná. Sudí mě pustil na svobodu jen s tou podmínkou, že nastoupí na místo lékaře. Ale brzy si našel jinou, mne vyhnal a ani mi nedal žádné odškodnění.

A tak jsem byla donucena v tom ohavném řemesle pokračovat. Vám mužům se to líbí, ale pro

nás je to žal a bída. Provozují teď tu živnost v Benátkách. Nedovedete si však představit, co to je, když se musíte milovat jednou se starým obchodníkem, jednou s advokátem, jednou s mnichem, jednou s gondoliérem, jednou s abbém. Každý si na vás může troufnout, každý vás může okrást. Kolikrát musíte obléknout sukni a kolikrát si ji musíte nechat zdvihnout nějakým odporným chlapem. Tu vám jeden ukradne to, co si člověk s druhým vydělal, tu na vás zase soudní úředník vydírá a vyhlídky nikde žádné: děsné stáří, nemocnice a potom mrchoviště. Nakonec musíte přece uznat, že jsem jedním z nejnešťastnějších tvorů pod sluncem.“

Když Paquetta otevřela Candidovi v pokojíku své srdce, řekl Martin: „Vida, vyhrál jsem polovinu sázky.“

Bratr Bonifác zatím seděl v jídelně, popíjel a čekal, až bude oběd.

„Nícméně,“ řekl Candide Paquettě, „vypadala jste velmi spokojena, když jsem se s vámi setkal. Zpívala jste si, zacházela jste s kajetánem tak něžně, že to vypadalo, kdovíjak nejste šťastná... jako by vám ta láska šla od srdce... a najednou mi tu tvrdíte, že jste hluboce nešťastná.“

„Ach, pane,“ odpověděla mu Paquetta, „to je zase jedna taková mizérie našeho řemesla. Včera mě okradl jeden důstojník a pak mi ještě nabíl. Dneska musím ukazovat, že mám znamenitou náladu, abych se líbila mnichovi.“

To Candidovi stačilo; uznal, že Martin měl pravdu.

Oběd byl dost veselý a nakonec se začal hovor točit kolem důvěrností.

„Ctihodný otče,“ řekl Candide mnichovi, „zdá se mi, že by vám každý mohl závidět váš život. Je vám vidět už z tváře, že kvetete zdravím. Záříte štěstím, máte hezké děvče pro osvěžení - vypadá to zkrátka, že jste velmi spokojen.“

„Na mou duši, pane,“ řekl bratr Bonifác, „nejraději bych viděl všechny kajetány na dně mořském. Měl jsem už asi stokrát chuť zapálit klášter a dát se k Turkům. Když mi bylo patnáct let, donutili mě rodiče obléci tento hnusný hábit, aby mému ztracenému staršímu bratrovi zůstalo větší jmění. Bůh ho zatráť. V klášteře je to samá žárlivost, nesvár a zuřivost. Pravda, spáchal jsem několik špatných kázání, která mi vynesla trochu peněz. Z toho mi však polovičku ukradl převor a ostatní padne na ženského. Když se večer vracívám do kláštera, rozbil

bych si nejraději hlavu o zeď dormitáře. A stejně tak moji spolubratři.“

Martin, starý chladnokrevník, se obrátil na Candida:

„Nu tak co? Vyhrál jsem sázku?“

Candide dal Paquettě dva tisíce piastrů a tisíc bratru Bonifácovi.

„Ale teď budou jistě šťastni.“

„Nevěřím tomu ani za mák,“ řekl Martin. „Možná, že jim těmi penězi způsobíte ještě větší neštěstí.“

„Ať se stane, co se stane,“ řekl Candide, „ale jedna věc mě těší: vidím, že se člověk setkává s lidmi, o nichž si myslel, že se s nimi už nikdy nesejde. Když jsem se setkal s rudou ovčí a Paquettou, je docela dobře možné, že se setkám i s Kunhutou.“

„Přál bych vám to štěstí,“ řekl Martin, „ale pochybuji, že se toho dočkáte.“

„Jste velmi krutý,“ řekl Candide.

„Protože jsem mnoho zažil,“ řekl Martin.

„Ale podívejte se na ty gondoliéry,“ řekl Candide. „Ti lidé si neustále zpívají.“

„Neviděl jste ještě, co dělají doma, když jsou u manželky a u růžence dětí,“ řekl Martin. „Dóže má své trápení, gondoliér má také své. Pravda, když se to tak vezme, je lepší žít životem gondoliéra než

životem dóžete. Ale rozdíl je tak nepatrný, že to nestojí ani za zkoumání.“

„Říká se,“ pravil Candide, „že senátor Pococurante, jenž bydlí v tom krásném paláci v Brentě, přijímá docela rád cizince, a jde o něm řeč, že vůbec neví, co je to zármutek.“

„Toho vzácného tvora bych rád viděl,“ řekl Martin. I poslal ihned Candide k velkomožnému panu Pococurantovi, zda by dovolil, aby ho zítra přišli navštívit.

XXV.
**NÁVŠTĚVA U VZNEŠENÉHO
BENÁTČANA PANA POCOCURANTA**

Candide s Martinem se vezli na gondole po Brentě až k paláci vznešeného pana Pococuranta.

Rozsáhlé zahrady a v nich krásné mramorové sochy; palác v krásném slohu. Pán domu, šedesátník a boháč, přijal oba velmi zdvořile, ale nijak nadšeně. Candida to zaráželo - Martinovi to bylo docela po chuti.

Nejprve přinesly dvě dívky čokoládu. Byly hezké, čistounce oblečené, a čokoláda měla hezkou pěnu. Candide prohodil, že jsou velmi krásné, půvabné a obratné.

„Docela slušná stvoření,“ řekl senátor Pococurante. „Beru si je někdy do postele, protože už mám dost těch městských paniček. Neustále kokeťují, žárlí, hádají se, mají mruky, jsou malicherné, nafoukané, hloupé. Kdo by pro ně pořád skládal nebo objednával sonety. Ale tyhle dvě už mě také začínají nudit.“

Když posnídali, prošel se Candide dlouhou galerií. Byl překvapen, kolik tu je krásných obrazů.

Zeptal se, od kterých mistrů jsou první dva.

„Od Raffaela,“ řekl senátor. „Koupil jsem je jen tak z rozmaru před několika lety. Byly dost drahé. Říká se, že jsou to nejkrásnější obrazy v Itálii, ale mně se vůbec nelíbí. Mají takovou nějakou příliš zahnědlou barvu. Postavy nejsou dobře udělané a vůbec nevynikají. A to řasení! Vůbec to nevypadá na opravdickou látku.“

Zkrátka, ať si říká kdo chce co chce, nikde nevidím opravdové napodobení přírody. A to je to. Mám rád, když se podívám na obraz, abych měl dojem, že vidím skutečnou přírodu. Ale takové obrazy vůbec nejsou, a tak se na obrazy už radši nedívám, třebaže jich mám hodně.“

Před obědem si dal Pococurante zahrát. Candi-dovi se hudba líbila. Prohlásil, že je rozkošná.

„Takové fidlování,“ řekl Pococurante, „baví člověka nanejvýš půl hodiny. Ale když to trvá déle, lidi to unaví. Nikdo se to však neodvází přiznat. Dnešní hudba je už jen předvádění nesnadných kousků. To, co není nesnadné, se nemůže nikomu dlouho líbit. Možná že bych měl raději operu, kdyby nebyli odhalili tajemství, jak z ní vytvořit obludnost. To mě pobuřuje. Když se to někomu líbí, ať si na ty mizer-né hudební tragédie chodí. Jsou tam udělané scény

akorát kvůli nějakým dvěma nebo třem směšným písničkám a pro zpěvačku, aby se mohla holedbat svým hrdlem. Ať si je někdo radostí bez sebe, ať si někdo poslouchá - když se mu to chce nebo když může - jak si tam nějaký vykleštěný herec v roli Caesara nebo Katona trylkuje a motá se na jevišti. Já se o tyto ubohosti nezajímám, i když jsou chloubou Itálie a panovníci za ně draho platí.“

Candide něco skromně namítal. Martin však souhlasil se senátorem do písmene.

Zasedli ke stolu a po výtečném obědě šli do knihovny. Candide spatřil skvěle vázaného Homéra a pochválil vybraný vkus veleosvíceného hostitele.

„Hleďme,“ řekl, „tady je kniha, která poskytovala duševní hody velikému Panglosovi. To byl nejlepší německý filozof.“

„Mně tedy ne,“ řekl chladně Pococurante. „Jednou mě obalamutili, že si v ní znamenitě počtu. Ale pořád se v ní jen bojuje a jeden boj je jako druhý. Bohové se v ní neustále snaží, aby neučinili nic rozhodného, a ta Helena, kvůli níž to bojování vzešlo, hraje jen úložku herečky. Nebo Trója! Neustále ji dobývají, a nikdy ji nedobudou. To mě smrtelně nudí. Ptal jsem se několikrát učenců, zda je to také

otravuje tak jako mne. Lidé upřímní řekli, že jim knížka padá z rukou, ale že ji musí mít v knihovně jako pomník starověku, jako ty zrezavělé mince, za které se už nedá nic koupit.“

„O Vergiliovi si Vaše Excelence myslí totéž?“ zeptal se Candide.

„Připouštím,“ řekl Pococurante, „že druhá, čtvrtá a šestá kniha Aeneidy je výborná, ale myslím, že nikdo nemůže být chladnější a odpornější než pobožný Aeneas, silácký Cloanthus, přátelský Achatés, malý Ascanius, slaboduchý král Latinus, měšťácká Amata a nechutná Lavinie. To mám raději Tassa a Ariostovy povídky. Člověk nad nimi může usnout i vstoje.“

„Směl bych se vás, pane, zeptat,“ řekl Candide, „zda máte rád Horatia?“

„Jsou v něm duchaplnosti,“ řekl Pococurante, „kterých člověk může použít ve společnosti. Jsou sevřeny v pádné verše a snadno se pamatují. Ale vůbec mě nezajímá jeho cesta do Brindisi, popis špatného oběda a hádka nějakých nosičů, z nichž si pamatují jen Pupila, jehož slova byla prý plná zápachu a slova toho druhého plná octa.“

Když jsem četl jeho hnusné verše proti stařenám a čarodějnicím, byl jsem nejvýš znechucen.

Nevidím také nic v tom, když říká svému příteli Maecenatovi, že se dotkne čelem hvězd, jestliže ho zařadí mezi lyrické básníky. Jenom hlupáci obdivují u uznávaného básníka všechno. Já si čtu jen pro sebe a mám rád jen to, co se mi hodí.“

Candidovo vychování nedovolovalo, aby něco posuzoval samostatně, a náramně se divil tomu, co právě uslyšel. Martin soudil, že má Pococurante docela rozumné názory.

„Ach, tady je Cicero,“ řekl Candide. „Myslím, že se k četbě tohoto velkého muže vždycky rád vracíte.“

„Nikdy ho nečtu,“ řekl Benátčan. „Co je mi do toho, že hájil u soudu nějakého Rabiria nebo Cluentia? Já mám dost procesů svých. Myslil jsem si, že by se mi hodily jeho spisy filozofické, ale když jsem viděl, že o všem pochybuje, usoudil jsem, že toho vím právě tolik jako on a k tomu, abych nic nevěděl, si stačím sám.“

„Hle, osmdesát svazků akademie věd!“ vzkřikl Martin. „Tam by mohly být věci!“

„Mohly by,“ řekl Pococurante, „kdyby jediný autor z tohohle haraburdí vynalezl aspoň, jak se dělají špendlíky. Ale ve všech knihách jsou plané systémy a ani jedna užitečná věc.“

„A těch divadelních her tady!“ řekl Candide. „Italské, španělské, francouzské.“

„Ano,“ řekl senátor. „Je jich tady tři tisíce, ale z toho jsou asi jen tři tucty dobrých. A tahle kázání, která dohromady nestojí ani za jednu stránku ze Seneky, neotevřu já ani nikdo jiný, jak je rok dlouhý. Zrovna tak tyhle teologické spisy, to dá rozum.“

Martin si všiml řady anglických knih.

„Republikán by v těchto knihách, psaných tak svobodomyšlně, jistě našel zalíbení.“

„Ano,“ řekl Pococurante. „Je velmi hezké psát, co si člověk myslí; je to ostatně lidská výsada. Ale u nás v Itálii nikdo nepíše, co si myslí. Ti, kdož obývají vlast Caesarů a Antoniů, se neodvážejí napsat jedinou myšlenku bez dovolení jakobínů. Byl bych velmi spokojen se svobodou, jež inspiruje velké anglické muže, kdyby vašeň a stranictví nekazily to, co je na této svobodě cenné.“

Candide spatřil Milтона a zeptal se, zda si tohoto velkého muže váží.

„Koho?“ řekl Pococurante. „Toho barbara, jenž napsal dlouhatánský komentář k první kapitole Geneze v deseti knihách kostrbatých veršů? Toho sprostého napodobitele Řeků, jenž pokroutil

stvoření světa a dal Mesiášovi v báni nebeské kružidlo, aby si dílo narýsoval, ačkoli Mojžíš praví, že věčná bytost stvořila svět slovem? Mám si vážit toho pokaňhala pekla a Tassova ďábla? Mění Lucifera jednou v ropuchu, podruhé v trpaslíka a vkládá mu do úst stokrát omleté rozhovory a rozumy o teologii. Ba jde tak daleko, že vážně napodobuje Ariostův vynález střelné zbraně, myšlený žertovně, a dává ďáblům střilet kanónem do nebe. Tyto trapné výstřednosti se nemohou líbit nejen mně, ale nikomu v Itálii - člověk, jenž má jen trochu jemný vkus, by z jeho Svatby hříchu se smrtí a z těch užovek plodících hřích zvracel. Ten jeho dlouhý popis nemocnice se hodí tak nanejvýš pro hrobaře. Je to báseň nesrozumitelná, piplavá a nechutná; nikdo si jí ostatně nevšiml ani tenkrát, když vyšla.

Soudím o ní dnes stejně jako současníci v jeho vlasti. Říkám ovšem vždy, co si myslím, a čerta se starám, jestli ostatní soudí jako já.“

Candida tato řeč zkrušila. Homéra si vážil a Mil-tona také trošku miloval.

„A já,“ řekl tichounce Martinovi, „mám obavu, že tenhle člověk našimi německými básníky dočista pohrdá.“

„Což by nebylo takové neštěstí,“ řekl Martin.

„Stejně ale je tenhle Pococurante vynikající člověk,“ brumlal si ještě Candide. „Neobyčejně velký krasoduch. Nic není jeho vkusu dosti vytříbené.“

Když si takto prohlédli všechny knihy, vešli do zahrady.

Candide vychvaloval všechny krásy.

„Neznám nic tak nevkusného,“ řekl její majitel. „Samé takové hlouposti. Hned zítra dám všechno uspořádat podle velkolepějšího vzoru.“

Když se oba zvědavci rozloučili s Jeho Excelencí, řekl Candide Martinovi:

„Ale teď jistě budete souhlasit se mnou. Tohle je nejšťastnější člověk. Je povznesen nad všechno, co má.“

„Což nevidíte,“ řekl Martin, „že ten člověk je tím vším znechucený? Už kdysi dávno říkal Platón, že nejlepší žaludky nejsou ty, které si zoškliví všechny pokrmy.“

„Ale copak to není radost,“ řekl Candide, „kritikovat všechno napořád a vidět chyby tam, kde jiní spatřují jen krásu?“

„To je nějaká radost - nemít žádné radosti?“ odvětil Martin.

„Tak dobrá,“ řekl Candide, „budu tedy jediným šťastným člověkem já - až zase uzřím slečnu Kunhutu.“

„To je dobrá věc, neustále doufat,“ řekl Martin.

Ale mýjely dny, plynuly týdny. Kakambo se nevracel a Candide propadl bolesti tak, že si ani nevzpomněl, že mu Paquetta a bratr Bonifác nepřišli poděkovat.

XXVI.
JAK CANDIDE A MARTIN VEČEŘELI
SE ŠESTI CIZINCI A KDO TO BYL

Když se jednou večer chystal Candide a Martin zasednout ke stolu s cizinci, kteří s nimi v hostinci bydleli, přiblížil se k nim zezadu muž černý jako uhl, vzal Candida za ruku a řekl:

„Nemeškejte a připravte se na cestu s námi.“

Candide se obrátil a spatřil Kakamba. Nic mu nemohlo způsobit větší překvapení a radost. Málem se radostí zbláznil. Objal přítele a řekl:

„Kunhuta je zde, že? Kde je? Veď mne k ní, ať umřeme radostí oba najednou.“

„Kunhuta tu není,“ řekl Kakambo. „Je v Cařihradě.“

„Nebesa! V Cařihradě? Ale i kdyby byla v Číně, poletím tam. Jedem.“

„Zmizíme až po večeři,“ řekl Kakambo. „Více vám nemohu říci. Jsem otrokem a můj pán mě očekává - musím ho obsluhovat u stolu. Navečerte se a buďte připraven.“

Candidem zmítala radost i bolest. Byl rád, že se opět sešel se svým věrným pomocníkem, byl

překvapen, že Kakambo upadl do otroctví, a neustále přemítal, kdy už se shledá s Kunhutou. Rozrušen a znepokojen sedl si ke stolu s Martinem - leč ten se neustále díval na všecko chladnokrevně.

Sedělo tu také šest cizinců, kteří se přijeli podívat do Benátek na karneval.

Kakambo jednomu z těchto cizinců naléval. Když bylo po večeři, sklonil se k svému pánovi a řekl: „Sire, Vaše Veličenstvo bude moci odjet, kdy se mu zlíbí. Loď je připravena.“

To řekl a odešel.

Stolující se překvapeně podívali jeden na druhého. Nikdo neřekl však ani slovo.

Vtom vešel jiný sluha. Přistoupil k svému pánovi a řekl:

„Sire, nosítka Vašeho Veličenstva jsou v Padově a člun je připraven.“

Pán mu dal znamení a sluha odešel.

Všichni stolovníci se na sebe znovu podívali a překvapení se zdvojnásobilo.

Vstoupil třetí sluha a řekl třetímu cizinci:

„Sire, věřte mi, Vaše Veličenstvo se tu nemůže déle zdržovat. Jdu připravit vše potřebné.“

A ihned zmizel.

Candide a Martin nepochybovali ani na okamžik, že jde o nějakou karnevalovou maškarádu.

Tu však vstoupil čtvrtý sluha a řekl čtvrtému cizinci:

„Vaše Veličenstvo může odjet, jakmile jen si bude přát.“

A odešel - jako ti druzí.

Totéž řekl pátý sluha pátému cizinci.

Jen šestý sluha sdělil cizinci, který seděl vedle Candida, něco docela jiného. Řekl:

„Na mou duši, Sire, Vašemu Veličenstvu už nechtějí dát na úvěr. A mohli by nás oba ještě dnes v noci sbalit. Musím se postarat o své věci: sbohem.“

Komorníci zmizeli - šest cizinců, Candide a Martin se pohroužili v hluboké ticho.

Konečně promluvil Candide.

„Pánové, tohle je neobyčejný žert, ale proč jste všichni králi? Musím se vám otevřeně přiznat, že já s Martinem nejsme ani jeden králem.“

Kakambův pán se zvolna ujal slova a řekl italsky: „To není vůbec žádný žert. Jsem Ahmed III. Byl jsem sultánem několik let. Svrhl jsem z trůnu svého bratra, ale mě zase svrhl můj synovec. Mé vezíry stáli a do konce mého života mi určili starý

serail. Můj synovec, velký sultán Mahmud, mi ze zdravotních důvodů nedovoluje cestovat, a tak jsem si tedy zajel na karneval do Benátek.“

Po něm se rozhovořil mladík, jenž seděl vedle Ahmeda.

„Jmenuji se Ivan a byl jsem carem veškeré Rusi. Připravili mě o trůn, už když jsem byl v kolébce. Otec a matku zavřeli a mě vychovali v kriminále. Občas dostanu dovolení cestovat v průvodu stráží, a tak jsem si vyjel na karneval do Benátek.“

Třetí řekl:

„Jsem Karel Eduard, král anglický. Otec mi postoupil království, ale musel jsem bojovat, abych si ho udržel. Osmi stům mých stoupenců vyrvali srdce a omlátili jim je o tvář. Pak mě zavřeli. Jedu do Říma navštívit otce. Toho svrhli tak jako mě a jako mého dědečka, a tak jsem si zajel na karneval do Benátek.“

Ujal se slova čtvrtý a řekl:

„Jsem král polský. Válečná smůla mě připravila o dědičné země. Stejný osud potkal i mého otce, a tak se odevzdávám do rukou Prozřetelnosti jako sultán Ahmed, císař Ivan a král Karel Eduard. Kéž nám Bůh dopřeje dlouhého života. I já jsem jel do Benátek na karneval.“

Pátý pravil:

„Já jsem také král polský. Ztratil jsem dvakrát království, ale Prozřetelnost mi dala jiný stát. Způsobil jsem tam víc dobra, než způsobili všichni sarmatští králové na březích Visly dohromady. Odevzdávám se rovněž do rukou Prozřetelnosti a přijel jsem také do Benátek na karneval.“

Byla řada na šestém monarchovi. I řekl:

„Pánové, já nejsem tak veliký potentát jako vy. Služil Theodor a zvolili si mě králem korsickým. Kdysi mi říkali Vaše Veličenstvo, teď mi sotva někdo řekne „pane“. Dával jsem razit peníze, a teď nemám ani vindru. Měl jsem dva státní sekretáře, a teď mám stěží sluhu. Sedával jsem na trůně, ale teď v Londýně jsem seděl čas na slámě, když mě tam drželi ve vězení. I obávám se, že se mi tak povede i tady, třebaže jsem přijel do Benátek, jako vy, na karneval.“

Všech pět králů vyslechlo řeč se vznešenou účastí. Každý dal králi Theodorovi dvacet dukátů, aby si mohl koupit šaty a prádlo.

Candide mu dal diamant, jenž měl cenu dva tisíce dukátů.

„Kdo je vlastně tenhle záhadný muž,“ otázalo se všech pět králů, „že dává stokrát víc než kdokoli z nás?“

Právě v té chvíli, kdy vstali od stolu, vešly do hostince další Nejjasnější Výsosti. Všechny čtyři přišly o království válečnými neúspěchy a přijely rovněž strávit zbytek karnevalu do Benátek.

Candide jim však už nevěnoval mnoho pozornosti. V duši mu háraly myšlenky na drahou Kunhutu a přemýšlel, jak ji půjde hledat do Cařihradu.

XXVII.

CANDIDE CESTUJE DO CAŘIHRADU

Věrný Kakambo zatím vyjednal s tureckým kapitánem, jenž měl vézt do Cařihradu sultána Ahmeda, že vezme na palubu Candida a Martina. Padli před Jeho ubohou Výsost na tvář a pak se odebrali na loď.

Cestou vyprávěl Candide Martinovi:

„Tak vida, večereli jsme se šesti svrženými králi. A jednomu z nich jsme dokonce dali almužnu. Možná, že je takových nešťastných vladařů ještě víc, a možná, že jsou ještě nešťastnější. Co já? Ztratil jsem jen sto ovcí. Nyní však spěji do náruče Kunhuty. Milý Martine, opakuj ještě jednou, Panglos měl pravdu. Všecko je dobré.“

„Přál bych si, aby tomu tak bylo,“ řekl Martin.

„Ale to dobrodružství v Benátkách,“ řekl Candide, „se mi zdá velmi nepravděpodobné. Slyšel nebo viděl to kdy někdo, že by šest zapuzených králů večerelo pohromadě v jedné hospodě?“

„Na tom není nic zvláštního,“ řekl Martin. „Je to stejné jako ostatní věci, které se nám přihodily. Tu je přece docela obvyklé, že se králové svrhují z trůnu. A co se týče té cti, kterou nám prokázali tím, že

s námi večereli - to je maličkost. Nestojí ani za to, abychom si jí všimli.“

Sotva přišel Candide na loď, padl kolem krku svému bývalému sluhovi, příteli Kakambovi.

„Ohromné,“ řekl. „Copak dělá Kunhuta? Je to pořád taková kouzelná krasavice? Má mě pořád ještě ráda? Jak se jí daří? Tys jí koupil v Cañihra-dě palác, co?“

„Můj drahý pane,“ řekl mu Kakambo. „Kunhuta myje nádoby na březích Marmarského moře a je u jednoho potentáta, který toho nádoby zrovna moc nemá. Je otrokyní v domě bývalého panovníka. Jmenuje se Ragotski, je v azylu u velkého sultána a dostává od něho tři zlatáky na den. Smutnější však je, že ztratila bývalou krásu. Je z ní teď děsně ošklivá ochechule.“

„Ať je krásná, nebo ohyzdná - jsem čestný muž a mou povinností je neustále ji milovat,“ řekl Candide. „Leč jak se mohla octnout v tak špatném stavu? Vždyť jsi jí přinesl pět nebo šest miliónů?“

„Nu dobře,“ řekl Kakambo. „Señorovi Fernando-vi de Ibaraa y Figueroa y Mascarenes y Lampourdos y Souza, guvernérovi v Buenos Aires, jsem musel dát dva milióny. A to jen za dovolení, že jsem si směl odvést slečnu Kunhutu. O zbytek nás

velmi počestně připravili piráti. Vezli nás k Mata-panskému mysu, na Milos, do Nicarie, na Samos, do Petry, do Dardanel, do Marmary a do Skutari. Kunhuta se stařenou slouží teď u knížete, o němž jsem vám vyprávěl, a já jsem otrokem svrženého sultána.“

„Taková řada neštěstí a jedno přes druhé,“ řekl Candide. „Nu ale máme ještě několik diamantů, Kunhutu snadno vykoupíme. Je jen škoda, že už je ošklivá.“

Pak se obrátil na Martina a zeptal se ho:

„Co myslíte, kdo si zaslouží největšího politování? Sultán Ahmed, car Ivan, král Karel Eduard, nebo já?“

„Nevím,“ řekl Martin. „Musel bych být ve vašich srdcích, kdybych to chtěl zjistit.“

„Kdyby tu jen byl Panglos,“ řekl Candide, „ten by to věděl a poučil by nás o tom.“

„Nevím, na jakých vahách by ten váš Panglos zvažil lidská neštěstí nebo jak by změřil jejich bolest, ale myslím si, že jsou na světě milióny lidí, kteří si zaslouží stokrát většího politování než král Karel Eduard, car Ivan a sultán Ahmed.“

„To je docela možné,“ řekl Candide.

Za několik dní byli v úžině Černého moře.

Candide nejprve vykoupil za drahé peníze Kakamba - a aby nemařil čas, vstoupil se svými druhy na galéru.

Jel na břeh Marmarského moře hledat Kunhutu, ať už je jakkoli ošklivá.

Mezi galejníky byli dva otroci. Veslovali velmi špatně a jejich levantský kapitán jim občas nakládal býčí žilou přes nahá záda.

Candide - byl už od přírody takový - si jich všiml víc než ostatních galejníků a soucitně se k nim přiblížil. Některé rysy v znetvořených tvářích mu připomínaly Panglosovu tvář a tvář toho nešťastného jezuity, barona a bratra slečny Kunhuty. Už to pomýšlení ho dojímalo a zarmucovalo. Pak se na ně podíval ještě pozorněji a řekl Kakambovi:

„Na mou duši, kdybych nebyl viděl věšet mistra Panglosa a kdybych na neštěstí nebyl zabil barona, myslel bych si, že veslují na této galéře.“

Jak zaslechli slova „baron“ a „Panglos“ galejníci vykřikli a přestali veslovat. Přihnal se na ně levantský kapitán a naměřil jim býčí žilou dvojitou dávkou.

„Přestaňte, přestaňte, vzácný pane,“ zvolal Candide, „dám vám peněz, co budete chtít.“

„To je přece Candide,“ řekl jeden galejník.

„Ovšemže je to on,“ řekl druhý.

„Sním či bdím,“ řekl Candide, „nebo jsem opravdu na galéře? Vždyť to je baron, kterého jsem zabil. Vždyť to je mistr Panglos, kterého pověsili.“

„Ano, ano, to jsme my, to jsme my,“ odpovídali galejníci.

„Co? To je ten velký filozof?“ zeptal se Martin.

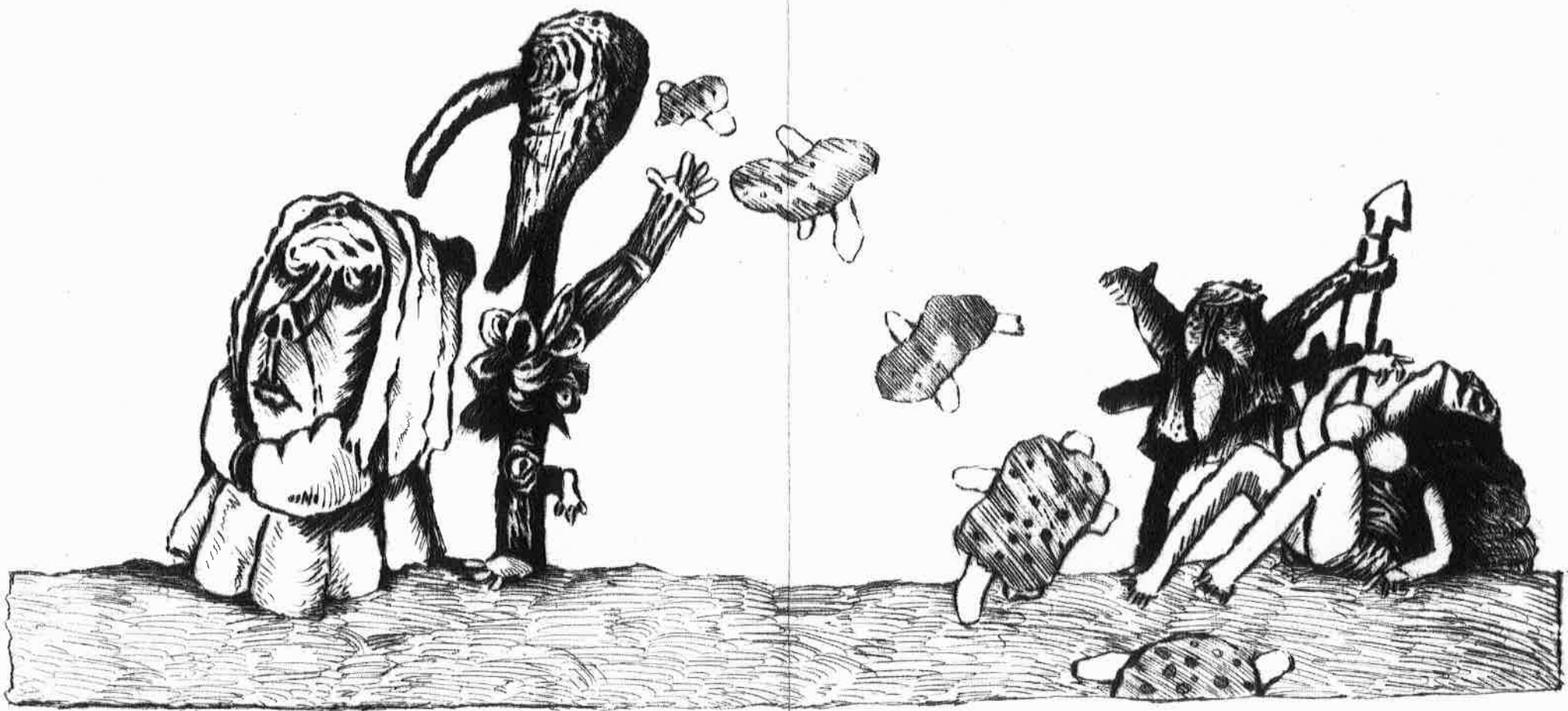
„Hej, levantský pane kapitáne, kolik chcete za pána Thunder-ten-Tronckha, jednoho z prvních baronů říše, a za pana Panglosa, nejhlubšího metafyzika Německa?“

„Ty křesťanský pse,“ řekl mu levantský kapitán, „když jsou ti dva galejníci baroni a metafyzici, což je tam u vás asi nějaká veliká hodnota, dáš mi padesát tisíc zlatáků.“

„Máte je mít, pane. Dovezte mě s bleskem o závod do Cařihradu a okamžitě dostanete zapláceno. Vlastně ne, počkat, dovezte mě ke slečně Kunhutě.“

Sotvaže levantský kapitán zaslechl Candidovu nabídku, obrátil loď přídí k městu a poručil veslovat tak, že loď letěla rychleji než pták. Candide stokrát objal barona, stokrát Panglosa.

„A jak to, že jsem vás nezabil, drahý barone? Ach, drahý Panglosi, jak to, že jste obživl, když vás pověsili? A proč jste oba na tureckých galejích?“

„Je pravda, že má sestra je v této zemi?“ otázal se baron.

„Ano,“ odpověděl Kakambo.

„A já se zase sešel se svým drahým Candidem!“ křičel do toho Panglos.

Candide představil Martina a Kakamba. Všichni se objali a mluvili jeden přes druhého. Galéra mezitím letěla a už byli v přístavu.

Zavolali žida, Candide mu prodal za padesát tisíc zlaťáků diamant - měl cenu sto tisíc, ale žid se zapřísahal Abrahámem, že nemůže dát víc.

Pak Candide vykoupil neprodleně barona a Panglosa. Panglos se vrhl svému vykupiteli k nohám a skrápěl je slzami. Baron děkoval úklonem hlavy a slíboval, že peníze vrátí při první příležitosti.

„Ale je to možné, že je má sestra v Turecku?“ ptal se neustále.

„Je to víc než možné,“ řekl mu Kakambo, „protože myje u sedmihradského knížete nádobí.“

Zavolali tedy bez meškání dva židy. Candide prodal několik diamantů a už ujížděli na jiné lodi osvobodit Kunhutu.

XXVIII. CO SE PŘIHODILO CANDIDOVĚ, KUNHUTĚ, PANGLOSOVI, MARTINOVĚ A VŠEM OSTATNÍM

„Prosím ještě jednou za prominutí,“ řekl Candide baronovi, „že jsem vás, důstojný otče, propíchl skrz naskrz.“

„Už o tom nemluvme,“ řekl baron, „přiznávám, že jsem byl tenkrát trochu prchlý, ale povím vám, jakou náhodou jsem se octl tady na galejích, když už to chcete vědět.“

Když mi bratr apatykář z našeho kláštera vyléčil zranění, napadla nás španělská strana a unesla mě. Strčili mě do vězení v Buenos Aires zrovna v té době, když odtud odjela má sestra. Žádal jsem, aby mě vrátili důstojnému otci generálovi, ale určili mě jako almužníka francouzského vyslance v Cařihradu.

Neúřadoval jsem tam ještě ani týden a tu jednoho večera jsem potkal mladého ikoglana. Byl tuze pěkně urostlý. Bylo tenkrát horko, mladý muž se chtěl vykoupat, použil jsem tedy této příležitosti a šel jsem se vykoupat s ním.

Jenomže jsem nevěděl, že je to hrdelní zločin, když nacytají nahatého křesťana s mladým musulmanem. Kádí mi dal vysázet sto ran holí na chodidla a odsoudil mě na galeje. Jsem toho mínění, že na nikom nebyla spáchána taková hrozná nespravedlnost.

Ale teď bych rád věděl, proč je má sestra v kuchyni toho sedmihradského knížete, jenž uprchl k Turkům.“

„A co vy, můj drahý Panglosi,“ řekl Candide. „Jak je to možné, že vás zase vidím?“

„Je ovšem pravda,“ řekl Panglos, „že jste mě viděl všet. Měl jsem být vlastně upálen, ale jistě si vzpomínáte, jak tenkrát přšelo, když mě chtěli škvařit. Byla taková bouřka, že nemohli rozdělat oheň, a tak mě aspoň pověsili, když se mnou nemohli udělat nic lepšího.

Mé tělo koupil nějaký chirurg, odnesl si mě domů a pitval mě. Nejdříve na mně provedl křížový řez od pupku až ke klíční kosti.

Ale nemohli mě pověsit hůř, než mě pověsili. Podjáhen, katovský vykonavatel vznešeného díla svatě inkvizice, uměl sice lidi znamenitě pálit, ale věšení mu příliš nešlo. Provaz byl mokrý, špatně klouzal, smyčka byla nějak špatně uvázaná - nu,

pořád jsem ještě dýchal, a když na mně chirurg provedl ten křížový řez, zařval jsem tak mocně, že chirurg padl naznak, protože si myslel, že rozřízl ďábla.

Byl na smrt vyjevený a vzal do zaječích tak prudce, že ještě na schodech padl.

Jeho žena zaslechla rámus, přiběhla z vedlejší světnice, a když mě viděla roztaženého na stole a když spatřila můj křížový řez, dostala ještě větší strach než její muž. Utekla také a venku zakopla o svého muže.

Když je strach trochu přešel, slyšel jsem, jak paní chirurgice říká chirurgovi:

„Co vás to napadlo, můj milý, pitvat kacíře? Vy jste mi pěkný chytrák. Copak nevíte, že v jejich těle vězí ďábel? Hned jdu pro faráře a ďábla zažehnáme.“

Ta slova ve mně vyvolala třesavku. Sebral jsem poslední síly, které mi ještě zbývaly, a dal jsem se do křiku.

„Smilujte se nade mnou!“

Nakonec si portugalský bradýř dodal přece jen odvahy a sešil mě. Jeho žena o mne dokonce pečovala, a tak jsem byl za čtrnáct dní zase na nohou.

Bradýř mi našel také místo, byl jsem lokajem u jednoho maltézského rytíře. Měl jet do Benátek, ale protože mi neměl čím zaplatit, dal jsem se do služeb jednoho benátského kupce a jel jsem s ním do Cařihradu.

Jednoho dne mne napadlo, že bych se měl jít podívat do mešity. Byl tam jen starý imám a mladá pobožná žena. Byla tuze hezká a odříkávala tam otčenášky. Měla odhalenou hrud' a mezi ňadry krásnou voničku z tulipánů, růží, sasanek, pryskyřníků, hyacintů a prvosenek. Najednou její vonička spadla na zem. Já ji zdvihl a uctivě ji odevzdal na původní místo. Zastrkával jsem ji tam tak dlouho, až to imáma rozzlobilo, a když viděl, že jsem křesťan, zavolal o pomoc.

Dovedli mě ke kádímu, ten mi dal vysázet sto ran na chodidla a poslal mě na galeje. Přikovali mě na tutéž galej a k téže lavici jako pana barona. Na té galeji byli také čtyři mladíci z Marseille, pět kněží z Neapole, dva mniši z Korfu, a ti nám říkali, že takovéhle případy se stanou co chvíli.

Pan baron byl toho mínění, že utrpěl větší křivdu než já, nu, já soudil, že je spíše dovoleno strkat dámám kytku za ňadra než být někde nahatý s ikoglanem. Hádali jsme se bez přestání, dostávali

jsme denně dvacet ran býčí žilou, až vás zákonitý běh okolností tohoto světa přivedl na naši galéru a vy jste nás vykoupili.“

„Nu dobrá, milý Panglosi,“ řekl mu Candide, „ale povězte mi: když vás věšeli, řezali, bili, a když jste vesloval na galejích, myslel jste si pořád, že na světě je všechno zařízeno nejlépe?“

„Myslím si stále totéž, co jsem si myslel předtím,“ odpověděl Panglos, „poněvadž jsem konec-konců filozof a nebylo by vhodné, abych popíral sám sebe. Leibnitz nemohl přece nemít pravdu. A soulad věcí, který byl ustanoven jakožto první věc, je to nejkrásnější na světě. Právě tak jako dokonalost a jádro podstaty.“

XXIX.
JAK SE CANDIDE SHLEDAL
S KUNHUTOU A SE STAŘENOU

Candide, baron, Panglos, Martin a Kakambo si vyprávěli o tom, co zažili, rozumovali o náhodných a nenáhodných událostech tohoto světa, hádali se o příčinách a následcích, o zlu morálním i fyzickým, o svobodě a nutnosti, povídali si o útěše, jaké se člověku může dostat, když je na tureckých galijích, a loď zatím dojela ke břehům Marmarského moře k domu sedmihradského knížete.

Co spatřili nejdříve, byla Kunhuta a stařena. Věšely na šňůry ručníky, aby proschly.

Jak to spatřil baron, zbledl. Něžný milovník Candide ucouvl na tři kroky, neboť ho pojala hrůza. Jeho krásná Kunhuta byla v obličeji bledá, oči měla podlité, ňadra povadlá, ruce zarudlé a rozedřené. Nu, ale pak přece jen přistoupil blíž, neboť byl dobře vychovaný.

Kunhuta objala Candida a svého bratra, byla zobjímana i stařena. Candide obě vykoupil.

Nedaleko odtud bylo malé hospodářství, i navrhla stařena Candidovi, aby je koupil. Myslila, že

se jim všem povede líp, než jim osud přinese lepší časy.

Kunhuta neměla ani ponětí, jak je ošklivá, protože jí to nikdo neřekl. A jala se hned vytrvale přivádět Candidovi na paměť sliby a činila to tak rozhodně, že dobrý Candide nedokázal říci ne. Oznámil tedy baronovi, že se s jeho sestrou ožení.

„Nikdy nestrpím,“ řekl baron, „aby ona udělala něco tak nízkého a vy abyste spáchal takovou drzost. Aby se mi snad vyčítalo, že jsem takovou hanbou vinen, ne? Vždyť její děti by nikdy nemohly vejít do německých dějin! Ne a ne a ne. Má sestra si vezme jedině říšského šlechtice.“

Kunhuta se mu vrhla k nohám, smáčela mu je slzami, ale baronem to vůbec nepohnulo.

„Ty koruno pitomců,“ řekl mu Candide, „vytáhl jsem tě z galejí, zaplatil jsem výkupné za tebe a za tvou sestru, teď jsem tak laskav, že si ji chci vzít za ženu, i když tu myla nádobí a je ošklivá - a ty mi chceš něco namítat? Hned bych tě zabil ještě jednou, kdybych podlehl svému hněvu.“

„Můžeš mě zabít znova,“ řekl baron, „ale mou sestru si nevezmeš, dokud budu živ.“

XXX. ZÁVĚR

Candide neměl v hloubi srdce sebemenší chuť oženit se s Kunhutou. Ale vrcholná baronova drzost ho nutila, aby manželství uzavřel. A konečně i Kunhuta na něho neustále naléhala a dělala to tak úporně, že nemohl zrušit dané slovo.

Radil se s Panglosem, Martinem a věrným Kakambem. Panglos vypracoval krásné pojednání, v němž se dovozovalo, že baron nemá na svou sestru žádné právo a že Kunhuta může podle všech říšských zákonů uzavřít s Candidem nerovné manželství.

Martin soudil, že by se měl baron hodit do moře.

Kakambo však navrhl, aby ho vrátili levantskému kapitánovi na galeje a potom aby byl odeslán první lodí důstojnému otci generálovi do Říma.

Všem se návrh nesmírně líbil - i stařena souhlasila.

Baronově sestře však nic neřekli.

Všecko tedy spravilo něco peněz a všichni měli radost, jak doběhli jezuitu a potrestali pýchu německého barona.

Bylo by docela přirozené, kdyby si někdo představoval, že si Candide - když se oženil se svou milou, dlel v společnosti filozofa, Martina, moudrého Kakamba a stařeny - začal žít tím nejpříjemnějším životem na světě, neboť si přivezl ze staré vlasti Inků veliké množství drahokamů.

Ale židé Candida tak napálili, že mu nakonec zbylo jen malé hospodářstvíčko. Jeho žena byla den ode dne ošklivější, hádavější a nesnesitelnější. Stařena churavěla a měla ještě horší náladu než Kunhuta. Kakambo, jenž pracoval v zahradě a chodil se zeleninou na trh do Cařihradu, byl prací sedřený a proklínal osud, Panglos byl zoufalý, že se nestkví na některé univerzitě v Německu, a Martin, ten byl přesvědčen, že je na světě všude stejně zle; i hleděl na vše klidně.

Candide, Martin a Panglos hovořili občas o metafyzice a o morálce. Z okna často vídali lodi a na nich effendi, paši, kádí, kteří byli odesíláni do vyhnanství na Lemnos, Mytilénu a do Erzerumu.

Viděli, jak na místa vyhnaných přicházejí noví a jak i tito effendiové, pašové a kádiové jsou posíláni do vyhnanství. Vídali i hlavy vycpané slámou, jež byly dodávány Vysoké Portě.

Kdykoli viděli takovou podívanou, spory zesílily. A když se nehádali, byla tu taková nuda, že se stařena jednoho dne odvážila položit zvláštní otázku:

„To bych ráda věděla, co je horší. Být stokrát znásilněn černými piráty, mít utatou polovinu zadnice, běhat uličkou Bulharů, být bičován, věšen, pitván a veslovat na galejích, prožít zkrátka a dobře všechna ta utrpení, která jsme prožili, nebo trčet tady s rukama v klíně a nic nedělat?“

„To je vskutku otázka,“ řekl Candide.

Tato slova povzbudila nové úvahy a Martin z toho vyvodil, že se člověk narodil proto, aby buď žil v křečovitém neklidu, nebo v ospalé nudě. Candide s ním nesouhlasil, ale netvrdil nic. Panglos se přiznával, že vždycky strašně trpěl, ale když už jednou začal hlásat, že je všechno zařízeno nejlépe, hlásá prý to dál, i když tomu nevěří.

A ještě jedna věc utvrdila Martina v jeho ohavných názorech. Candida přinutila váhat víc než kdy jindy a Panglosa zmátla.

Jednoho dne totiž k nim přišli Paquetta a bratr Bonifác. Oba byli strašně zbídačení. Náravně rychle projedli tři tisíce piastrů, pak se rozešli, udobřili se a zase se pohádali, pak byli zavřeni,

uprchli a nakonec se Bonifác poturčil. Paquetta provozovala sice své řemeslo dál a všude, leč nevy-
nášelo jí to už nic.

„Čekal jsem, že to takhle dopadne,“ řekl Martin
Candidovi. „Věděl jsem dobře, že váš dar brzy pro-
mrhají a budou ještě nešťastnější. Vy jste s Kakam-
bem měli milióny piastrů, a nakonec nejste o nic
šťastnější než bratr Bonifác a Paquetta.“

„Aj, aj,“ pravil Panglos Paquettě. „Nebe vás opět
přivádí mezi nás, drahé dítě? Víte, že jste mě stála
kus nosu, jedno ucho a jedno oko? A jak to vypadá-
te? To je ale svět!“

A po této události se dali do filozofie ještě víc.

Nedaleko nich bydlel nějaký derviš. Byl velmi
proslulý a platil za nejlepšího tureckého filozofa.
I vydali se k němu na radu.

Panglos promluvil první.

Pravil: „Mistře, přišli jsme vás poprosit, abys-
te nám řekl, proč byl vlastně stvořen tak zvláštní
tvor, jako je člověk?“

„Do čeho se to pleteš,“ řekl derviš. „Co je ti do
toho?“

„Ale ctihodný otče,“ řekl Candide, „na světě je
strašně mnoho zla.“

„Co na tom,“ řekl derviš. „Stará se Jeho Výsost,
když pošle loď do Egypta, zda myším na lodi se
vede dobře, nebo zle?“

„Tak co máme dělat?“ řekl Panglos.

„Mlčet,“ řekl derviš.

„Byl bych si s vámi rád pofilozofoval o příčinách
a následcích, o nejlepším ze všech možných světů,
o původu zla, o podstatě duše a o předjednané har-
monii,“ řekl Panglos. Sotva to řekl, zavřel mu der-
viš dveře před nosem. A již se šířila krajem nová
novina. V Cařihradě byli prý zardoušeni dva vezíři
a mufti a několik jejich přátel bylo nabodnuto na
kůl. Tato zpráva nadělala všude mnoho hluku.

Když se Panglos, Candide a Martin vraceli na
svůj stateček, spatřili v jedné besídce jakéhosi dě-
douška. Odpočíval tu ve stínu.

Panglos, jenž byl zrovna takový zvědavce jako
rozumář, se ho hned ptal, jak se jmenoval onen za-
rdoušený mufti.

„Já nic nevím,“ odpověděl mu ten dobrý muž.
„Jakživ jsem žádného vezíra a žádného muftiho
neviděl. Nevím ani zbla o případu, o němž mlu-
víte. Ale tak všeobecně si myslím, že všichni, kdo
se pletou do veřejných záležitostí, vezmou vždyc-

ky bědný konec, jaký si ostatně zaslouží. Nestarám se nikdy o to, co se děje v Cařihradě, a spokojuji se s tím, že tam posílám plody ze své zahrady.“

To řekl a pozval cizince dovnitř. Jeho dva synové a jeho dvě dcery jim nabídli několik druhů šerbetu, který si dělali doma, nabízeli jim kajmak, pomeranče, citróny, ananasy, pistácie a kávu mocca, do níž nebyla přimíchána ani špetka špatné kávy z Batávie a ostrovů.

Potom obě dcery tohoto dobrého muslimana navoněly Candidovi, Panglosovi a Martinovi vousy.

„Vy máte jistě velikánské úrodné polnosti,“ řekl Candide Turkovi.

„Mám jen dvacet jiter,“ odpověděl mu skromně stařík. „Obdělávám je s dětmi a práce od nás odvrací tři velká zla. Nudu, neřesti a nouzi.“

Candide se vrátil na své hospodářství a hluboce o tomto Turkovi rozumoval.

„Zdá se mi, že si ten stařík zařídil život líp než těch šest králů, s nimiž jsme měli čest večeret,“ říkal Panglosovi a Martinovi.

„Mocní jsou podle soudu filozofů velmi nebezpeční,“ řekl Panglos. „Egona, krále moabského, zabil Aodem. Absolona pověsili za vlasy a prokláli

třemi oštěpy; krále Nádaba, syna Jeroboamova, zabil Baša; krále Ela Šimri; Ochoziáše Jehua, Athalii Joad, králové Joachim, Jechonias, Sedechiáš byli otroky. Jistě víte, jak zahynul Kroisos, Astyages, Dareios, Dionýsos Syrakuský, Pyrrhus, Perseus, Hannibal, Jughurta, Ariovistus, Caesar, Pompeius, Nero, Otho, Vitellius, Domitianus, Richard II. anglický, Eduard II., Jindřich VI., Richard III., Marie Stuartovna, Karel I., tři francouzští Jindřichové a císař Jindřich IV., a víte také...“

„Víme také,“ řekl Candide, „že musíme pěstovat svoji zahradu.“

„Máte pravdu,“ řekl Panglos. „Neboť jestliže byl člověk postaven do rajského sadu, stalo se to proto *ut operaretur eum*, aby na něm pracoval, což dokazuje, že člověk se nenarodil jen pro odpočívání.“

„Pracujme a nechme mudrování,“ řekl Martin. „To je jediný prostředek, jak učinit život trochu snesitelný.“

A celá malá společnost se jala plnit tento chvályhodný záměr.

Každý se pustil do toho, nač stačil, a malá zemička začala hodně vynášet. Pravda, Kunhuta byla velmi ošklivá, ale naučila se znamenitě dělat cukrovinky. Paquetta vyšívala, stařena se starala

o prádlo. Všichni kromě bratra Bonifáce uměli nějakou užitečnou práci.

Leč bratr Bonifác se za čas stal truhlářem a dokonce pořádným člověkem.

A Panglos říkal Candidovi:

„Tento nejlepší svět ze všech možných světů tvoří události, jež spolu navzájem souvisí, neboť venkonce vzato, kdyby vás nebyli vyhodili z jednoho překrásného zámku a nenakopali vás do zadku, protože jste miloval Kunhutu, kdyby vás nebyla dostala do drápů inkvizice, kdybyste neprošel pěšky celou Ameriku, kdybyste byl nenapíchl barona mečem, kdybyste nebyl přišel o všechny ovce z Eldoráda, nepochutnával byste si zde na citrónech a pistáciích naložených v cukru.“

„To jste řekl velmi dobře,“ odpověděl Candide, „nicméně musíme obdělávat svou zahradu.“

OBSAH

I.	Jak Candida vychovali na krásném zámku a jak ho odtud vyhodili	5
II.	Co zažil Candide u Bulharů	11
III.	Jak Candide zmizel Bulharům a co dále zažil	15
IV.	Jak se Candide setkal se svým bývalým učitelem filozofie doktorem Panglosem. Příhody téhož	19
V.	Bouřka, ztroskotání lodi, zemětřesení a co vše se přihodilo doktoru Panglosovi, Candidovi a anabaptistovi Jakubovi	27
VI.	Jak bylo na zahnání zemětřesení upáleno několik lidí a jak Candida zbičovali	33
VII.	Jak se stařena starala o Candida a jak on našel tu, kterou miloval	37
VIII.	Kunhutiny příběhy	41
IX.	Co se stalo s Kunhutou, Candidem, velkým inkvizitorem a židem	49

X.	Jaké potíže měli Candide, Kunhuta a stařena, než se dostali do Cádizu a než se nalodili	53
XI.	Stařeniny příběhy	57
XII.	Další neštěstí a útrapy, které stihly stařenu	63
XIII.	Jak se Candide musel odloučit od krásné Kunhuty a od stařeny	71
XIV.	Jak jezuité v Paraguayi přijali Candida a Kakamba	75
XV.	Jak Candide zabil bratra své drahé Kunhuty	83
XVI.	Co se přihodilo našim dvěma poutníkům, dvěma dívkám a dvěma opicím. O divoších, kteří se nazývají Ušatci	87
XVII.	Candide a jeho sluha se dostali do Eldoráda. Co je tu potkalo	95
XVIII.	Co všechno viděli v Eldorádu	103
XIX.	Co se jim přihodilo v Surinami a jak se Candide seznámil s Martinem	113
XX.	Co zažil Candide s Martinem na moři	123

XXI.	Candide a Martin se přibližují k francouzskému pobřeží a vytrvale mudrují	129
XXII.	Co se přihodilo Candidovi a Martinovi ve Francii	133
XXIII.	Candide a Martin se ubírají k břehům Anglie. Co tam zří	151
XXIV.	O Paquettě a bratru Bonifácovi	155
XXV.	Návštěva u vznešeného Benátčana pana Pococuranta	165
XXVI.	Jak Candide a Martin večereli se šesti cizinci a kdo to byl	175
XXVII.	Candide cestuje do Cařihradu	181
XXVIII.	Co se přihodilo Candidovi, Kunhutě, Panglosovi, Martinovi a všem ostatním	189
XXIX.	Jak se Candide shledal s Kunhutou a se stařenou	195
XXX.	Závěr	197

VOLTAIRE CANDIDE

Z francouzského originálu
Romans, édition complète,
vydaného nakladatelstvím Flammarion, Paříž 1929,
přeložil Radovan Krátký
Ilustrace Petr Poš

Odpovědná redaktorka Petra Niederlová
Obálka, grafická úprava a sazba z písma Teimer
Filip Blažek, studio Designiq

Vydalo NAKLADATELSTVÍ XYZ, s.r.o.,
v Praze roku 2007

Tisk Ekon, družstvo
Srážná 17, 586 91 Jihlava

NAKLADATELSTVÍ XYZ, s.r.o.
Plavínová 2787/21
130 00 Praha 3
Tel.: 222 733 607
E-mail: info@xyz-knihy.cz
www.xyz-knihy.cz